

TAMPEREEN YLIOPISTO

Jouni Sappinen

NÄLKÄÄ VASTAAN –

HERBERT HOOVERIN AVUSTUSORGANISAATIOIDEN TOIMINTA SUOMESSA JA
TAMPEREELLA 1919–1920

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2010

Tampereen yliopisto

Historiatieteen ja filosofian laitos

SAPPINEN JOUNI: Nälkää vastaan – Herbert Hooverin avustusorganisaatioiden toiminta Suomessa ja Tampereella 1919–1920.

Pro gradu -tutkielma, 70 s., 13 liites.

Historia

Toukokuu 2010

Tämä tutkielma tarkastelee ensimmäisestä maailmansodasta alkunsa saanutta amerikkalaista avustustyötä Eurooppaan. Avustustyön keskeinen henkilö oli Herbert Hoover, kaivosinsinööri, joka sodan myötä tuli kiskaistuksi mukaan elintarvikehuollon järjestämiseen. Hooverista tuli lopulta sodan päätyttyä koko Euroopan elintarvikehuollosta vastannut henkilö ja hänen vaikutuksensa taistelussa nälkää vastaan Euroopassa oli merkittävä. Hooverin organisaatioiden apu ulottui myös Suomeen ja Tampereelle, missä apua jakoivat Suomen Lasten Avustustoimikunta ja Tampereen Keskusapukomitea. Tutkielmassa tarkastellaan avustustyötä Euroopan, Suomen ja Tampereen tasolla, jolloin saadaan kuvaa toiminnasta eri portailta.

E erityisen tarkastelun on kysymys siitä, miten Hooverin avustusorganisaatiot toimivat Suomessa ja Tampereella vuosina 1919–1920. Suomen elintarvikekysymystä on tutkittu paljon, mutta Hooverin organisaatioista, erityisesti lastenavusta, ei suomalaista tutkimusta ole. Yhdysvalloissa Hooverin organisaatioita on sen sijaan käsitelty paljon ja tästä aineistosta on ollut suurta hyötyä tutkielman teossa. Hooverin organisaatioita koskeva lähdemateriaali onkin tässä työssä juuri amerikkalaisia tutkimuksia ja dokumenttikokoelmia taistelusta nälkää vastaan. Suomen Lasten Avustustoimikunnasta ei paljoa lähteitä etsinnöistä huolimatta löytynyt, joten senkin kohdalla on ollut turvauduttava osin amerikkalaisiin lähteisiin. Onneksi kuitenkin Sosiaalisessa Aikakauskirjassa julkaistiin toimikunnan toimintakertomus vuonna 1920. Siitä sekä muutamista Kansallisarkistosta löytyneistä papereista saadaan sen toiminnasta melko hyvä kuva. Tampereen Keskusapukomitean arkisto sen sijaan kattaa kokouspöytäkirjoja, kirjeitä yms. koko sen toiminnan ajalta. Keskusapukomitean paperit ovatkin erinomainen lähde, kun halutaan tarkastella avustusten jakoa paikallisella tasolla.

Suomi pääsi Hooverin avustuksista osalliseksi, kun ulkopoliittiset esteet – saksalaissuuntaus ja länsivaltojen tunnustus Suomen itsenäisyydelle – olivat selvitetyt keväällä 1919. Suomi sai avustuksia pääasiassa kahdelta Hooverin organisaatiolta. Kevään 1919 avustukset tulivat American Relief

Administrationilta, joka oli perustettu huolehtimaan Yhdysvaltojen hallinnon avustusten jaosta Euroopassa. Kesällä avustukset muuttuivat lähinnä lastenavuksi Hooverin perustettua American Relief Administration European Children's Fund (ARAECF), joka oli yksityinen hyväntekeväisyysjärjestö. Sen tehtävä oli taistella erityisesti lasten nälkää vastaan. Lastenavun periaatteena oli, ettei se saanut perustua muuhun kuin tarpeeseen. Poliittiset, yhteiskunnalliset, uskonnolliset yms. seikat eivät saaneet vaikuttaa avun myöntämiseen.

Suomen Lasten Avustustoimikunta huolehti lastenavun jakamisesta Suomessa. Sen jäsenet olivat mm. sosiaalihuollon ja lääketieteen asiantuntijoita valtakunnan huipulta, joten toiminta oli hyvissä käsissä. Toimikunnan perustamiseen ei näytä liittyneen poliittisia ristiriitoja, sillä keskustelut niin valtiopäivillä kuin lehdistössäkin jäivät vähäisiksi.

Vuoden kestäneellä toimikaudellaan Avustustoimikunta ruokki parhaimmillaan noin 128 000 ihmistä kuukaudessa. Määrää voi pitää Suomen kokoisessa maassa merkittävänä. Avustustyö kohdistui pääasiassa lapsiin, mikä sopi ajan yhteiskunnallisiin ja sosiaalipoliittisiin oloihin. Sisällissodan jälkeen yhteiskuntaa ryhdyttiin rakentamaan uudestaan ja erityisesti lapsiin kiinnitettiin erityistä huomiota. Avustustoimikunta jakoi avustukset ARAECF:n periaatteiden mukaisesti, jolloin avustusten voidaan katsoa lisänneen tasa-arvoa entisten punaisten ja valkoisten perheiden välillä sisällissodan jälkeisessä Suomessa.

Tampereen Keskusapukomitean toiminta alkoi syksyllä 1919. Se toimitti apua Tampereen kaupungin alueella tuhansille ihmisille. Keskusapukomitea koostui merkittävistä kunnallisista toimijoista, joilla voidaan katsoa olleen varsin hyvät edellytykset toimia menestyksellä avustusten jaossa. Tampereen Keskusapukomitea jakoi kymmeniä tuhansia tonneja ruokaa sekä vaatteita noin 500 000 markalla. Kun tätä vertaa esimerkiksi Tampereen köyhäinhoidon kuluihin vuonna 1920, jotka olivat 610 000 markkaa, voidaan Hooverin avustustoimintaa tehokkaasti järjestettynä pitää paikallisestikin merkittävänä.

Suomen Lasten Avustustoimikunnan ja Tampereen Keskusapukomitean toiminta oli vain pieni osa sitä valtavaa avustusorganisaatioiden ja -työn määrää Euroopassa, jossa Herbert Hoover oli osallisena yli 10 vuotta. Niiden toiminnan tarkastelu antaa kuitenkin hyvän kuvan avustusten jakamisesta ruohonjuuritasolla ja siitä tehokkuudesta, jolla tämä siihen asti laajin avustusoperaatio toimi; apu todella löysi sitä tarvitsevat.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO – HERBERT HOOVER JA ILMESTYSKIRJAN RATSUMIEHET	1
1.1. Herbert Hoover ja avustusorganisaatiot	2
1.2. Tutkimuskysymys ja relevanssi	6
1.3. Tutkimuksessa käytetyt lähteet	8
2. SUOMI JA ILMESTYSKIRJAN RATSASTAJAT	11
2.1. 1914–1916 - vaikeudet alkavat	11
2.2. Tampereen tilanne ennen sisällissotaa	13
2.3. Epäjärjestys pahentaa nälkää – elintarviketilanne 1917–1919	14
2.4. Tampere 1917–1920	16
2.5. Elintarvikekysymyksen poliittinen ratkaisu.....	19
2.6. Maailmansodan vaikutus Suomen talouteen.....	24
3. RATSASTAJIA VASTAAN EUROOPASSA	26
3.1. Hooverin organisaatioiden toiminta Euroopassa	26
3.2. Sota päättyy, avustustyö alkaa	27
4. HOOVERIN APUA SUOMEEN	35
4.1. Suomi pääsee osalliseksi avustuksista	35
4.2. Ammattitaitoinen Avustustoimikunta saa muotonsa	40
4.3. Ohjeita ja tarkastusmatkoja – Avustustoimikunta käytännön työssä.....	47
5. KESKUSAPUKOMITEA TUO AVUN TAMPEREELLE	52
5.1. Komitea vaatteiden ja ruoanjakoa varten.....	52
5.2. Keskusapukomitean toiminta.....	57
5.3. ”Hätää kärsiville lapsille ja äideille” – Avustusten vaikutukset Tampereella	66
6. TAISTELUN PÄÄTTYTTYÄ.....	68
LÄHTEET.....	71
LIITTEET	76

1. JOHDANTO – HERBERT HOOVER JA ILMESTYSKIRJAN RATSUMIEHET

Three scourges, war, hunger and disease, have ravaged in Finland. They have sown sufferings and tears into many homes. But in addition to this, the continued shortage of foodstuffs brought sufferings especially into the homes of the poor families The mother had to add bark, peat and straw when making bread. As a result of such nourishment the members of the poor families have changed into emaciated, pitiable looking human beings. Often the small ones tell their mothers, "Please, mother, give us real bread," and just as often the mothers had to reply with heavy hearts, "At present there is none, my little child, but wait, perhaps sometime we shall get it."

And then arrived the gift of the American people for the children of Finland. When the poor mothers heard this their hearts brightened and their hopes revived. Now our small ones at least shall receive of God's real food

And then when the father or mother brought home the gift of the noble American people there was a holiday. The eyes of the children shone for joy and thankfulness toward their good benefactors. They were prepared into a meal which with glad hearts and thankful minds was eaten. Benedictions were asked for the great and noble American people living beyond the sea.¹

Tämä kaunopuheinen ja ylistävä kiitos on osoitettu Herbert Hooverin lastenavun järjestölle todennäköisesti vuonna 1920. Sen on laatinut kyseistä lastenapua Nurmeksessa järjestänyt paikalliskomitea. Tämän tutkielma kertoo, miten tällaisten kiitoskirjeiden lähettäminen tuli ajankohtaiseksi ympäri Eurooppaa ensimmäisen maailmansodan jälkeen.

Herbert Hoover on kuvannut toimintaansa Euroopassa ensimmäisen maailmansodan aikana taisteluksi neljää Ilmestyskirjan ratsastajaa vastaan. Eurooppaa vainosi vuosina 1914–1918 sota, kuolema, nälkä ja kulkutaudit: neljä ratsumiestä. Tätä voi pitää osuvana vertauksena, sillä vaikka Hooverilla ei ollutkaan rauhanneuvotteluissa virallista asemaa, oli hän silti osaltaan vaikuttamassa rauhankonferenssissa.

¹ Kolme vitsausta, sota, nälkä ja taudit, ovat koetelleet Suomea. Ne ovat kylväneet kärsimystä ja kyyneliä monissa kodeissa. Tämän lisäksi jatkuva pula elintarvikkeista on tuonut kärsimystä erityisesti köyhien perheiden koteihin... Äidin oli leipoessaan lisättävä leipään kaarnaa, turvetta ja olkia. Tällaisen ravinnon seurauksena köyhien perheiden jäsenet ovat muuttuneet laihtuneiksi, sääliäviksi ihmisiksi. Monesti ovat lapset pyytäneet äidiltään, "Ole kiltti, anna meille oikeaa leipää", ja aina on äiti joutunut vastaamaan raskain sydämin, "Tällä hetkellä leipää ei ole, lapsi rakas, mutta ehkä joskus sitä saamme."

Ja sitten saapui Amerikan kansan lahja Suomen lapsille. Kun köyhät äidit tästä kuulivat, heidän sydämensä kirkastuivat ja heidän toivonsa heräsi. Nyt edes lapsemme saivat Jumalan oikeata ruokaa.

Ja kun isä sitten saapui kotiin jalon Amerikan kansan lahjan kanssa, oli se kuin juhlaa. Lasten silmät loistivat ilosta ja kiitollisuudesta auttajiaan kohtaan. He valmistuivat aterialle, joka syötiin iloisin sydämin ja kiitollisin mielin. Suurelle ja jalolle meren takana asustavalle Amerikan kansalle pyydettiin siunausta. [Suom. J.S.], Hoover 1952, s. 367.

Kolmea muuta ratsumiestä, kuolemaa, kulkutauteja ja niitä aiheuttavaa nälkää, vastaan Hoover kävi kuitenkin kovimman taistelunsa elintarvikeorganisaatioidensa kanssa. Tässä tutkielmassa pureudutaan tähän taisteluun tarkemmin.²

Elintarvikkeiden saamiseksi nälkää näkevään Eurooppaan käännettiin Yhdysvaltojen puoleen. Amerikkalaisen avustustoiminnan alku Euroopassa osui jo vuoteen 1914, jolloin Commission for relief in Belgium (CRB) aloitti toimintansa välittäen elintarvikkeita Saksan miehittämille alueille Belgiassa ja Pohjois-Ranskassa. CRB:n perustaminen toi Euroopan sotanäyttämölle uuden toimijan, Herbert Hooverin. Hänen pitkä poliittinen uransa käynnistyi juuri elintarvikekysymyksen hoidosta ensimmäisessä maailmansodassa.

1.1. Herbert Hoover ja avustusorganisaatiot

Millainen mies oli Herbert Hoover, jolla oli osaltaan niin suuri vaikutus ensimmäisen maailmansodan aikaisessa elintarvikehuollossa ja -avussa. Herbert Clark Hoover oli syntynyt vuonna 1874 Iowassa kolmilapsiseen kveekariperheeseen ja hän sai uskontonsa mukaisen kasvatuksen, joka korosti ihmisten tasa-arvoisuutta ja yhteisöllisyyttä.³ Hoover kävi koulunsa Oregonissa, jonne oli muuttanut isänsä kuoleman jälkeen. Kouluaikanaan Hoover kiinnostui kaivosalasta ja päätti opiskella kaivosinsinööriksi. Hän pääsi juuri perustettuun Stanfordin yliopistoon opiskelemaan, josta valmistui insinööriksi vuonna 1895.⁴

Ajan ennen maailmansotaa Hoover vietti kaivosalalla. Valmistumisensa jälkeen Hoover työskenteli muutaman vuoden ajan Yhdysvalloissa, mutta vuonna 1897 hän lähti Australiaan englantilaisen

² Hoover 1952, s. 149, 172.

³ Hoover 1952, s.1–9, Lyons 1964, s. 1–9.

⁴ Hoover 1952, s.10–11, 16–24, Lyons, s. 23–35.

kaivosyhtiö Bewick, Moreing and Companyn työntekijänä. Tämä työ kuljetti Hooveria ympäri maailmaa, hän työskenteli Kiinassa, eri puolilla Yhdysvaltoja, Englannissa, Ranskassa, Intiassa, Australiassa, Uudessa Seelannissa, Havaijilla, Italiassa, Kanadassa, Saksassa, Etelä-Afrikassa, Egyptissä ja Burmassa vuosien 1899–1908 välillä.⁵ Vuonna 1908 Hoover erosi yhtiöstä ja perusti eräänlaisen insinöörikonsultointiyhtiön. Tässä toimessa hän työskentelikin aina ensimmäisen maailmansodan alkuun saakka, ja se vei hänet jälleen uusiin maailmankolkkiin, mm. Venäjälle.⁶

Ensimmäinen maailmansota oli Hooverille käännekohta. Sodan jälkeen hän ei enää palannut kaivosalalle, vaan jatkoi sodan aikana alkanutta uraansa julkisessa hallinnossa, ollen Yhdysvaltain kauppaministeri 1921–1928. Vuonna 1929 hänestä tuli Yhdysvaltain 31. presidentti. Hänen presidenttikauttaan varjosti kuitenkin lama, eikä häntä valittu toiselle kaudelle.⁷

Vuonna 1914, ennen maailmansodan puhkeamista, Hoover asui Lontoossa vaimonsa kanssa. Sodan syttyminen aloitti Hooverin julkisen uran ikään kuin sattumalta. Yhdysvaltain konsuli Lontoossa pyysi tämän apua amerikkalaisten matkailijoiden auttamiseen. Tuhansia amerikkalaisia oli jumissa Euroopassa, koska sodan vuoksi he eivät saaneet rahaa nostetuksi pankeista eikä dollareita hyväksytyksi maksuvälineinä. Hoover pani pystyyn toimiston, joka järjesti rahaa, majoituksia ja kotimatkoja amerikkalaisille. Yhteensä Hooverin toimiston kautta kulki kuuden viikon aikana 120 000 amerikkalaista, joille lainattiin 1 500 000 dollaria.⁸

Hooverin sodan aikaisia avustustoimia tarkastelemalla voi huomata, että vaikka taustalla saattoi joskus olla myös poliittisia syitä, oli humanitaarinen tarve avustuksille aina hänen mielessään suurin tekijä. Kun vuonna 1921 Yhdysvalloissa oli keskustelua Neuvosto-Venäjän auttamisesta ja Hooverilta kysyttiin, eikö ruoka-apu ollut suoraa avustusta bolsevikille, hän vastasi: ”Twenty million people are

⁵ Hoover 1952, s. 29–76.

⁶ Hoover 1952, s. 99.

⁷ Lyons 1964, s. 150, 171, 174–183, 211–219, 292–308.

⁸ Hoover 1952, s. 141–148.

starving. Whatever their politics, they shall be fed!”⁹ Hooveria ei tämän mukaan siis kiinnostanut nälkää kärsivien ihmisten poliittiset ajatukset, vaan ainoastaan näiden hätä. Tämä ajattelu oli leimallista Hooverille koko hänen avustustyönsä ajan.

Eurooppaan suuntautuvaa amerikkalaista ruoka-apua oli sodan eri vaiheissa järjestämässä erinimisiä orgaaneja. Yhteistä tässä tutkielmassa esitellyille organisaatioille oli Herbert Hooverin osuus näiden johdossa. Muutokset komiteoiden rooleissa ja vastuualueissa johtuivat pääasiassa USA:n asemasta sodassa. Organisaatioita oli monia ja se sekoittuvat helposti keskenään. Siksi on hyvä esittää tässä eri organisaatioiden nimet, toimialueet ja -ajat sekä virallinen asema. Tämän tutkielman kannalta tärkeimmät organisaatiot ovat sotatoimien loputtua perustetut American Relief Administration ja American Relief Administration European Children’s Fund.

Hooverin ja amerikkalaisten avustustyön alkutahdit Euroopassa löi CRB, eli Commission for relief in Belgium, jonka tehtävänä oli toimittaa elintarvikeapua Saksan miehittämän Belgian ja Pohjois-Ranskan siviileille. Amerikkalaiset siirtyivät CRB:ssä sivuun maansa sotaan liittymisen jälkeen, mutta organisaatio toimi muiden puolueettomien maiden toimesta aina vuoteen 1919 saakka.¹⁰

Yhdysvaltojen liittyttyä sotaan vuonna 1917 antoi presidentti Wilson käskyn perustaa amerikkalainen ruokahallinto (American Food Administration) huolehtimaan muun muassa hintojen maltillisesta kehityksestä, ympärysvaltojen ostoista ja myynneistä sekä ylipäänsä siitä, että USA:lla ja sen liittolaisilla riittäisi ruokaa, jotta sotaa voitaisiin käydä menestyksekkäästi. Food Administrationin johtoon presidentti Wilson pyysi Herbert Hooverin. Food Administration toimi heinäkuuhun 1919 saakka, jolloin sen toimintaa jatkoi United States Grain Corporation, koska tarvetta raskaalle ruokahallinnolle ei enää ollut.¹¹

⁹ ”Kaksikymmentä miljoonaa ihmistä näkee nälkää. Heidän politiikastaan huolimatta, heidät tullaan ruokkimaan!”[Suom. J.S.], Lyons 1964, s. 146.

¹⁰ Surface & Bland 1931, s. 5, Hoover 1952, s. 217–226.

¹¹ Surface & Bland 1931, s. 5, Hoover 1952, s. 225, Lyons 1964, s. 99–100.

Aseleposopimuksen allekirjoittamisen jälkeen Yhdysvaltain kongressi myönsi 100 miljoonan dollarin avustuksen¹² Euroopan auttamista varten. Muun muassa tämän avustuksen jakamista varten Wilson pyysi Hooveria perustamaan uuden organisaation, jonka nimeksi tuli American Relief Administration (ARA). Hoover oli muutenkin Euroopan avustustyön keskiössä, koska hän johti ympärysvaltujen muodostaman Supreme Economic Councilin ruokaosastoa ja oli vastuussa Euroopan avustustyöstä. ARA oli virallinen organisaatio, joka huolehti USA:n hallituksen avustusten jaosta. Tässä työssä se toimi yhteistyössä Grain Corporationin kanssa, joka huolehti kaikista ARA:n kuljetukseen, tilinpitoon ja Euroopan hallituksille tiedottamiseen liittyvistä asioista.¹³

Virallinen ARA toimi vain aselevon ajan ja sen toiminta loppui avustusten osalta Versailles'n rauhansopimukseen. Hoover kuitenkin halusi jatkaa avustusten jakamista Eurooppaan; erityisesti lapset olivat Hooverin sydäntä lähellä. Presidentti Wilsonin suostumuksella perustettiin American Relief Administration European Children's Fund (ARAECF), joka oli täysin yksityinen hyväntekeväisyysjärjestö eikä siis näin ollen tule sekoittaa Yhdysvaltain hallinnon aikaisemmin muodostamaan ARA:an.¹⁴

"American Relief Administration" oli mukana monessa Hooverin organisaation nimessä. Euroopan tilannetta helpottamaan perustettiin vielä American Relief Administration Warehouses ja American Relief Administration Russian Unit hoitamaan nälänhätää Neuvosto-Venäjällä.¹⁵ Vaarana on eri organisaatioiden sekoittaminen keskenään, etenkin kuin lähteissä saatetaan puhua yksinkertaisesti vain ARA:sta. Kaikki Tampereelle saapunut avustus oli kuitenkin lähtöisin joko viralliselta ARA:lta, European Children's Fundilta tai Amerikan Punaiselta ristiltä, joka oli osa Hooverin johtamaa

¹² Wilson Yhdysvaltain valtionvarainministeri Glassille 1.1.1919 kts. Bane & Lutz 1943, s. 139–140.

¹³ Surface & Bland 1931, s. 5–6, Bane & Lutz 1943, 36–37, Lyons 1964, s. 114–115.

¹⁴ Surface & Bland 1931, s. 6, Hoover 1952, s. 321–324, Bane & Lutz 1943, s. 540–542.

¹⁵ Surface & Bland 1931, s. 6.

European Relief Councilia, joka koostui erilaisista hyväntekeväisyysjärjestöistä.¹⁶ Tämä tutkielma keskittyy esittelemään tarkemmin ARA:n ja ARAECF:n toimintaa. American Food Administration ja sen toimet Yhdysvaltojen elintarvikemarkkinoilla ja -politiikassa sekä avustukset Eurooppaan jätetään sen sijaan rajauksen ulkopuolelle, koska niiden merkitys Suomelle oli lopulta vähäinen.¹⁷

Missään virallisissa julkaisuissa ei ole Hooverin organisaatioista julkaistu kaaviota. Itse asiassa muistelmissaan Hoover toteaa, että jos hänen organisaatioistaan piirrettäisiin kaavio, se täytyisi tehdä joka aamu uudestaan.

This is an emergency organization and a new operation. Every day we must meet new problems. Therefore, my notion of organization is to size up the problem, send for the best man or woman in the country who has the “know how”, give him a room, table, chair, pencil, paper and wastepaper basket – and the injunction to get other people to help and then solve it. When that problem is out of the way, we shall find plenty more¹⁸

Liitteessä 2 on kuitenkin esitetty yksi näkemys Hooverin avustusorganisaatioista kaavion muodossa. Sekin on hyvin suppea esitys, ja kattaa ainoastaan merkittävimmät Hooverin organisaatioista, ja sen on tarkoitus selkiyttää eri elinten toimia ensimmäisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen.

1.2. Tutkimuskysymys ja relevanssi

Tässä tutkielmassa selvitetään, mitä vaikutuksia Herbert Hooverin avustusorganisaatioiden toiminnalla oli sisällissodan jälkeisessä Suomessa ja erityisesti Tampereella. Tavoitteena on saada selkeä kuva eri portaiden toiminnasta avustustyössä. Tutkielma jakaantuukin tämän jaon mukaan temaattisesti kolmeen eri osaan, jotka käsittelevät maailmansodan vaikutusta elintarviketilanteeseen ja avustustyön

¹⁶ Surface & Bland 1931, s. 6, Hoover 1952, s. 367, ”Amerikan antama avustus Suomen Lapsille”, *SAik.* 1920.

¹⁷ American Food Administrationin toimista lisää kts. Mullendore 1941.

¹⁸ Tämä on hätäajan organisaatio ja uusi operaatio. Kohtaamme joka päivä uusia ongelmia. Siksi minun mielestäni organisaation tulee arvioida ongelmaa, etsiä maan parhaan tieto-taidon omaava mies tai nainen, antaa tälle huone, pöytä, tuoli, kynä, paperia ja roskakori – ja määräys muille auttaa häntä, ja sitten ratkaista ongelma. Kun tämä ongelma on pois tieltä, löydämme kyllä monia uusia. [Suom. J.S.], Hoover 1952, s. 242.

organisointia Euroopassa, Suomeen suuntautuneen lastenavun järjestämistä sekä Tampereen Keskusapukomitean toimintaa. Euroopan tasolla käsittely tulee olemaan lähinnä Hooverin eri organisaatioiden ja niiden jakaman avustuksen esittelyä. Suomen tasolle siirryttäessä pyritään jo saamaan kuvaa yksityiskohtaisemmin avustustyön arjesta ja järjestelyistä. Tampereen kohdalla pyritään pääsemään käsiksi, käytännön järjestelyjen lisäksi, myös avustustyön paikallisiin vaikutuksiin ja avunsaajien sosiaaliseen asemaan. Tämän lisäksi tarkastellaan lyhyesti Suomen ja Tampereen avustustyön järjestämisessä mukana olleita henkilöitä.

Herbert Hooverin toimia elintarvikekysymyksen parissa on tutkittu Yhdysvalloissa laajasti. Hänen johtamistaan organisaatioista on julkaistua kirjallisuutta valtavasti ja Suomikin saa niissä oman pienen osansa. Suomessa tätä avustusta ei ole juuri käsitelty. Ensimmäisen maailmansodan aikoja käsittelevät tutkimukset kyllä usein mainitsevat Hooverin tekemän työn ja elintarvikeavun, mutta tarkempi tarkastelu on jäänyt vähäiseksi. Usein elintarvikekysymystä ja USA:n järjestämää apua on tarkasteltu poliittisesta näkökulmasta, liittyihän elintarvikkeiden saanti tiiviisti yhteen Suomen itsenäisyyden tunnustamisen kanssa. Avustustyön käytäntöä ja paikallisia toimia ei ole tutkittu Suomessa lainkaan. Suomen Lasten Avustustoimikunnan työstä ja American Relief Administrationin lahjoituksista on vain joitakin mainintoja suomalaisessa tutkimuksessa.

Tällä toiminnalla oli kuitenkin suuria mahdollisuuksia vaikuttaa ihmisten elämään sisällissodan jälkeisessä Suomessa. Kansa oli jakautunut kahtia niin sosiaalisesti kuin poliittisesti. Suomessa eli niin sanotusti kahden kerroksen väkeä. Erityisesti lapset kärsivät niin elintarvikepulasta kuin sosiaalisesta kahtiajaostakin. Hoover halusi kohdistaa ruoka-apunsa juuri lapsiin, koska pelkäsi sodan jaloissa kasvaneen sukupolven johtavan Euroopan aikuisena tuhoon. Niinpä hänen periaatteensa apua jaettaessa olikin, että sitä tuli antaa pelkästään tarpeeseen perustuen. Poliittiset, uskonnolliset ja sosiaaliset seikat eivät saaneet avun jakamisessa vaikuttaa. Suomessa Hooverin lastenavulla oli tämän perusteella mahdollisuus kuroa edes hieman umpeen sisällissodan aiheuttamaa kahtiajakoa.

Paikallishistoriallisesti on mielekästä tutkia näin pian sisällissodan jälkeen perustetun poliittisella päätöksellä asetetun komitean toimintaa kaupungissa, jossa käytiin yksi sodan ratkaisutaisteluista. Avustustoiminnan käytännön järjestelyjen ja vaikutusten lisäksi tutkielma antaa pientä lisävalaistusta myös Tampereen sodan jälkeiseen kunnalliselämään. Olihan Tampereen Keskusapukomitean jäsenenä merkittäviä toimijoita niin kaupungin hallinnon kuin köyhäinhoidonkin saralta.

1.3. Tutkimuksessa käytetyt lähteet

Tutkielman käsitellessä kansainvälistä, kansallista ja paikallista tasoa on lähdemateriaalikin melko laaja-alaista. Erinäisistä, alempana esitellyistä, syistä johtuen aineisto on pääasiassa painettua. Arkistolähteitä on lähinnä vain Tampereelta, joitakin myös Suomen Lasten Avustustoimikunnasta.

Hooverin organisaatioista on, kuten edellä on käynyt ilmi, julkaistu mittava määrä kirjallisuutta. Suuri osa tästä kirjallisuudesta on Hooverin alaisuudessa eri aikoina työskennelleiden ihmisten kokoamia ja ne on koottu muutaman vuosikymmenen sisään ensimmäisen maailmansodan päättymisestä. Tässä tutkielmassa tukeudutaan avustusorganisaatioiden osalta pääasiassa Frank Surfacen ja Raymond Blandin laajaan *American food in the world war and reconstruction period* -teokseen.¹⁹ Se on kattava kuvaus koko maailmansodan ajalta niistä avustusjärjestöistä ja -elimistä, joissa Herbert Hoover oli mukana. Siihen on koottu mittavat tilastot avustustyön eri vaiheilta, myös maittain, ja se onkin ollut korvaamaton tietolähde amerikkalaisen elintarvikeavun laajuuden ja kokonaisuuden hahmottamiseksi. Lisäksi Hoover on muistelmissaan²⁰ laajasti kuvannut maailmansodan aikaa, mutta niitä on tässä tutkielmassa käytetty vain tukimateriaalina ja joissakin kohtaa Hooverin mielipiteiden esiin tuomiseen.

¹⁹ Surface & Bland 1931.

²⁰ Hoover 1952.

Surfacen ja Blandin sekä Hooverin teosten lisäksi amerikkalaisen avustustyön vaiheista ovat Bane ja Lutz koonneet dokumenttikokoelmia. Tässä tutkielmassa näistä käytetään *Organization of American Relief in Europe 1918–1919* -teosta²¹, jossa on julkaistu eniten juuri Suomea sekä lastenapua koskevia dokumentteja. William Mullendore puolestaan on kirjoittanut American Food Administrationista²². Tätä teosta jäljempänä ainoastaan sivutaan, koska se keskittyy USA:n ruokamarkkinoille ja hintapolitiikkaan, eikä tuo merkittävää uutta lastenavun tai Suomen tilanteen tarkasteluun. Hooverin muistelmien lisäksi Eugene Lyonsin Hoover -elämäkerrassa²³ on tarkasteltu tämän toimia ruokahuollossa. Lyonsin kirjan ylistävästä, joskus jopa kritiikittömästä sävystä johtuen siihen ei tutkielmassa ole turvauduttu kuin lähinnä Hooverin taustoja selvitettäessä.

Tutkimustyön edetessä kävi selväksi, ettei Suomen Lasten Avustustoimikunnasta ole juuri lähdemateriaalia. Kansallisarkistosta esimerkiksi toimikunnan kokousten pöytäkirjoja ei laajasta etsinnästä huolimatta löytynyt. Joitakin kirjeitä, asiakirjoja ja yksi tarkastusmatkakertomus sieltä kuitenkin löytyi. Tärkein Avustustoimikunnan toimintaa koskeva lähde on julkaistu vuoden 1920 Sosiaalisessa Aikakauskirjassa. Siinä julkaistiin toimikunnan toimintakertomus, josta selviää muun muassa avustustyön laajuus koko maassa ja sen järjestämistä varten tehdyt toimet. Toimintakertomuksessa on myös joitakin tilastoja, joita on tutkielmassa käytetty ja arvioitu.

Tampereen toiminnan osalta löytyi Tampereen kaupunginarkistosta Tampereen Keskusapukomitean paperit, joissa on muun muassa kaikkien kokousten pöytäkirjat, toimintakertomus, kirjeitä ja muuta toimintaan liittyvää materiaalia. Tämä kokoelma muodostaakin tutkielman pääaineiston arkistolähteiden osalta. Se antaa kattavan kuvan Tampereen Keskusapukomitean toiminnasta ja avustusten järjestämisestä kaupungissa. Myös Tampereen köyhäinhuoltohallituksen asiakirjoja vuosilta 1919 ja 1920 on tutkielmaa varten käyty läpi.

²¹ Bane & Lutz 1943.

²² Mullendore 1941.

²³ Lyons 1964.

Tutkimuskirjallisuudesta on ollut hyötyä lähinnä ajan yhteiskunnallisen taustan selvittämisessä. Elintarvikekysymystä ja Suomen taloudellista asemaa tarkastelleista Pertti Haapalan *Kun yhteiskunta hajosi* ja Heikki Rantatuovan *Elintarvikehuolto ja -säännöstely Suomessa vuosina 1914–1921* on ollut suuri apu juuri näiden kysymysten hahmottamisessa.²⁴ Tampereen elintarvikekysymyksestä ei juuri ole kirjallisuutta, vaikka edellä mainitut sitä sivuavatkin, mutta Jouni Jalasvaara on selvittänyt kysymystä pro gradu -tutkielmassaan²⁵. Elintarvikekysymyksen poliittista puolta ovat olleet valottamassa Tuomo Polvisen *Venäjän vallankumous ja Suomi*²⁶, Jukka-Pekka Pietiäisen Rudolf Holsti -elämäkerta²⁷ ja Hannu Rautkallion *Kaupantekoa Suomen itsenäisyydellä*²⁸.

²⁴ Haapala 1995, Rantatupa 1979.

²⁵ Jalasvaara 1987.

²⁶ Polvinen 1987(a), Polvinen 1987(b).

²⁷ Pietiäinen 1986.

²⁸ Rautkallio 1977.

2. SUOMI JA ILMESTYSKIRJAN RATSASTAJAT

2.1. 1914–1916 - vaikeudet alkavat

Yksi ensimmäisen maailmansodan seuraus oli nälkä. Sota vaikeutti niin kaupankäyntiä kuin ruoan tuotantoakin. Pulasta kärsivät Euroopassa niin keskus- kuin ympärysvallatkin, joiden lisäksi valloitetut ja miehitettyt alueet olivat usein vaikeimmassa asemassa. Yleensä pahin pula koetteli siviilejä, koska armeijoiden huolto pyrittiin turvaamaan ensimmäisenä. Hooverin hyväntekeväisyysorganisaatioista maailmansodan aikana toimi ainoastaan Commission for Relief in Belgium Belgiassa ja Pohjois-Ranskassa. Tässä luvussa tarkastellaan Hooverin vaikeimman vastustajan, nälän, saapumista Suomeen ja Tampereelle vuosina 1914–1920.

Ensimmäisen maailmansodan syttyminen näkyi Suomen suuriruhtinaskunnassakin monella tavalla. Sensuuria tiukennettiin eikä suuria joukkokokouksia ja lakkoja enää sallittu. Armeijasta tuli se elin, jonka mukaan säädeltiin liikennettä ja elinkeinoelämää. Sodan mukanaan tuoma säännöstely synnytti myös tavarapulan. Elintarvikkeiden osalta hankinta ja jakelu keskitettiin sekä aloitettiin hintavalvonta, jonka oli tarkoitus estää laitton kauppa, keinottelu ja hintojen nousu. Kulutusta alettiin rajoittaa vuonna 1916.²⁹

Sota aiheutti muutoksia Suomen ulkomaankauppaan, mikä johti lopulta ongelmiin. Suurin tuoja Saksa lopetti viljantuonnin eikä Suomi saanut enää puutakaan viedyksi Isoon-Britanniaan. Sotavuosina Suomi tuli näin riippuvaiseksi Venäjältä, ja Suomen elintarvikkepolitiikan johtavaksi kysymykseksi nousikin viljan tuonnin järjestäminen Venäjältä. Oma tuotantoa ei siis lähdetty kehittämään omavaraisuuden lisäämiseksi. Omavaraisuusaste olikin viljatuotteissa melko alhainen, noin 35–40 prosenttia ennen

²⁹ Haapala 1995, s. 155–156, Rantatupa 1979, s. 16–17, Rantatupa 2004, s. 268–269.

sotaa, sillä Suomessa oli entistä enemmän siirrytty karjankasvatukseen, koska se oli nähty viljatuotantoa kilpailukykyisemmäksi.³⁰

Venäjän tuontia järjestämään perustettiin Suomen Keskuskomitea elintarpeiden tuonnin järjestämiseksi Keisarikunnasta (myöhempi Suomen elintarpeiden Tuontikunta). Tämä tarkoitti sitä, että viljakauppa valtiollistettiin. Tällä pyrittiin myös poistamaan hankintaongelmia, joita oli ilmennyt heti sodan sytyttyä Venäjän viranomaisten tiukentaessa elintarvikkeiden jakelun kontrollia.³¹

Paikallista puutetta elintarpeista aiheutti valtion rajahintapolitiikka. Tuotteille määrättiin läänikohtaisesti ylimmät sallitut hinnat keinottelun estämiseksi. Tämä johti kuitenkin siihen, että tuotteiden hinnoissa oli alueellisesti suuria eroja, mikä taas johti elintarvikkeiden kuljetukseen korkeampien hintojen alueille. Lopulta rajahinnat yhdenmukaistettiin vuonna 1916. Rajahintapolitiikka ei kuitenkaan toiminut, koska sen tukena ei ollut riittävää poliittista painoarvoa puuttua asioihin. Näin syntyi tilanne, jossa markkinavoimat toimivat selvemmin myyjän hyväksi. Tästä puolestaan seurasi salakauppaa, joka nosti hintoja.³²

Maataloudessa sota näkyi pääasiassa lisääntyneenä sääntelynä. Tuotantomäärissä ei sodan aikana juuri muutoksia tapahtunut, mutta vähentynyt tuonti lisäsi säännöstelyä, mikä näkyi viljelijöidenkin arjessa. Viljantuotantoa enemmän sota näkyi karjataloudessa, joka oli kaupallisempaa ja näin alttiimpi sota-ajan markkinahäiriöille. Lisäksi Venäjän armeijan pakko-otot heikensivät karjatalouden asemaa.³³

³⁰ Haapala 1995, s. 203–204, Jalasvaara 1987, s 1, Rantatupa 1979, s. 16 Rantatupa 2004, s. 268.

³¹ Haapala 1995, s. 204–205, Jalasvaara 1987, s. 1, Rantatupa 1979, s. 24–30, 38–41, Rantatupa 2004, s. 276.

³² Haapala 1995, s. 206–207, Jalasvaara 1987, s 4, Rantatupa 1979, s 25–30, Rantatupa 2004, s. 273–275.

³³ Haapala 1995, s. 167–168, Rantatupa 2004, s. 284.

2.2. Tampereen tilanne ennen sisällissotaa

Koska maailmansodan vaikutusta Tampereen elintarviketilanteeseen on tutkittu kovin vähän, on tässä syytä esitellä sitäkin kysymystä. Aiheen käsittely luo pohjaa sille tilanteelle, jossa Tampereen Keskusapukomitea joutui toimimaan vuosina 1919–1920, sillä Ilmestyskirjan ratsastajat vierailivat Tampereellakin.

Maailmansodan alkaminen ei juuri näkynyt Tampereella vielä vuonna 1914. Ainoastaan lisääntynyt venäläisen sotaväen määrä viestitti suursodasta. Venäjän armeijan tilaukset pitivät työttömyyden kurissa ja pienestä hintojen noususta huolimatta elintarviketilanne oli edelleen hyvä.³⁴

Elintarvikeongelmat alkoivat keväällä 1915. Tämä pantiin kaupunginvaltuustossakin merkille ja toukokuussa Tampereelle perustettiin elintarviketoimikunta, jonka tehtävänä oli pitää hinnat ja keinottelu kurissa ostamalla kaupungin varoilla elintarvikkeita kuluttajille myytäväksi. Viljan hankkiminen osoittautui kuitenkin 5-jäseniselle toimikunnalle vaikeaksi. Elintarvikkeiden saanti Venäjältä oli vaikeaa, koska viljaa myytiin armeijan ehdoilla ja hinnat alkoivat nousta. Lisäksi kuljetuskapasiteettia ei ollut tarpeeksi ja kuljetusten hinnatkin alkoivat kohota. Osittain nämä hintojen nousut tapahtuivat keinottelun seurauksena, kun kauppiat haistoivat tilanteesta saatavilla olevat voitot. Kallistuneet kustannukset vetivät hinnat nousuun myös Tampereella, ja keinottelukin lisääntyi.³⁵

Suurelta osin porvarillisista piireistä koostunut elintarviketoimikunta onnistui vasta loppuvuonna 1915 hankkimaan lähinnä Venäjältä tuotua viljaa noin miljoona kiloa. Tämän viljan myynti kaupunkilaisille aloitettiin tammikuussa 1916. Rajahintajärjestelmän puutteiden vuoksi Tampereella kärsittiin kuitenkin vuonna 1916 jatkuvasta maito- ja voipulasta. Näitä tuotteita ei myyty Tampereelle kaupungin alhaisten

³⁴ Jalasvaara 1987, s 6, 128, Voionmaa 1935, s. 27–28.

³⁵ Jalasvaara 1987, s 8–11, 128.

rajahintojen vuoksi. Säännöstely oli pakko aloittaa, ja ensimmäisenä kortille joutui sokeri.³⁶ Sokerin ohella myös monet muut elintarvikkeet joutuivat pian säännöstelyn piiriin. Peruna pantiin kortille keväällä 1917, voi jo syksyllä 1916. Kaupungin voikaupan johtajaksi tuli myöhemmin Tampereen keskusapukomiteassakin vaikuttanut kauppias K.F. Mattsson. Maitokortit tamperelaisille puolestaan jaettiin tammikuussa 1917,³⁷ ja lihan myyntiin säännöstely ulotettiin maaliskuussa 1917. Syksyllä 1917 korttisäännöstely oli käytössä lihan osalta koko maassa.³⁸

2.3. Epäjärjestys pahentaa nälkää – elintarviketilanne 1917–1919

Elintarvikekysymys alkoi Suomessa muuttua merkittäväksi vuonna 1917. Vaikka syksyn 1916 sato olikin ollut hyvä, ei viljaa maassa ollut tarpeeksi tuontivaikkeuksien vuoksi. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen Venäjältä saatiin vain kymmenesosa luvatussa määrässä viljaa, ja kun huhtikuussa myös Venäjällä aloitettiin säännöstely, oli viljan saanti entistä vaikeampaa. Ulkomaankaupan häiriöiden vuoksi Suomi köyhtyi maailmansodan vuosina; erityisen pahoja olivat vuodet 1917 ja 1918, jolloin sisäinen epäjärjestys lisäsi epävakautta taloudessa.³⁹ Lisäksi vähäiset kauppayhteydet Skandinaviaankin katkesivat sotatilanteen kehityttyä Euroopassa.⁴⁰ Aiemmin oli kaupungeissa ajoittain kärsitty tavarapulasta, mutta vuonna 1917 siirryttiin Suomessa korttisäännöstelyyn. Samaan aikaan hinnat jatkoivat nousuaan, keskimäärin elintarvikkeiden hinnat olivat 2,5-kertaiset 1914 kesään verrattuna.⁴¹

Tilanne alkoi kiristyä maaliskuun vallankumouksen jälkeen kun elintarvikekysymyksen hoito siirtyi kokonaan Suomen senaatin käsiin. Samalla säännöstelypolitiikalta ja viljanhankinnalta katosi Venäjän

³⁶ Jalasvaara 1987, s. 15–24, 128.

³⁷ Jalasvaara 1987, s. 24–32.

³⁸ Jalasvaara 1987, s. 36–37, Rantatupa 1979, s. 86, Voionmaa 1935, s. 26–28.

³⁹ Haapala 1995, s. 156–157, Rantatupa 1979, s. 35.

⁴⁰ Jalasvaara 1987, s. 45.

⁴¹ Haapala 1995, s. 207–208 Rantatupa 1979, s. 80–81, Rantatupa 2004, s. 285–290.

keskusvallan ja hallintokoneiston tuki. Elintarvikepolitiikasta tuli nyt osa suomalaista sisäpolitiikkaa.⁴² Senaatti pyrki ratkaisemaan elintarvikeongelmaa niin kutsutulla elintarvikelailalla. Sen pyrkimyksenä oli säännöstelyn avulla turvata tasapuolinen kulutus kaikille kuluttajille, hintojen nousun ehkäisy omaa tuotantoa lisäämällä, rajahintajärjestelmän muutokset sekä antaa senaatille pakkolunastusoikeus tuotteille, jos tarve niin vaati. Lain mukaan kansanhuollon ylin päätösvalta tuli nyt elintarvikeosastolle, jonka apuna toimivat elintarvikekomitea ja erilaiset asiantuntijajaostot. Nämä antoivat lausuntoja toimenpiteistä, joihin elintarvikelain pohjalta katsottiin parhaaksi ryhtyä. Jaostot koostuivat oman erikoisalansa järjestöistä ja liikkeistä.⁴³

Elintarviketilanne paheni entisestään vuosina 1917–1918. Elintarvikeviranomaisten oli jo vuonna 1917 rajoitettava kulutusta, koska tuolloin tehdyssä inventoinnissa todettiin varastojen pienuus. Ulkomailta yritettiin saada viljaa ja sitä onnistuttiinkin tuomaan jonkin verran Venäjältä. Yhdysvaltojen kanssa sovitut viljakaupat peruuntuivat, koska Suomessa pidettiin ympärysvaltojen kontrollia liian tiukkana. Yhdysvalloissa pelättiin Suomeen tuotavan viljan joutuvan saksalaisten käsiin ja suomalaiset elättelivät vielä toiveita viljatoimituksista Saksasta.⁴⁴

Huono elintarvikkeiden saanti johti luonnollisesti ruoan hinnan nousuun. Esimerkiksi Tampereella jauhojen hinta oli pahimmillaan vuonna 1918 noin kahdeksankertainen alkuvuoteen 1917 verrattuna. Muissakin elintarvikkeissa hintojen nousua tapahtui, mutta se ei ollut yhtä voimakasta kuin viljatuotteissa. Näiden osalta pula olikin pahin.⁴⁵

Neuvotteluita ulkovaltojen kanssa elintarviketoimituksista kävi Tuontikunta. Se myös keräsi kotimaasta valtiolle luovutettavan viljan. Myöhempiä, tässä tutkielmassa tarkemmin esiteltäviä, länsivaltojen

⁴² Haapala 1995, s. 208, Rantatupa 1979, s. 69–74, Rantatupa 2004, s. 286–288.

⁴³ ”Laki eräänlaisen omaisuuden käytöstä sodan aiheuttamissa poikkeuksellisissa oloissa,” 2.6.1917, Asetuskokoelma 1917, Jalasvaara 1987, s. 46–47, Rantatupa 1979, s. 72–73.

⁴⁴ Haapala 1995, 208–212, Rantatupa 1979, s. 78–81, Rantatupa 2004, s. 290–294, 328.

⁴⁵ Haapala 1995, s. 285.

toimituksia Suomeen oli järjestelemässä elintarvikeministeriön kauppaosasto sekä Suomen Lontoon lähetystön kauppaosasto. Vuonna 1919 Tuontikunta otti nämä asiat hoitaakseen.⁴⁶

2.4. Tampere 1917–1920

Elintarvikelain myötä senaatti otti viljan kulutuksen valvontaansa ja aloitti viljan takavarikoinnit. Tampereellakin valtion leipäkortit korvasivat nyt kunnalliset. Paikalliset elintarvikelautakunnat luetteloivat alueensa taloudet ja vilja-annokset luokiteltiin talouksien työntekijöiden työn raskauden mukaan.⁴⁷ Korttijakelun käytännön järjestelyjä varten Tampereen kaupungin elintarviketoimikunta perusti korttikanslian. Se hoiti korttijakeluun liittyviä asioita mm. muutto- ja erikoislupa-asioissa. Se myös piti kirjaa korttitalouksien määrästä. Kesällä 1917 näihin laskettiin Tampereella kuuluvan 41 853 henkeä ja sisällissodan jälkeen 38 630 henkeä. Omavaraistalouksia Tampereella ei juuri ollut; vasta syksyllä 1918 tällaisiin kuului Tampereella 42 henkeä.⁴⁸

Esikaupunkien asema oli korttijakelussa ongelmallinen. Useat esikaupungin asukkaat kävivät työssä Tampereella ja maksoivat veronsa kaupunkiin. Neuvoteltuaan Hämeen läänin kuvernöörin kanssa, päätti elintarviketoimikunta ulottaa korttijakelun myös Viinikan esikaupungin asukkaisiin, muiden esikaupunkien asukkaat joutuivat perustamaan omat elintarvikelautakuntansa.⁴⁹

Syksyllä 1917 perustettiin Tampereelle työväenyhdistyksen naisjaoston ehdotuksen pohjalta kunnallisia keittiöitä, joissa valmistettiin ruokaa myytäväksi mahdollisimman edullisesti. Keittiöitä perustettiin yhteensä kolme: ensimmäinen avasi ovensa Hallituskatu 25:ssä 25.9.1917, toisen toiminta alkoi

⁴⁶ Rantatupa 1979, s. 191, 218–222.

⁴⁷ Jalasvaara 1987, s. 49, Rantatupa 1979, s. 72–73, Voionmaa 1935, s. 29–30.

⁴⁸ Jalasvaara 1987, s. 40–41.

⁴⁹ Jalasvaara 1987, s. 41.

Tammelassa 10.10.1917 ja kolmas Puutarhakadulle perustettu keittiö aloitti ruoan valmistuksen ja myynnin 17.12.1917. Keittiöt perustettiin yleishyödylliseen tarkoitukseen ruokkimaan vähävaraisia mahdollisimman halvalla ja keittiöt saavuttivatkin suurta suosiota. Vuoden 1917 loppuun mennessä keittiöistä ostettiin ruokaa 129 906 markalla eli yli 100 000 annosta. Näiden keittiöiden kanssa teki Tampereen Keskusapukomitea myöhemmin yhteistyötä. Tätä yhteistyötä tarkastellaan tarkemmin edempänä.⁵⁰

Valtion varastoihin kesäkuussa 1917 suoritetussa takavarikossa Tampereelta löytyi viljaa syyskuulle 1917 saakka. Elintarvikelain suomin valtuuksin Tampereen kulutukseen takavarikoitiin viljaa yksityisistä varastoista ja kauppaliikkeiltä. Muuten kesällä 1917 talven varalle tehtävät viljahankinnat olivat vaikeuksien takana. Viljamarkkinat sekosivat epämääräisen hintapolitiikan myötä, mutta tarvittava määrä viljaa saatiin jotenkuten hankituksi. Ongelmat hankinnoissa johtivat kuitenkin siihen, että entistä useammassa leivässä oli korvikeaineena kauraa. Muihin korvikeaineisiin ei Tampereella vielä tarvinnut siirtyä, vaikka kaupungissa tutkittiinkin jäkälän soveltumista korvikeaineeksi. Lihaa ja meijerituotteita kaupunkilaiset saivat vain harvoin. Lihatilanteeseen vaikutti myös venäläinen sotaväki, jota kaupungissa oli runsaasti. Se ei kuulunut säännöstelyn piiriin ja saikin moninkertaisen annoksen lihaa siviileihin verrattuna.⁵¹

Elintarviketilanne oli osaltaan kiristämässä tunnelmia syksyn 1917 aikana. Erityisesti työväestön piirissä tunnettiin epäluuloa elintarvikeviranomaisia kohtaan ja katsottiin, että tuottajat olivat suurimpia syypäitä pulaan keinottelunsa johdosta. Totta onkin, että pula ja kohonneet hinnat näkyivät pienituloisten arjessa eniten.⁵² Pula johti Tampereellakin elintarviketoimikunnan arvosteluun ja sen johdossa tapahtui syksyllä 1917 muutoksia, eikä tammikuussa 1918 toimikunnassa ollut jäljellä enää yhtäkään alkuperäisjäsentä. Muuta ahdistelua elintarvikeviranomaisiin ei Tampereella kuitenkaan kohdistunut. Ei edes marraskuun lakkoviikolla. Tällöin jaettiin kunnalliskeittiöistä ruokaa ilmaiseksi,

⁵⁰ Jalasvaara 1987, s. 42–43, Voionmaa 1935, s. 101.

⁵¹ Jalasvaara 1987, s. 50–61, 129, Rantatupa 1979, s. 60–61, 86, 97–100, Voionmaa 1935, s. 30.

⁵² Jalasvaara 1987, s. 62–63.

millä saattoi olla liennyttävä vaikutus työväestön keskuudessa. Lakon ja arvostelun seurauksena elintarviketoimikunnan kokoonpanoon saatiin lisää työläisedustajia.⁵³

Tampereella jatkui heikot ajat viljan osalta vuonna 1918. Vaikka joulukuussa olikin saatu jonkin verran täydennyksiä, oli viljan saanti jälleen tammikuussa vaikeaa. Annoksia oli pakko supistaa. Sodan alettua kaupungin elintarviketoimikunnan toiminta jatkui entisellään, vaikka vaikeuksiakin oli. Kaikesta huolimatta se sai lisää työläisjäseniä K.F. Mattssonin toimiessa puheenjohtajana. Porvarijäseniäkin oli jäänyt toimikuntaan, mikä ei ollut tavatonta muuallakaan. Nälkä koski jokaista poliittiseen väriin katsomatta.⁵⁴

Kilpailijana elintarviketoimikunnalla oli Tampereen punakaartin muonituskomitea, joka oli valtakunnallisen intendenttilaitoksen paikallisosasto. Yhteistyö Tampereella siviili- ja sotilasviranomaisten kesken ei toiminut, koska molemmat pyrkivät puolustamaan oman asiakaskuntansa etuja. Ruokaa Tampereelle kuitenkin saatiin ostamalla sitä naapurikunnista sekä kansanvaltuuskunnan luovutusmääräyksillä. Hankinnat eivät kuitenkaan olleet riittäviä ja korvikkeen käyttö viljatuotteissa lisääntyi. Nyt otettiin käyttöön esimerkiksi perunajauhot ja maltaat. Kokonaistilanne Tampereella oli elintarvikkeiden suhteen kuitenkin melko hyvä aina valkoisten hyökkäyksen aiheuttamaan kaupungin saartoon saakka, jolloin yhteydet maaseudulle katkesivat.⁵⁵

Työväenliikkeen edustajat saivat sisällissodan jälkeen lähtöpassit elintarviketoimikunnasta. Ainoastaan K.F. Mattsson sai jatkaa, koska hänen kokemuksensa alalta katsottiin olevan niin suuri, että sitä tulisi hyödyntää. Uuteen elintarviketoimikuntaan valittiin entistä enemmän tuottajien ja kauppiaiden edustajia. Sen oli nyt ryhdyttävä järjestämään kaupungin huoltoa, ja hankintojen pääsuunta oli Pohjanmaa, koska naapurikunnista oli sotatoimien ja tuhojen vuoksi vaikeata saada mitään.⁵⁶

⁵³ Jalasvaara 1987, s. 64–65, 129.

⁵⁴ Jalasvaara 1987, s. 66, 68.

⁵⁵ Jalasvaara 1987, s. 69–75, 80, Voionmaa 1935, s. 101.

⁵⁶ Jalasvaara 1987, s. 83–85, Voionmaa 1935, s. 102..

Koko loppuvuosi 1918 oli Tampereella elintarviketilanteen osalta vaikeata aikaa. Kesäkuussa leipäkorttiannoksen koko oli kaupungissa vain 66 grammaa henkilöä kohden. Korvikeaineiden käyttö lisääntyi rajusti ja leipään leivottiin pellavansiemeniä ja maltaita. Sokeria kaupunkiin ei kesän aikana saapunut lainkaan ja muidenkin elintarvikkeiden saanti oli heikkoa. Puutetta pyrittiin korvaamaan juureksilla ja kalalla. Vasta joulukuussa tilanne alkoi hieman parantua viljantoimitusten osalta.⁵⁷

2.5. Elintarvikekysymyksen poliittinen ratkaisu

Suomen poliittisten ongelmien ja elintarvikekysymyksen välinen tarkastelu osoittaa, että vaikka amerikkalaisen ruoka-avun takana oli pääasiassa humanitaariset syyt, liittyi siihen aina jonkin verran myös politiikka ja kansainväliset suhteet. Varsin hyvin tämä käy ilmi, kun tarkastellaan elintarvikekysymyksen liittymistä Suomen itsenäisyyden tunnustamiseen ja Hooverin roolia siinä.

Suomella oli sisällissodan jälkeen ulkopolitiittinen ongelma, joka heijastui myös elintarvikekysymykseen: länsivallat eivät olleet tunnustaneet sen itsenäisyyttä. Tunnustukset oli saatu vuoden 1918 alussa vasta Neuvosto-Venäjältä, Ruotsilta, Ranskalta ja Saksalta, jonka kanssa oltiin tiiviissä yhteistyössä lähes koko vuoden 1918.⁵⁸

Tämä ulkopolitiikan ongelma aiheutti Suomessa, muiden ongelmien lisäksi, nälkää, sillä Suomi ei kyennyt tekemään länsivalloilta hankintoja, koska sillä ei ollut virallista asemaa kansainvälisen politiikan kentällä. Yhdysvallat ja Iso-Britannia halusivat katsoa mihin suuntaan tilanne Venäjällä kehittyisi ennen kuin tunnustaisivat Suomen. Italian aloitteesta länsivallat omaksuivatkin kannan, jonka

⁵⁷ Jalasvaara 1987, s. 88–104, Voionmaa 1935, s. 102.

⁵⁸ Jussila et.al. 2004, s.101–103, Rautkallio 1977, s. 86–87.

mukaan Suomen kysymys tulitisiin ratkaisemaan Pariisin rauhankonferenssissa Venäjän kysymyksen yhteydessä. Samaan aikaan Suomessa kärsittiin puutetta, koska elintarvikkeita ei maahan saatu. Kaupungeissa ja etenkin Pohjois-Karjalassa ja Itä-Suomessa nälänhädän mahdollisuus oli suuri.⁵⁹

Iso-Britannia ja Yhdysvallat olisivat suostuneet tunnustamiseen jo aiemmin vuonna 1918 tietyin ehdoin. Näitä olivat länsivaltojen kaikille puolueettomille maille asettamat määräykset, joiden mukaan puolueettomien valtioiden oli pitädyttävä auttamasta Saksaa millään tavalla. Suomen ja länsivaltojen välit kuitenkin viilenivät kun valkoinen Suomi pyysi helmikuussa 1918 Saksalta apua taistelussa punaisia vastaan.⁶⁰ Maaliskuussa Suomen ja Saksan välille solmittiin vielä Suomelle erittäin epäedulliset kauppasopimukset, jotka kasvattivat huomattavasti saksalaisten vaikutusvaltaa Suomessa.⁶¹ Sisällissodan jälkeenkin saksalaissuuntaus Suomessa pysyi vahvana ja toiveet länsivalloilta saatavasta tunnustuksesta kuivuivat tämän seurauksena kokoon.

Saksan tappio maailmansodassa lopetti kuitenkin saksalaissuuntauksen Suomessa. Monarkismi ja saksalaissyntyinen kuningas saivat väistyä tasavallan tieltä ja Suomen suhteet länsivaltoihin alkoivat lämmitä. Suuren työn elintarvikekysymyksessä – ja myös itsenäisyyden tunnustamisasiassa – teki Suomen edustajaksi Lontooseen jo alkuvuonna 1918 lähetetty Rudolf Holsti. Hän oli osa valtuuskuntaa, jonka yhtenä tehtävänä oli neuvotella elintarvikkeita Suomeen.⁶²

Elintarvikekysymys oli kuitenkin vaikea ratkaistavaksi ja se kietoutui osaltaan tunnustamiskysymykseen. Suomen valtiolla oli varoja englantilaisissa ja amerikkalaisissa pankeissa

⁵⁹ Polvinen 1987(b), s 120–121, Surface & Bland 1931, s. 181, Rantatupa 1979, s. 201–204, ”Amerikan antama avustus Suomen Lapsille”, *SAik.* 1920.

⁶⁰ Jussila et.al. 2004, 113–114, Holsti 1963, 16–18, Pietiäinen 1986, 276–280, Polvinen 1987(a), s. 252–258.

⁶¹ Lisää sopimuksesta kts. Rautkallio 1977, s. 108–157.

⁶² Pietiäinen 1986, s. 270–278.

noin 14,5 miljoonaa dollaria, mutta koska Suomen asema ei ollut virallinen, ei näitä rahoja voitu käyttää elintarvikkeiden ostoon. Rahoja ei valtion epämääräisestä asemasta johtuen voitu nostaa.⁶³

Holsti pyrki aktiivisesti ajamaan Suomen asemaa Lontoossa ollessaan. Herbert Hooverin saavuttua Lontooseen loppuvuodesta 1918 järjestämään Euroopan elintarvikehuoltoa, oli Holsti ensimmäisiä häntä tapaamaan päässeitä.⁶⁴ Vielä marraskuussa Hoover oli rinnastanut Suomen muun muassa Baltian maihin ja Ukrainaan ja sen poliittista asemaa hän piti epäselvänä.⁶⁵ Holstin vierailu kuitenkin muutti tätä kantaa ja Suomi pääsi elintarvikeavun kohdemaiden ykkösryhmään. Pietiäinen katsoo, että Hooverin suopeaan kantaan vaikutti Suomen kyky maksaa elintarvikkeet, Suomelle Ruotsista luvattu kuljetusapu sekä se, että länsivaltojen puolueettomille maille asetetut ehdot alkoivat olla täytetyt. Tämä käykin ilmi Hooverin muistiosta joulukuun 6. päivältä 1918, jossa hän puoltaa, juuri edellä mainittuihin syihin vedoten, elintarvikelähetysten aloittamista Suomeen.⁶⁶

Ensimmäiset elintarvike-erät, niin sanottu Mannerheimin joululahja, saatiin maahan joulukuussa 1918. Hoover lupasi, että Yhdysvallat, toisin sanoen ARA, korvaa Ruotsille ja Tanskalle viljan, jonka ne toimittaisivat Suomeen. Ruotsista Suomeen saapui 5000 tonnia ja Tanskasta 6000 tonnia viljaa. Hoover lupasi myös, että Suomi saisi jatkossa elintarvikeapua tarpeisiinsa, kunhan hoitaisi kuljetuksen itse. Kuljetukset takeltelivatkin alkuun, kuljetukseen, maksuihin ja henkilösuhteisiin liittyneiden syiden vuoksi, mutta helmikuun lopulla alkoivat säännölliset elintarvikekuljetukset Suomeen. Kuten edellä on todettu, oli Suomi Yhdysvalloille hyvä neuvottelukumppani, koska sillä oli varoja ostaa elintarvikkeita tilanteessa, jossa amerikkalaisilta odotettiin lähinnä hyväntekeväisyyttä. Tämän vuoksi Suomen asiassa kannatti olla aktiivinen. Hoover siis osasi ottaa huomioon myös taloudelliset näkökohdat elintarvikekysymyksen parissa toimiessaan.⁶⁷

⁶³ Holsti 1963, s. 15, Pietiäinen 1986, s. 276, Surface & Bland 1931, s. 181.

⁶⁴ Hoover 1952, s. 363–364, Pietiäinen 1986, s. 336–337, Surface & Bland 1931, s. 181, 584.

⁶⁵ Bane & Lutz 1943, s. 51–52.

⁶⁶ Pietiäinen 1986, s. 336–337. Bane & Lutz 1943, s. 73.

⁶⁷ Hoover 1952, s. 364, Pietiäinen 1986, s. 337–340, Bane & Lutz 1943, s. 201.

Rauhankonferenssin myötä niin Hoover kuin Holstikin siirtyivät Pariisiin. Holsti oli mukana valtuuskunnassa, jonka oli tarkoitus pitää Suomen tunnustamiskysymystä esillä. Tunnustuksen saamiseksi Holsti kääntyi jälleen Hooverin puoleen ja tapasi tämän 26. Huhtikuuta 1919.⁶⁸ Tapaamisen jälkeen Hoover esittelikin asiaa presidentti Wilsonille. Kirjeessään presidentille Hoover ehdotti Suomen itsenäisyyden tunnustamista:

I (Hoover) am wondering if there is not some method by which the recognition of the full independence of Finland could be expedited. They have now had a general election, they have created a responsible ministry: this ministry is of liberal character. There is many reasons why this matter should be undertaken, and at once.

1. The United States has always had a great sentiment for the suffering of the Finnish people, and their struggle over a century to gain independence.

2. By lack of recognition, they are absolutely isolated from...the rest of the world. They are unable to market their products...They have ships without flags; have no right to sail the seas. They are totally unable to establish credits, although they have a great deal of resource, as no bank can loan money to a country of unrecognized government. They are isolated by censorship. Their citizens are not allowed to move as their passports do not run.

... .. If ever there was a case for helping a people who are making a sturdy fight to get on a basis of liberal democracy, and are asking no charity of the world whatever, this is the case. I am convinced from our reports that unless Finland is recognized within a very short time that the present government cannot survive the difficulties with which it is faced...⁶⁹

Vaikka tässä Hooverin muistelmissa julkaistussa otteessa ei Suomen rahavaroista mainitakaan, on syytä olettaa, aivan kuten Pietiäinenkin toteaa, että vaikka Hooverilla oli ilman muuta huoli Suomen kansan nälästä, oli rahalla varmasti vaikutuksensa. Suomen ruokkiminen olisi maksanut viisi miljoonaa

⁶⁸ Pietiäinen 1986, s. 367–371.

⁶⁹ Minä (Hoover) mietin, eikö olisi jotain keinoa, millä Suomen itsenäisyyden täydellistä tunnustamista voisi nopeuttaa. He ovat nyt pitäneet vapaat vaalit, he ovat luoneet vastuullisen hallinnon: hallinnon, jolla on liberaali luonne. On monia syitä, miksi tämä asia olisi otettava käsittelyyn heti.

1. Yhdysvalloissa on aina tunnettu vahvasti Suomen kansan kärsimyksiä kohtaan ja heidän vuosisataista taistelua itsenäisyyden saavuttamiseen.
2. Ilman tunnustusta he ovat täydellisesti eristettyjä...muusta maailmasta. He eivät pysty markkinoimaan tuotteitaan...Heillä on laivoja ilman lippua; niillä ei ole oikeutta purjehtia. Heillä ei ole mitään mahdollisuuksia saada lainoja, vaikka heillä on paljon resursseja, koska yksikään pankki ei lainaa tunnustamattomalle valtiolle. Heidät on eristetty sensuurilla. Heidän kansalaisensa eivät saa matkustaa, koska heidän passinsa eivät kelpaa.

... .. Jos koskaan on syytä auttaa kansaa, joka taistelee näin sinnikkäästi liberaalin demokratian puolesta eikä pyydä minkäänlaista hyväntekeväisyyttä muilta, niin nyt. Olen vakuuttunut raporttitemme perusteella, että ellei Suomea pian tunnusteta, nykyinen hallitus ei selviä sitä kohtaavista ongelmista... [Suom. J.S.], Hoover 1952, s. 365.

dollaria kuukaudessa, eikä Suomen varoja saataisi käyttöön ennen itsenäisyyden tunnustamista. Muita syitä olivat jo mainittu nälänhädän uhka ja Suomen poliittinen suunnanmuutos kohti demokratiaa.⁷⁰

Kirje toikin tuloksia. Presidentti Wilson otti Suomen tunnustamisasian esille neljän suuren (Yhdysvallat, Iso-Britannia, Ranska ja Italia) neuvostossa huhtikuun lopussa 1919. Ratkaisu tapahtui 3.5., jolloin neljä suurta päättivät, pitkälti Hooverin kirjeen perustelujen pohjalta, tunnustaa Suomen itsenäisyyden.⁷¹ Näin Hoover vaikutti osaltaan melko merkittävästi Suomen ulkopoliittisen aseman paranemiseen.

Ulkoministeri Holstin Hooverille lähettämässä kiitoskirjeessä asia tiivistyy:

From the Minister of Foreign Affairs, Finland, May 19, 1919:

... I have had the honour several times in letters and verbally to express to you the assurances of the great gratitude the Finnish people for your invaluable assistance At this very moment, one of the few epoch making hours in the entire history of the Finnish people, our moral debt to you for another reason also cannot be overestimated....

When...the question of the recognition of Finland's independence was discussed at the Peace Conference, your memorandum, was the document which formed the basis of the discussion. It was then that the American and British Governments decided immediately to take definite steps to guarantee to Finland her place among the sovereign States of the World....⁷²

Itsenäisyyden tunnustuksen myötä esteet täysimittaiselle elintarvikeavulle ja -hankinnoille poistuivat. Suomi sai jälleen kauppalaivansa liikkeelle sekä rahavaransa käyttöönsä. Myös ARA:n lastenapu pääsi

⁷⁰ Pietiäinen 1986, s. 370–371.

⁷¹ Hoover 1952, s. 366, Pietiäinen 1986, s. 371–373, Polvinen 1987(b), s. 171–173.

⁷² *Ulkoministeriltä, Suomi, toukokuun 19., 1919:*

...Minulla on ollut kunnia useaan otteeseen kirjeitse ja suullisesti ilmaista teille Suomen kansan kiitollisuus korvaamattomasta avustanne ... Tällä, yhdellä koko Suomen kansan historian suurimmalla, hetkellä meidän moraalista velkaamme teille ei voi toisestakaan syystä liioitella.

Kun...Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta keskusteltiin rauhankonferenssissa, teidän muistionne Muodosti pohjan keskustelulle. Se oli hetki jolloin Amerikan ja Britannian hallitukset päättivät välittömästi ryhtyä toimiin varmistaakseen Suomen paikan maailman itsenäisten valtioiden joukossa... [Suom. J.S.], Bane & Lutz 1943, s. 717.

vauhtiin itsenäisyyden tunnustamisen jälkeen.⁷³ Tätä amerikkalaista elintarvikeapua tarkastellaan jäljempänä tarkemmin.

2.6. Maailmansodan vaikutus Suomen talouteen

Sodan vaikutus Suomen taloudelle kokonaisuudessaan oli merkittävä. Vielä vuonna 1920 jäätin kansantulossa alle sotaa edeltävien vuosien tason. Kuten Haapala toteaa, taloudellinen alamäki ei juuri näkynyt valtiontaloudessa vaan kansalaisten elintasossa. Erityisesti pienituloiset kärsivät sota-ajasta. Jalasvaaran mukaan palkat nousivat työväestössä vuodesta 1914 vuoteen 1916 miehillä 63 % ja naisilla 44 %, kun samaan aikaan ruoan ja kulutustavaroiden keskimääräinen hinnankorotus oli 171 %. Suurimmat menoerät keskivertotyöläisperheessä olivat ruoka-aineiden suhteen leipä, voi ja maito, kun taas lihan kulutus väheni selvästi korkeiden hintojen vuoksi. Suurimmat vaikutukset kansalaisiin oli tietenkin sisällissodalla, josta koitui koko maailmansodan ajan suurimmat aineelliset vahingot Suomelle.⁷⁴

Kansalaisten kulutukseen sota vaikutti aluksi vain vähän. Vasta vuonna 1918 kulutus laski romahdusmaisesti. Tällöin kulutustaso oli kolmanneksen alempi kuin sotaa edeltävänä aikana. Tämä pudotus osui kipeimmin pienituloisiin, koska elintarvikkeet olivat aina vain kalliimpia. Erityisesti ongelma koski siis kaupunkilaisia ja maatyöväkeä.⁷⁵ Amerikkalaisen avun voidaan siis sanoa saapuneen Suomeen vähintäänkin yhdennellätoista hetkellä juuri pienituloisten näkökulmasta.

Elintarviketilanne Tampereella alkoi parantua pikkuhiljaa vuonna 1919. Maailmansodan päättyminen ja Hooverin toimitukset paransivat tilannetta ja tammikuussa Tamperekin pääsi osalliseksi Hooverin

⁷³ Hoover 1952, s. 366–367.

⁷⁴ Haapala 1995, s. 182, Jalasvaara 1987, s. 62–63.

⁷⁵ Haapala 1995, s. 193–194.

Ruotsista ja Tanskasta järjestämistä viljaeristä. Tilanne vain koheni kevään edistyessä ja viljaa oli kaupungissa jo niin paljon, ettei varastotila ollut riittävä. Säännöstelyä kuitenkin jatkettiin viljan osalta, mutta annoskokoja kyettiin jo nostamaan maan keskiarvon yläpuolelle. Vuonna 1920 viljatilanne helpottui entisestään, vaikka tuontiviljaa Tampereelle saatiin vasta kesäkuussa. Kotimarkkinat kuitenkin toimivat ja valtaosa kaupungin varastoista koostui kotimaisesta viljasta.⁷⁶ Vuosiin 1919–1920 osui myös Hooverin lastenavustusten toimitus Tampereelle. Tätä toimintaa tarkastellaan jäljempänä tarkemmin.

Vaikka viljatilanne oli nyt parantumassa, esimerkiksi perunasta oli vielä ajoittain pulaa, mutta tilanne sen osalta alkoi parantua. Säännöstelyä ryhdyttiin pian purkamaan tilanteen niin salliessa. Syksyllä 1919 vapautettiin lihan, maidon ja voin säännöstely Suomessa, koska tilanne oli merkittävästi niiden osalta parantunut. Sokerin ja viljan säännöstelyä kuitenkin jatkettiin aina vuoteen 1921 saakka.⁷⁷

⁷⁶ Jalasvaara 1987, s. 112–114, Rantatupa 1979, s. 206, Voionmaa 1935, s. 104–105.

⁷⁷ Jalasvaara 1987, s. 117–120, 123–124, Rantatupa 1979, s. 253.

3. RATSASTAJIA VASTAAN EUROOPASSA

3.1. Hooverin organisaatioiden toiminta Euroopassa

Edellä on kuvattu Herbert Hooverin sodanaikaisten organisaatioiden tehtäviä ja asemaa Euroopan ruokahuollossa sekä Suomen ja Tampereen elintarviketilannetta ensimmäisen maailmansodan aikana. Nyt on aika siirtyä sen taistelun pariin, jonka Hoover kävi nälkää vastaan Euroopassa. Tämä luku esittelee lähinnä Hooverin organisaatioiden aselevon jälkeisiä toimia nälkää näkevän Euroopan auttamiseksi.

Sodanaikainen ympärysvaltojen elintarvikehuolto oli pitkälti American Food Administrationin varassa. Sodan jälkeen elintarvikehuollon kenttä sen sijaan pirstaloitui, ja siihen liittyi useampia, niin virallisia kuin yksityisiä, toimijoita. Vuosina 1919–1923 toimi monia eri organisaatioita avustustyön parissa. Yhteistä näille oli yhteys Herbert Hooveriin, joka toimi koko Euroopan elintarvikehuollon johtajana. Hooverin organisaatioiden avustustyö voidaan jakaa neljään osioon: (1) CRB:n toiminta Belgiassa ja Pohjois-Ranskassa 1914–1919, (2) U.S. Food Administrationin aika huhtikuusta 1917 kesäkuuhun 1919, (3) Aselepokausi marraskuusta 1918 elokuuhun 1919 ja (4) jälleenrakennuskausi elokuusta 1919 heinäkuuhun 1923. Vuonna 1923 päättyi viimeinen Neuvosto-Venäjälle suunnattu avustusohjelma, joten amerikkalaista apua tarvittiin Euroopassa melkein kymmenen vuoden ajan.⁷⁸

Tämä melkein vuosikymmenen kestäneen avustustoiminnan tulokset olivat huimia. Hooverin organisaatioiden toimesta vanhalle mantereelle toimitettiin melkein 34 miljoonaa tonnia ruokaa, lääkkeitä ja vaatteita. Näiden toimitusten arvo kohosi noin 5,2 miljardiin dollariin. Yli 60 % tästä tavaramäärästä toimitettiin ympärysvalloille aikana ennen aselepoa Food Administrationin toimesta.⁷⁹

⁷⁸ Surface & Bland 1931, s. 6–7.

⁷⁹ Surface & Bland 1931, s. 7, Hoover 1952, s. 425–427.

Viljatuotteet ja jauhot olivat suurimmat elintarvikeryhmät, joita Eurooppaan kuljetettiin. Niiden osuus on noin 65 % koko määrästä. Rahalliselta arvoltaan suurin elintarvikeryhmä oli sianlihatuotteet.⁸⁰ Amerikkalaisia elintarvikkeita saapui kaikkiaan 23 Euroopan valtioon. Suurimmat vastaanottajat tonneissa olivat Iso-Britannia, Ranska, Italia ja Belgia, joiden saamat määrät olivat selvästi muita korkeammat. Nämä valtiot saivat apua pisimpään ja olivat avun kohteina sen vilkkaimman jakson aikana ennen aselepoa.⁸¹

3.2. Sota päättyy, avustustyö alkaa

Varsinainen elintarvikeavustus ja täysipainoinen taistelu nälkää ja kuolemaa vastaan alkoi sotatoimien päätyttyä aselepoon 1918. Tähän asti amerikkalaisten elintarviketoimitukset olivat suuntautuneet lähinnä liittolaismaihin näille suunnattujen luottojen perusteella. Toimitusten päätarkoitus oli tässä vaiheessa ympärysvaltujen taistelukyvyn säilyttäminen. Aselevon jälkeisellä avustustyöllä oli vähemmän poliittisia ja sotilaallisia lähtökohtia. Sen sijaan humanitaariset syyt saivat suuremman painoarvon ja apua saivat myös entiset keskusvallat ja puolueettomat maat, myös Suomi.⁸²

Aselevon jälkeinen aika on tässä jaettu kahteen osaan; aselevon aikaan ja rauhansopimuksen solmimisen jälkeiseen aikaan. Aselevon solmimisesta rauhansopimuksen syntymiseen USA oli virallisesti mukana Euroopan avustustyössä. Rauhansopimuksen myötä avustustyön luonne kuitenkin muuttui epäviralliseksi, yksityisluonteiseksi avustustyöksi. Hooverin lastenavun organisaatio American Relief Administration European Children's Fund oli siis yksityinen hyväntekeväisyysjärjestö, kun taas aiemmin aselepokaudella toiminut American Relief Administration oli virallinen, Yhdysvaltain hallinnon alainen organisaatio.

⁸⁰ Surface & Bland 1931, s. 8.

⁸¹ Surface & Bland 1931, s. 9–11.

⁸² Surface & Bland 1931, s. 18–19.

Kun aselepo keskusvaltojen ja ympärysvaltojen välille syntyi marraskuussa 1918, paljastui millainen vaikutus sodalla oli ollut itäisen ja eteläisen Euroopan elintarviketilanteelle. Noin 200 miljoonaa ihmistä kärsi puutteesta ja tarvitsi apua. Kaksi päivää aselevon solmimisen jälkeen Herbert Hoover saapui vanhalle mantereelle järjestämään sen kansoille amerikkalaista ruoka-apua. Liittoutuneet yhdistivät voimansa elintarvikekysymyksen ratkaisemisessa ja muodostivat joulukuussa 1918 Supreme Council of Supply and Reliefin, joka myöhemmin sulautettiin Supreme Economic Councilin ruokaosastoksi. Hooverista tuli tämän elimen johtaja ja koko Euroopan avustustoimintaa johtava ja koordinoiva toimija.⁸³

Hooverin suurimpana huolena olivat Puola, Serbia ja entisen Itävalta-Unkarin alueet, jotka eivät selviäisi ilman apua seuraavaan satoon. Pian itäisen Euroopan nuoret valtiot lisättiin avustettavien listaan. Uudet valtiot kärsivät usein valtiollisista kasvukivuista, eivätkä niiden hallitukset aina olleet vahvoja. Länsivallat pelkäsivät erityisesti kommunismin leviämistä Euroopassa levottomuuksien ja heikon hallinnon seurauksena. Elintarvikeavun katsottiin olevan tehokas lääke nuorten valtioiden kipuiluihin ja levottomuuksien hillitsemiseksi. Se oli yksi keino taistella bolshevismin leviämistä vastaan. Kaiken kaikkiaan aselevon aikana apua sai yli 20 valtiota, mukaan lukien muun muassa USA:n entiset viholliset Saksa ja Itävalta.⁸⁴ Elintarvikeavun voidaan katsoa Yhdysvaltojen näkökulmasta kykenevän lyömään näin kaksi kärkeä – nälän ja kommunismin – yhdellä iskulla.

Ennen avun lähettämistä oli selvitettävä kunkin maan tilanne, tarpeet ja varmistaa rahoitus avustusta varten. Avustusohjelmia suunniteltaessa kuunneltiin kuhunkin maahan lähetettyjä asiantuntijoita, jotka raportoivat maiden satoennusteista, elintarvikevarastoista ja taloudellisista oloista. Lähetettävät ruokavarat jaettiin neljään ryhmään: (1) viljatuotteet, (2) herneet, pavut ja riisi, (3) Maito ja (4) rasvat ja lihat. Näiden ryhmien mukaan asiantuntijat arvioivat kunkin maan tarpeet.⁸⁵

⁸³ Surface & Bland 1931, s. 23–29, Hoover 1952, s. 297–299, 301.

⁸⁴ Surface & Bland 1931, s. 29–30, Hoover 1952, s. 390–395.

⁸⁵ Surface & Bland 1931, s. 30–34.

Yksi vaikeimmista Hooveria kohdanneista kysymyksistä oli elintarvikeavun rahoitus. USA:n liittolaiset olivat jo sodan aikana saaneet elintarvikkeita Yhdysvalloista velaksi. Puolueettomilla mailla oli jonkin verran parempi tilanne taloudellisesti, mutta näiden ongelma oli kuljetuskustannuksissa. Uusilla valtioilla ei juuri rahaa ollut ja näiden tilanne oli usein kriittisin. Entiset vihollismaat, Itävaltaa lukuun ottamatta, pystyivät rahoittamaan omat avustuksensa.⁸⁶

Rahoituskysymys ratkesi, kun apuun saapui Yhdysvaltain kongressi. Se hyväksyi helmikuussa 1919 sadan miljoonan dollarin avustussumman Eurooppaan. Presidentti Wilsonin omasta rahastosta Hoover sai 5 miljoonaa erityisesti naisten ja lasten ruokkimista varten. Kongressi oli valtuuttanut presidentin myöntämään lainoja Eurooppaan jo sodan aikana, ja tämän valtuutuksen nojalla myönnettiin avustuskamatot Tšekkoslovakiaan, Romaniaan ja Jugoslaviaan. Näiden lainojen arvo kohosi avustustoiminnan loppuun mennessä 87 miljoonaan dollariin. Itävallan kysymys oli vaikea, sillä se, entisenä vihollismaana, oli jätetty kongressin 100 miljoonan dollarin paketin ulkopuolelle. Lopulta Euroopan liittolaisvaltiot Iso-Britannia, Ranska ja Italia lupautuivat hoitamaan Itävallan avustuksen saatuaan Yhdysvalloista 16 miljoonaa dollaria työn aloittamiseen. Iso-Britannia osallistui koko Euroopan operaation kuluihin melkein 60 miljoonalla dollarilla. Virallisen rahoituksen lisäksi eri hyväntekeväisyysjärjestöt, kuten Amerikan punainen risti, toimivat Hooverin kanssa yhteistyössä Euroopassa tuoden oman panoksensa avustustyöhön.⁸⁷

Supreme Economic Councilin ruokaosaston johtajana Herbert Hoover oli vastuussa koko maanosan huollosta, ei ainoastaan Yhdysvalloista saapuvasta avusta. Marraskuusta 1918 syyskuuhun 1919 kestäneen yhdeksän kuukauden aikana Hooverin valvonnassa eri hallitukset ja järjestöt avustivat Euroopan kansoja noin 4,2 miljoonalla tonnilla ruokaa ja muuta avustuskamateriaalia. Tämän avustuksen arvo nousi 1,1 miljardiin dollariin. Amerikkalaisen avun osuus tästä oli noin 2,7 miljoonaa tonnia ja

⁸⁶ Surface & Bland 1931, s. 34, Hoover 1952, s. 303–305.

⁸⁷ Surface & Bland 1931, 34–35.

noin 820 miljoonaa dollaria, jotka jakautuivat Yhdysvaltojen hallituksen virallisen avustuksen ja yksityisten avustuserjestöjen kesken.⁸⁸

Yhdysvaltojen hallitus tarvitsi oman organisaation sen myöntämien avustusten jakoon. American Relief Administration perustettiin presidentti Wilsonin päätöksellä helmikuun 24. päivä 1919 valvomaan kongressin myöntämän 100 miljoonan dollarin avustuksen käyttöä. Herbert Hooverista tuli ARA:n johtaja, ja hän sai täydet valtuudet käyttää varoja hyväksi katsomiinsa kohteisiin. ARA:sta tuli näin se elin, joka päätti avustuskohdeet ja hahmotteli avustushjelmat kullekin maalle. Tämä tapahtui sen pääkonttorissa Pariisissa. Sodan aikana perustettu Grain Corporation puolestaan huolehti ARA:n ostoista, kuljetuksesta ja jakelusta. Edellä on kuvattu miten Euroopan avustustyö rahoitettiin aselevon aikana. Kaikki Yhdysvaltojen virallinen rahoitus tuli suoraan ARA:n käyttöön. Eli aiemmin mainitut 100 miljoonaa dollaria, itäisen Euroopan valtioille myönnettyt lainat ja presidentin rahaston avustukset kulkivat kaikki ARA:n kautta.⁸⁹

American Relief Administration toimi vain helmikuun ja kesän 1919 välisen ajan, mutta näin lyhyessäkin ajassa sen panos taistelussa nälkää vastaan oli merkittävä. ARA toimitti aselepokauden aikana avustusta noin 20 maahan noin 1,6 miljoonaa tonnia yli 360 miljoonan dollarin arvosta. Suurimmat avustuskohdeet olivat Saksa (noin 483 000 t), Tšekkoslovakia (noin 311 000 t), Puola (noin 260 000 t) ja Suomi (noin 166 000 t). ARA:n toiminta ei ollut pelkkää hyväntekeväisyyttä. Kongressin sadan miljoonan paketista myönnettiin valtioille avustuksia Yhdysvaltain valtionvarainministeriön takausta vastaan. Kongressin avustuspaketista maksettiin myös rahti- ja vakuutuskuluja sekä tulevaa lasten apua. Lisäksi USA myönsi erillisiä lainoja joillekin Itä-Euroopan maille, kuten Tšekkoslovakialle. ARA toimitti elintarvikkeita myös käteistä vastaan. Valtaosa Suomeen tulleesta amerikkalaisesta ruoasta olikin käteisostoilla hankittua. Varsinaisen hyväntekeväisyyden osuus piti näin jäädä pieneksi, mutta todellisuudessa suurin osa luottoja saaneista maista ei kyennyt koskaan maksamaan lainojaan takaisin. Suomi oli ainoa Euroopan valtio, joka maksoi avustuskustannuksensa,

⁸⁸ Surface & Bland 1931, s. 35, Hoover 1952, s. 300–302.

⁸⁹ Surface & Bland 1931, s. 39–40, 43.

noin 30 miljoonaa dollaria, kokonaisuudessaan. ARA:lla oli myös omat lastenavun ohjelmansa, jotka jatkuivat ARAECF:n toimesta ARA:n lopetettua toimintansa.⁹⁰

Ilman ehtoja toimituksia ei lähetetty. Avustusten saapuessa kohdemaahan ARA:n edustajat olivat paikalla valvomassa, että apu todella löytää sitä tarvitsevat ihmiset. Tämä oli yksi ehto avun toimittamiselle. Vastaanottavat hallitukset huolehtivat avustuksen sisäisestä jakelusta ja kuljetuksista sekä niistä aiheutuneista kustannuksista.⁹¹

Versailles'n rauhansopimuksen myötä USA:n virallinen avustustyö Euroopassa päättyi kesäkuussa 1919 ja ensimmäinen ratsumies, sota, oli tältä erää kukistettu. Käytännössä kuitenkin vielä heinä- ja elokuu käytettiin ARA:n viimeisten avustusten toimittamiseen ja toiminnan lopettamiseen.⁹²

Hooverin vaikutus Euroopassa ei kuitenkaan päättynyt vielä tähän. Hän oli tietoinen, että suuressa osassa Eurooppaa erityisesti lapset kärsivät vielä puutteesta; kolme ratsastajaa oli edelleen näitä vainoamassa. Niinpä Hoover kesällä 1919 ehdotti uuden, täysin yksityisen, avustusjärjestön perustamista, joka huolehtisi nimenomaan puutteenalaisista lapsista. Tätä uutta järjestöä, American Relief Administration European Children's Fundia (ARAECF), voidaan pitää ARA:n jatkeena, mutta sillä erolla, että sillä ei ollut enää virallista luonnetta. ARAECF sai tehtäväkseen huolehtia American Relief Administrationilta yli jääneiden lahjoitusten jaon ja siitä tulikin monessa maassa ARA:n työn jatkaja. ARAECF:n ottaessa ARA:n työn hoitaakseen elokuun ensimmäisenä päivänä 1919 ei eroa välttämättä edes huomannut, sillä ARA:n henkilökunta siirtyi monin paikoin suoraan ARAECF:n palvelukseen.⁹³

⁹⁰ Surface & Bland 1931, 44–51, Hoover 1952, s. 367, LIITE 3.

⁹¹ Surface & Bland 1931, s. 41, 45.

⁹² Surface & Bland 1931, s. 73.

⁹³ Surface & Bland 1931, s 73–75, Hoover 1952, s. 322–323, Bane & Lutz 1943, s. 597–599, 610–613.

Hooverin motiivit olivat lähtökohtaisesti humanitaarisia uutta lastenavun järjestöä perustettaessa, mutta myös yhteiskunnallisia perusteita juuri lasten auttamiseen oli. Muistelmissaan Hoover kirjoittaa:

There was a mass of waif, orphan, undernourished, diseased and stunted children in every town and city of the liberated and enemy areas. There were literally millions of them. They were not only pitiable little persons, but they were a menace to their nations. Unless remedied, their distorted minds were a menace to all mankind.⁹⁴

Lapsista huolehtiminen oli Hooverin mielestä tulevaisuudesta huolehtimista. Jos lapset jätettäisiin oman onnensa nojaan, kasvaisi Hooverin mukaan Euroopassa katkeroitunut ja mieleltään järkkynyt sukupolvi. Lasten auttaminen vaikutti Hooverin mukaan myös vanhempiin, joiden viha ja katkeruus yhteiskuntaa kohtaan saattaisi lientyä, kun he huomaisivat, että heidän lapsistaan pidetään huolta.⁹⁵

ARAECF:n pääkonttori sijaitsi New Yorkissa ja Euroopan osaston pääkonttori Lontoossa. Herbert Hoover toimi järjestön puheenjohtajana, Edgar Rickard New Yorkin johtajana ja Walter Lyman Brown hoiti Euroopan osastoa. Lastenavun organisaation edustajia oli Helsingissä, Tallinnassa, Jaamassa Pohjois-Venäjällä, Riikassa, Kaunasissa, Varsovassa, Prahassa, Wienissä, Budapestissa, Bukarestissa ja Belgradissa.⁹⁶

Kullakin toimistolla oli omat tehtävänsä. New Yorkin toimiston tehtävinä oli toiminnan suuntaviivojen luominen, talouden järjestäminen, avustusmateriaalin hankinta ja kuljetus. Lontoon toimisto puolestaan oli avustuksen toimeenpaneva elin, joka samalla valvoi kenttäväen toimintaa. Lontoon toimisto saattoi tehdä myös omia hankintojaan. Se valmisteli avustusohjelmia, ohjaili avustusvirtoja ja piti tarkkaa kirjaa taloudesta ja avustusten jaosta.⁹⁷

⁹⁴ Jokaisessa kaupungissa vapautetuilla ja entisillä vihollisalueilla oli suuri määrä orpoja, aliravittuja, sairaita ja kitukasvuista lapsia. Heitä oli kirjaimellisesti miljoonia. He eivät olleet ainoastaan sääliittäviä pieniä ihmisiä, mutta myös uhka heidän kotimailleen. Ilman apua heidän kieroutuneista mielistä tulisi uhka koko ihmiskunnalle. [Suom. J.S.], Hoover 1952, s. 321.

⁹⁵ Hoover 1952, s. 321–322.

⁹⁶ Surface & Bland 1931, s. 74, Bane & Lutz 1943, s. 623–626.

⁹⁷ Surface & Bland 1931, s. 74, Bane & Lutz 1943, s. 624.

Alun perin ARAECF:n toiminnan piti kestää vain kesään 1920. Järjestössä arvioitiin, että avuntarve loppuisi vuoden 1920 satoon. Apua tarvitsevien Euroopan maiden taloudellinen tilanne ei kuitenkaan parantunut toivottua vauhtia eikä 1920 satokaan ollut niin hyvä kuin oli toivottu. Niinpä ARAECF jatkoikin toimintaansa aina vuoteen 1923 saakka, jolloin viimeiset avustukset toimitettiin Neuvosto-Venäjälle. Tilannetta arvioitiin kuitenkin jokaisen maan kohdalla aina erikseen ja ARAECF kykeni lopettamaan monen maan avustuksen jo hyvissä ajoin ja keskittymään alueille, joilla apua tarvittiin enemmän. Suomeen ARAECF:n apua saapui kesään 1920 saakka.⁹⁸

Järjestöllä oli omat kriteerit avustusten jakoa varten. Apua myönnettiin vain sellaisiin maihin, joiden hallitukset eivät kyenneet huolehtimaan kansan riittävästä ravinnon saannista. Lisäksi ARAECF päätti, että avustettavat lapset valitaan ainoastaan tarpeen mukaan. Rotu, kansallisuus, uskonto, vanhempien poliittiset näkemykset tai yhteiskuntaluokka eivät saaneet vaikuttaa avun myöntämiseen. ARAECF katsoi myös, että avustuksen määrään vaikuttaa myös kansan oma materiaallinen panos ja auttamisen halu. Kaiken avun jakelun tuli tapahtua ARAECF:n valvonnassa, mutta paikallisten organisaatioiden välityksellä. ARAECF piti kiinni puolueettomuudestaan määräämällä sen omat edustajat pysymään erossa kaikista mahdollisista paikallisista kysymyksistä.⁹⁹

ARAECF:n toiminta kohdemaassa alkoi valtakunnallisen komitean kokoamisella. Siihen pyrittiin saamaan mukaan asiantuntijoita lääketieteen, ravitsemuksen ja sosiaalihuollon eri aloilta. Tämän jälkeen perustettiin paikallisia komiteoita, jotka huolehtivat tiedon keruusta ja raportoinnista paikallisella tasolla. Paikalliskomiteat päättivät avunsaajista kolmivaiheisen prosessin mukaisesti. Ensiksi mahdolliset apua tarvitsevat lapset rekisteröitiin yleensä opettajien toimesta, tämän jälkeen paikalliskomitea tutustui opettajilta saamansa tietoon. Kolmanneksi lapsille tehtiin lääkärintarkastus, jonka jälkeen päätettiin avunsaajat. Käytännöt kuitenkin vaihtelivat maittain, eikä Suomessa esimerkiksi lääkärintarkastuksia lapsille tehty.¹⁰⁰

⁹⁸ Surface & Bland 1931, s. 74, Hoover 1952, s. 322–324.

⁹⁹ Surface & Bland 1931, s. 85.

¹⁰⁰ Surface & Bland 1931, s. 75, 85, Hoover 1952, s. 322, ”Amerikan antama avustus Suomen Lapsille”, *SAik.* 1920.

Ruoan jako tapahtui tätä tarkoitusta varten perustetuissa keittiöissä tai muissa vastaavissa laitoksissa kuten orpokodeissa tai sairaaloissa. Ruokaa ei saanut ARAECF:n ohjeiden mukaan jakaa muualla, vaikka ainakin Suomessa jollain paikkakunnilla ruokaa jaettiin suurten etäisyyksien johdosta myös raaka-aineina koteihin. Suurimmassa osassa maista ruokaa jaettiin kuutena päivän viikossa. Ateriat valmistettiin ja jaettiin paikallisen komitean toimesta ja kustannuksella. Tästä kaikesta paikalliskomiteat raportoivat keskuskomiteoilleen, joista tiedot lähetettiin Lontooseen. Tämän vuoksi paikalliselta tasolta on säilynyt hyvin paljon tilastotietoa avustuksen määrästä. Edempänä tarkastellaan, kuinka nämä paikalliset komiteat toimivat käytännössä, niin valtakunnallisesti kuin paikallisestikin.¹⁰¹

Herbert Hooverin lastenavun organisaation toiminta oli pienempää kuin American Relief Administrationin. ARAECF jakoi avustuksia yhteensä noin 422 000 tonnia. Näiden rahallinen arvo oli noin 85 miljoonaa dollaria. Järjestön osuus kaikista jälleenrakennusajan avustuksista oli lopulta melko vähäinen.¹⁰² Tämä johtuu siitä, että ARAECF:n toiminta oli suunnattu pääasiassa lapsille, kun muut järjestöt avustivat aikuisiakin. Lisäksi ARAECF ei ollut laajamittaisesti mukana Neuvosto-Venäjän avustusoperaatiossa, johon muut avustusjärjestöt keskittivät voimiaan enemmän. Kaikki avustus, siis kaikki Hooverin organisaatiot, toiset hyväntekeväisyysjärjestöt sekä hallitukset, huomioiden Neuvosto-Venäjä onkin selvästi suurin avun saaja jälleenrakennuskaudella. Se sai avustusta yli 740 000 tonnia. Seuraavina listalla ovat Puola (noin 348 000 t) ja Itävalta (noin 260 000 t). Suomi sai avustusta noin 3 500 tonnia, josta suurin osa tuli juuri ARA:lta ja ARAEFC:lta¹⁰³. Suomen hallitus osallistui avustukseen noin 940 tonnin panoksella. Seuraavaksi tarkastellaan tarkemmin avustusten jakautumista Suomen osalta.¹⁰⁴

¹⁰¹ Surface & Bland 1931, 75, 85, Hoover 1952, s. 322–323.

¹⁰² LIITE 4, LIITE 5.

¹⁰³ Tässä tutkielmassa näitä ARA:n ja ARAECF:n avustuksia esiteltäessä puhutaan selvyuden vuoksi vain ARAECF:sta. Kts. LIITE 6.

¹⁰⁴ Surface & Bland 1931, s. 80–83, 123–124, 182, 334–335, ”Amerikan antama avustus Suomen Lapsille”, *SAik.* 1920.

4. HOOVERIN APUA SUOMEEN

4.1. Suomi pääsee osalliseksi avustuksista

Edellä on kuvattu Suomen elintarvikeongelmaa ja Hooverin osuutta sen ratkaisussa. Seuraavaksi siirrytään tarkastelemaan Hooverin organisaatioiden toimintaa Suomessa vuosina 1919–1921. Suomi sai maailmansodan aselepokaudella ARA:n avustusta 166 843 tonnia. Yhteensä tämän avustuksen arvo oli lähes 26 miljoonaa dollaria. Suomen kohdalla avustus jakaantui siten, että kongressin myöntämällä avustuksella avustusta saapui 65 000 tonnia arvoltaan noin 9,9 miljoonaa dollaria. Käteiskaupalla Suomeen ostettiin elintarvikkeita noin 16 miljoonalla dollarilla arviolta 101 000 tonnia. Lisäksi USA lahjoitti rahtikuluihin ja vakuutusmaksuihin noin 22 500 dollaria.¹⁰⁵

Yhdysvaltain hallitus ei ollut ainoa toimija elintarvikekysymyksessä sodan jälkeen. Lukuisat yksityiset hyväntekeväisyysjärjestöt toimivat Euroopassa ja toimittivat apua hädänalaisiin maihin. Suomikin sai Amerikan Punaiselta Ristiltä 282 tonnia avustusta, joka koostui pääasiassa vaatteista. Näiden jakamisesta tuli vastaamaan tosin ARAECF ja Suomen Lasten Avustustoimikunta.¹⁰⁶

Suomeen saatiin apua myös Euroopasta. Suomen hallitus osti noin 3 500 tonnia papuja, riisiä, maitoa, sokeria ja muita ruokatarpeita Iso-Britanniasta sekä 4 400 tonnia riisiä Norjasta maaliskuussa 1919. Näiden lisäksi Tanska lähetti Hooverin pyynnöstä 10 000 tonnia ohraa Suomeen saatuaan häneltä ensin vakuutuksen, että erä korvataan ARA:n toimesta. Nämä avustukset nostivat aselepokaudella Suomeen saatujen avustusten määrän noin 185 000 tonniin.¹⁰⁷

Suomeen ARA:lta saadut elintarvikkeet jakautuivat seuraavasti:

¹⁰⁵ Surface & Bland 1931, s. 47–48, 182.

¹⁰⁶ Surface & Bland 1931, s. 51, 182, ”Amerikan antama avustus Suomen Lapsille,” *SAik.* 1920.

¹⁰⁷ Surface & Bland 1931, s. 182–183.

Tuote	Kongressin lahjoituksella saatu (t)	Käteiskaupalla ostettu (t)	Yhteensä (t)
Vehnä	9 955,90	34 208,30	44 164,20
Ruis	43 880,60	59 158,40	103 039
Muu vilja	11 014,80	4 138,50	15 153,30
Pavut ja herneet	121,5	1 685,50	1807
Sianlihatuotteet	-	744,1	744,1
Laardi	714,1	1 182,20	1 896,30
Maito	38,8	-	38,8
Yhteensä	65 725,70	101 117	166 842,70

Lähde: Surface & Bland 1931, s. 182.

Kuten edellä on jo todettu, ARA:lla oli omia lastenavun ohjelmia jo ennen ARAECF:n perustamista. Suomen oloihin ARA tutustui helmikuussa 1919, jonka jälkeen se ennusti, että Suomessa oli noin 50 000 lasta avun tarpeessa. Näin ollen Suomi liitettiin mukaan ARA:n lastenavun piiriin. ARA suunnitteli jokaista maata varten omat avustusohjelmat keräämiensä tietojen perusteella (taulukko 1). Suomen tapauksessa kävi nopeasti selville, että ARA:n ensimmäinen ohjelma ei tulisi riittämään, joten tehtiin vielä toinen avustusohjelma. Kolmas avustusohjelma suunniteltiin ennen ARA:n toiminnan loppumista. Tämän oli määrä kestää vuoden 1919 loppuun ja ARAECF:n oli suunniteltu ottavan vastuun sen toteuttamisesta.¹⁰⁸ ARA:n avustusten jakoa organisoimaan perustettiin Suomeen valtioneuvoston päätöksellä 6.4.1919 Suomen Lasten Avustustoimikunta.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Surface & Bland 1931, s. 183.

¹⁰⁹ ”Amerikan antama avustus Suomen Lapsille,” *SAik.* 1920.

Taulukko 1. ARA:n suunnitellut lastenavunohjelmat Suomeen

Tuote	Ensimmäinen ohjelma (t)	Toinen ohjelma (t)	Kolmas ohjelma (t)	Yhteensä (t)
Vehnä	670	310	150	1 130
Riisi	75	125	100	300
Pavut ja herneet	75	90	100	265
Sianliha	85	20	50	155
Laardi	15	-	-	15
Maito	140	200	600	940
Sokeri	85	115	200	400
Kaakao	40	-	100	140
Yhteensä	1 185	860	1 300	3 345

Lähde: Surface & Bland 1931, s. 183.

Näistä kolmannen ohjelman vehnä, riisi, pavut, herneet ja sianliha oli laskettu Suomen hallituksen järjestettäväksi. Kaakao, joka oli Suomessa vieras hyödyke tuohon aikaan, osoittautui ongelmaksi. Asia kuitenkin ratkaistiin siten, että Suomen Lasten Avustustoimikunta myi kaakaon ja osti saaduilla varoilla viljaa. Lisäksi ennakoitua nopeampi olosuhteiden paraneminen Suomessa mahdollisti osan Suomeen suunniteltujen varojen siirtämisen Viron ja Luoteis-Venäjän auttamiseen. Näiden ARA:n avustusohjelmien lisäksi ARAECF toimitti Suomeen ruokaa ja vaatteita.¹¹⁰

Edellä esitetty tilasto ei siis kuvaa toteutunutta avustusta Suomeen, koska siitä on vähennettävä siirrot muille alueille ja kaakaon myynnit. Siinä ei edelleen ole ARAECF:n toimituksia. Kaiken kaikkiaan lastenavun määrä Suomeen oli lopulta, ARAECF:n omien tilastojen mukaan, 3 375 tonnia, joka sisältää Suomen hallituksen lahjoitukset ja muiden organisaatioiden avustukset sekä ARAECF:n omat avustukset noin 2 550 tonnia. Suomen Lasten Avustustoimikunnan mukaan määrä oli kuitenkin pienempi, yhteensä noin 3 200 tonnia. Heitot tilastoissa johtuvat todennäköisesti Avustustoimikunnan ja Suomen hallituksen omien elintarvikeostojen tilastoinnista, joissa näyttää olevan ARAECF:n ja Suomen Lasten Avustustoimikunnan tilastoissa suurimmat erot. Saattaa olla myös niin, että

¹¹⁰ Surface & Bland 1931, s. 183–184, ”Amerikan antama avustus Suomen” Lapsille, *SAik.* 1920. LIITE 6.

Avustustoimikunnalle on tullut jaettavaksi myös ARA:n aikaisempia, lastenavun ohjelmissa mukana olleita elintarvikkeita, joita ei ole ARAECF:n tilastoihin kirjattu. ARAECF:n tilastot ovat laadittu toimitettujen avustusten mukaan, ei jaettujen kuten Avustustoimikunnan, joten erot tilastoissa saattavat olla yksinkertaisesti varastoinnissa ja kuljetuksessa syntynyttä hävikkiä.¹¹¹

Kun lasketaan yhteen kaikki Suomen saama avustus, niin ARA:lta, ARAECF:ltä ja muista lähteistä, saadaan kokonaissumma 188 520,9 tonnia. Tämän tavaramäärän rahallinen arvo oli yli 30 miljoonaa dollaria. Tästä summasta suurimman osan, noin 18 miljoonaa dollaria, Suomi kattoi käteisostoilla. Luotolla toimitettiin melkein 11 miljoonan arvosta tavaraa, kun puhtaan hyväntekeväisyyden osuus jäi noin miljoonaan dollariin.¹¹² Suomen Lasten Avustustoimikunnan jakama Amerikasta saapunut avustus kuului hyväntekeväisyyden osaan.

Ennen Avustustoimikunnan perustamista ja avustusten myöntämistä oli Suomen myönnettävä ARA:n määrittämiin ehtoihin, joiden mukaan avustustyötä tuli tehdä. Ehdoissa vaadittiin muun muassa Suomelta myös omia toimia ruokahuollon järjestämiseksi. Suomen hallituksen oli myös järjestettävä avustustarvikkeiden kuljetukset, niiden jakoon ja säilytykseen tarvittavat tilat sekä tarvikkeet. Määriteltiinpä ehdoissa myös löyhästi tulevan valtakunnallisen lastenavunorganisaation nimikin.¹¹³

Lisäksi koko ruoka-avun pääperiaatteena oli, että sitä oli jaettava uskonnollisista, ideologisista ja yhteiskunnallisista seikoista huolimatta kaikille puutteenalaisille lapsille.¹¹⁴ Tämä oli merkittävää Suomessa punaisten perheiden lapsille ja punaorvoille, sillä valkoisten ja punaisten orpojen huoltaminen poikkesi toisistaan. Suomessa katsottiin, ettei kaatuneiden valkoisten vapaussoturien

¹¹¹ Surface & Bland 1931, s. 184, ”Amerikan antama avustus Suomen Lapsille,” *Saik.* 1920, LIITE 4.

¹¹² Surface & Bland 1931, s. 185.

¹¹³ Ehdot kokonaisuudessaan elintarvikeministeri K.J.M. Collanin kirjeessä majuri Ferry Heathille 31.3.1919, Bane & Lutz 1943, s. 385–386.

¹¹⁴ Surface & Bland 1931, s. 75, 85, Hoover 1952, s. 322, ”Amerikan antama avustus Suomen Lapsille,” *Saik.* 1920.

perheiden huoltoa olisi sopiva järjestää köyhäinhoidon kautta. Niinpä säädettiin laki¹¹⁵, jonka perusteella valkoisen puolen orpojen huolto taattiin valtion eläkkeellä, kun punaorvot ja kaatuneiden punaisten omaiset jäivät köyhäinhoidon varaan. Ero oli siinä mielessä merkittävä, että köyhäinhoidon huollettavat tulivat kunnan holhouksen alaisiksi ja menettivät äänioikeutensa.¹¹⁶ Lisäksi punaorpoja sijoitettiin tervehenkisiin perheisiin tai lastenkoteihin, jotta heidät saataisiin estetyksi uuden kapinasukupolven kasvaminen.¹¹⁷ Epätasa-arvoisen järjestelmän maassa ARA:n ohjeilla oli periaatteessa tasapuolistava vaikutus. Eri asia on, miten käytännössä apu jakautui entisten valkoisten ja punaisten välillä. Koko maata kattavia tietoja avunsaajien sosiaalisesta asemasta kun ei ole. Tampereen osalta kysymystä tarkastellaan myöhemmin.

Suomen Lasten Avustustoimikunnan työn oli tarkoitus poistaa puutetta erityisesti lapsilta. Edellä on kuvattu Suomen huonoa elintarviketilannetta, mutta toiseen lapsiin kohdistuneeseen kysymykseen on myös syytä kiinnittää huomiota. Sisällissodan seurauksena lukuisat perheet olivat menettäneet toimeentulonsa perheen pään kuoleman tai vangitsemisen johdosta. Sodan jälkeen olikin 20 000–25 000 jonkinlaista huoltoa tarvitsevaa lasta. Suurin osa näistä lapsista oli punaisten jälkeläisiä. Tähän ongelmaan kiinnitettiinkin laajasti huomiota sodan jälkeisinä vuosina. Punaorpokysymyksestä tuli niin poliittinen kuin sosiaalinen kysymys.¹¹⁸

Suomalaisen yhteiskunnan korjaaminen sisällissodan jäljiltä aloitettiin lapsista. Mirja Satkan mukaan tämä oli helpoin ratkaisu, sillä lasten ei katsottu olevan vastuussa vanhempiensa teoista ja uuden sukupolven kasvattaminen lainkuuliaiseksi ja luotettavaksi koettiin tärkeäksi, jotta vuoden 1918 tapahtumat eivät enää toistuisi. Sisällissodan jälkeinen aika olikin Suomessa kiivasta sosiaalihuollon

¹¹⁵ ”Laki eläkkeistä vapaussodassa haavoittuneille sotureille sekä kaatuneitten ja sairauden johdosta kuolleitten soturien perheenjäsenille,” 28.4.1919, Asetuskokoelma 1919.

¹¹⁶ Pulma 1987, 126–129, ”Keisarillisen Majesteetin armollinen asetus yleisestä waiwaishoidosta Suomen Suuriruhtinaanmaasta,” 17.3.1879, Asetuskokoelma 1879.

¹¹⁷ Urponen 1994, s. 163, Satka 1994, s. 275, Kaarninen 2008, s. 61–63.

¹¹⁸ Kaarninen 2008, s. 8–13, Urponen 1994, s.163–165, Satka 1994, s. 272.

kehittämisen aikaa, jonka katsottiin olevan tehokas keino sisällissodan aiheuttaman juovan umpeen kuromiseen.¹¹⁹

Sodan jälkeisen avustustyön painopisteen siirtyminen lapsiin ei ollut suomalainen erityispiirre. Sotalapsiin kiinnitettiin erityistä huomiota muuallakin Euroopassa. Kaarnisen mukaan ympäri Eurooppaa toteutettiin lasten siirtoja humanitaarisin ja poliittisin perustein yleensä Punaisen Ristin toimesta. Lapsiin kohdistuneet erilaiset avustustoimet olivat siis hyvin yleisiä ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä Euroopassa.¹²⁰

4.2. Ammattitaitoinen Avustustoimikunta saa muotonsa

4.2.1. Avustustoimikunnan jäsenet – laaja-alaista ammattitaitoa

Kenelle sitten uskottiin Suomeen saapuvan avustuksen jakamisen järjestäminen? Avustustoimikunnan jäseniksi valittiin asiantuntijoita valtakunnan huipulta poliittisia perusteita unohtamatta. Toimikuntaan kuuluivat Väinö Juusela, joka oli myös sosiaalihuollon punaorpojen huoltoa järjestävän komitean puheenjohtaja, köyhäinhoidon piiritarkastaja Bruno Sarlin, fysiologian professori Robert Tigerstedt, lääketieteen tohtori Carl Tigerstedt, rouva Hedvig Gebhard, kansanedustaja Miina Sillanpää ja rouva Tilma Hainari.¹²¹ Lisäksi ARA:n edustajina Helsingissä olivat amerikkalaiset majuri Ferry Heath, luutnantti Angus A.I. Ward sekä luutnantti I.W. Wahren, joista Heath toimi Suomen ohjelman päällikkönä.¹²²

Bruno Sarlin teki elämänsä aikana pitkän päivätyön sosiaalialalla. Hän aloitti uransa vuonna 1906 vaivaishoidon piirineuvojana Kuopiossa. Vuonna 1912 Sarlin perusti Köyhäinhoitolehden, joka tuli

¹¹⁹ Satka 1994, s. 272–294, Kaarninen 2008, s.12–13.

¹²⁰ Kaarninen 2008, s. 13.

¹²¹ Kaarninen 2008, s. 93–94.

¹²² Bane & Lutz 1943, s. 403, 534.

myöhemmin tunnetuksi nimellä Huoltaja. Lehdessään Sarlin määrittäi tavoitteekseen ”köyhyydettömyyden” Suomessa. Hän toimi myös Kuopion vt. poliisimestarina maaliskuun vallankumouksen jälkeen, missä toimessa hän oli myös perustamassa kaupunkiin suojeluskuntaa. Sisällissodan aikana hän toimi suojeluskunnassa Kuopion kaupungin komendanttina. Vuonna 1918 hän toimi myös sotaorpojen huollon ohjaajana sosiaalihuoltolaitoksessa. Eduskunnassakin Sarlin pääsi vaikuttamaan asioihin, tosin vain lyhyen jakson, kun hänet valittiin Edistyspuolueen edustajaksi vuonna 1919. Visiitti kansanedustajana jäi kuitenkin sillä erää lyhyeksi sillä jo 1920 hänet valittiin Vaasan läänin maaherraksi. Myöhemmin Sarlin teki paluun kansanedustajaksi, minkä lisäksi hän toimi muun muassa tasavallan presidentin valitsijamiehenä, T.M. Kivimäen hallituksen sosiaaliministerinä, kansallisen Edistyspuolueen eduskuntaryhmän puheenjohtajana, Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen puheenjohtajana sekä Yhteiskunnallisen korkeakoulun opettajana.¹²³

Lääketieteellistä osaamista Avustustoimikunnassa edustivat professorit Robert ja Carl Tigerstedt, isä ja poika. Robert Tigerstedt oli fysiologian professori, joka oli opiskellut laajasti ympäri Eurooppaa 1880- ja 1890-luvuilla, koska oli riitautunut kotimaisten kollegojensa kanssa. Hänen tutkimuskohteitaan olivat esimerkiksi hermotoiminnot, aistifysiologia, verenkierron fysiologia – josta hän tekikin kuuluisimman tutkimuksensa – sekä hengityselinten toiminta. Avustustoimikuntaan hän toi lisäksi oman tietämyksensä ravinto- ja aineenvaihduntafysiologiasta. Hän oli myös toiminut Tammisaaren punavankilan ylilääkärinä, jossa oli kiinnittänyt erityistä huomiota vankien ravintoon. Robert Tigerstedtistä oli tullut Helsingin yliopiston fysiologian professori vuonna 1900. Tämän tehtävän ohella hän toimi lukuisissa luottamustoimissa ja valtiopäiväedustajana. Hänelle myönnettiin lukuisia kunnianosoituksia ulkomaisista yliopistoista, ja hän istui alusta alkaen mukana lääketieteen Nobelkomiteassa. Hän oli itsekin kaksi kertaa ehdolla palkinnon saajaksi.¹²⁴

¹²³ Uola 2006, Mikko Uola, ”Sarlin, Bruno (1878–1951),” *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008. [<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/977/>]. Luettu 1.4.2010.

¹²⁴ Tarkiainen 1998, Kari Tarkiainen, ”Tigerstedt Robert (1853–1923),” *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008. [<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/3665/>]. Luettu 1.4.2010.

Robert Tigerstedtin poika, Carl Tigerstedt, seurasi isänsä ammatillisia jalanjälkiä. Hän väitteli vuonna 1910 tohtoriksi fysiologian alalta ja työskenteli Helsingin yliopiston fysiologian laitoksella isänsä alaisuudessa aina vuoteen 1920, jolloin seurasi isäänsä fysiologian professorina. Carl Tigerstedtin tutkimuskohteet olivat isää suppeammat ja ne keskittyivät verenkiertoon, aineenvaihduntaan ja ravintofysiologiaan. Hänet tunnettiin aikanaan erityisesti verenkierron ja pulssiopin asiantuntijana. Ensimmäisen maailmansodan aikana hän kuitenkin ryhtyi tutkimaan korvikeaineiden käyttöä ravinnossa ja pyrki kehittämään ”tarpeeksi ravintorikasta ruokaa huokealla hinnalla”. Hän julkaisikin vielä 1920-luvulla lukuisia kirjoituksia kansan ruokatalouden järjeistämistä. Nimenomaan korvikeainetutkimukset olivat varmasti suurena tekijänä Carl Tigerstedtin valinnalle Avustustoimikuntaan.¹²⁵

Tilma Hainari oli pitkän linjan järjestövaikuttaja, erityisesti naisyhdistyksissä. Hän oli suomenmielinen ja oli ollut Suomalaisen Puolueen kansanedustajaehdokkaana 1907 ja 1908, mutta jäi sillä kertaa valitsematta. Sen sijaan Hainari toimi vuodesta 1905 Suomen Naisyhdistyksen varapuheenjohtajana ja 1906 sihteerinä. Vuonna 1913 hän jatkoi Aleksandra Gripenbergin työtä Suomen Naisten Kansallisliiton (SNKL) johdossa. Tämä toimi toi Hainarille ensimmäiset kosketukset kansainvälisellä tasolla toimintaan. Tästä kokemuksesta oli myöhemmin hyötyä, kun Hainari valittiin Suomen valtuuskunnan varajäseneksi Kansainliittoon. Toiminta SNKL:ssa oli varmasti se tekijä, joka toi Hainarin mukaan myös Avustustoimikuntaan. SNKL oli osa Kansainvälistä naisliittoa, jonka jäsenjärjestöt pyrkivät edistämään omissa valtioissaan mm. kansanterveyttä, raittiutta, rauhanaatetta ja naisten oikeudellisen aseman parantamista.¹²⁶

Erityisesti osuustoiminnan kehittämisestä tunnettu Hedvig Gebhard oli elämänsä aikana monessa mukana. Miehensä Hannes Gebhardin kanssa he työskentelivät osuustoimintaan keskittyneessä

¹²⁵ Autio 2001, Veli-Matti Autio, ”Tigerstedt, Carl (1882–1930),” *Kansallisbiografia-verkkajulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008. [<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/6482/>]. Luettu 1.4.2010.

¹²⁶ Sainio 2008, Venla Sainio, ”Hainari, Tilma (1861–1940),” *Kansallisbiografia-verkkajulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008. [<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/6035/>]. Luettu 1.4.2010.

Pellervo-Seurassa. He olivat myös Suomen ensimmäinen kansanedustaja-aviopari heidän tullessa valituiksi ensimmäisissä eduskuntavaaleissa Suomalaisen Puolueen edustajiksi eduskuntaan. Hedvig Gebhardin sydäntä lähellä olivat lasten ja naisten aseman parantaminen sekä erityisesti kotitalousopetuksen ja -neuvonnan kehittäminen. Elintarvikepulan pahentuessa 1917 senaatti asetti Valtion Kotitaloustoimikunnan tehostamaan elintarvikkeiden käyttöä koskevaa kotitalousneuvontaa. Hedvig Gebhardista tuli tämän toimikunnan puheenjohtaja. Hän palasi myös eduskuntaan kymmeneksi vuodeksi vuonna 1919 Kokoomuksen ehdokkaana. Hänen työnsä ja asiantuntemuksensa kotitalousopetuksen ja -neuvonnan saralta olivat varmasti käyttökelpoisia myös Avustustoimikunnan työssä.¹²⁷

Miina Sillanpää oli toiminut aktiivisesti ennen vuotta 1917 Helsingin seudun ammattiyhdistysliikkeissä. Hän oli muun muassa toimittanut eri lehtiä, toiminut Sosiaalidemokraattisen Naisliiton puheenjohtajana ja toiminut Osuusliike Elannon ravintoloiden tarkastajana. Hänet oli myös valittu ensimmäiseen eduskuntaan Sosiaalidemokraattien riveistä. Vuonna 1917 toiminnan radikalisoituessa hän kuitenkin jättäytyi taka-alalle eroten Sosiaalidemokraattisen Naisliiton liittohallituksesta ja jättäytymällä sivuun eduskuntavaaleista. Sisällissodan aikana Sillanpää kuitenkin toimi Helsingin kaupungin keittolakomiteassa. Vuonna 1919 Sillanpää palasi Naisliiton johtoon ja hänen johdossaan se osallistui erityisesti kodinhoidolliseen valistustyöhön. Sillanpään poliittinen toiminta tähtäsi naisten aseman parantamiseen ja oli muutenkin painottunut sosiaalipolitiikan kysymyksiin. Hän toimi muun muassa Helsingin kaupungin lastensuojelulautakunnan puheenjohtajana ja muissa sosiaalialan luottamustoimissa. Sosiaalipolitiikka Sillanpää pääsi toteuttamaan oikein kunnolla, kun hän toimi Tannerin hallituksen apulaissosiaaliministerinä. Osuustoiminta oli yhdistänyt jo aiemmin Sillanpään ja Gebhardin ja heidän välillään oli ystävyysuhde, joka jatkui myöhemmin ammatillisenakin yhteistyönä eduskunnassa.¹²⁸

¹²⁷ Sysiharju 2007, Anna-Liisa Sysiharju, ”Gebhard, Hedvig (1867–1961),” *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2007.
[<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/4644/>]. Luettu 1.4.2010.

¹²⁸ Lähteenmäki 2002, Maria Lähteenmäki, ”Sillanpää, Miina (1866–1952).” *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2002.
[<http://artikkelihaku.kansallisbiografi.fi/artikkeli/788/>]. Luettu 1.4.2010.

Kuten edellisistä esittelyistä voidaan huomata, olivat Suomen Lasten Avustustoimikunnan jäsenet varsin kokeneita ja kovan luokan ammattilaisia omilla aloillaan. Jäsenistö kattoi ammatillisen osaamisen niin sosiaalialan kuin lääketieteenkin alalta. Lisäksi jäsenten puoluetusta oli varsin kirjava: Sarlin oli Edistyspuolueen jäsen, Gebhard ja Hainari Suomalaisen puolueen jäseniä ja Sillanpää oli sosiaalidemokraatti. Tähän kun lisätään vielä Robert Tigerstedt, joka oli edustanut aatelissäätyä valtiopäivillä, oli poliittinen edustus Avustustoimikunnassa laaja. Tämä varmisti Avustustoimikunnan uskottavuuden paikalliselle tasolle. Kun mukana oli edustajia niin sosiaalidemokraateista kuin porvaripuolueistakin, oli varmasti helpompi toimia paikallisten valtuustojen kanssa. Mielenkiintoista tosin on, ettei Maalaisliitosta ole mukana omaa edustajaansa. Ehkä jäseniä valittaessa on keskitytty ammattitaitoon ja kokemukseen niiltä aloilta, jotka on katsottu Avustustoimikunnan työssä merkittäviksi, eikä sopivia Maalaisliiton ehdokkaita ole löytynyt. Ehkä poliittisilla perusteilla ei kuitenkaan ole valinnoissa ollut kovin suurta merkitystä. Kuitenkin tärkeintä oli, että jäsenistönsä kootun osaamisen ja kokemuksen ansiosta Suomen Lasten Avustustoimikunta sai mahdollisimman hyvät puitteet toteuttaa amerikkalaisten avustustarvikkeiden jakelu Suomessa.

4.2.2. Kiihкотonta keskustelua

Suomen Lasten Avustustoimikunnan perustaminen ei näytä herättäneen suuria poliittisia intohimoja. Julkisessa keskustelussa on toimikunnasta yllättävän vähän mainintoja tai viittauksia. Ehkä ajan muut suuret kysymykset, kuten hallitusmuotokeskustelu, Itä-Karjalan kysymys ja muut tällaiset ”kovaa” politiikkaa edustaneet asiat olivat alttiimpia poliittiselle keskustelulle. Ajan muut sisä- ja ulkopoliittiset kysymykset koettiin tärkeämmiksi keskustelun aiheiksi kuin Avustustoimikunta.

Vuosien 1919 ja 1920 valtiopäivillä Suomen Lasten Avustustoimikunnasta ei käyty keskusteluja. Edellä mainitut kysymykset hallitusmuodosta ja Itä-Karjalasta olivat suurimman keskustelun kohteina. Valtiopäivät vasta kokoontuivat samoihin aikoihin kun toimikunta perustettiin, joten on mahdollista, että perustaminen ei yksinkertaisesti ole ehtinyt eduskunnan keskusteluihin mukaan.¹²⁹ Voi myös olla, että toimikuntaa ei nähty poliittisena elimenä ensinkään. Olihan amerikkalaisten ohjeissakin jo

¹²⁹ Valtiopäivien pöytäkirjat 1919–1920.

vaatimus puolueettomuudesta avun jaossa. Kun avustus vielä oli lähes ilmaista, on vaikea uskoa, että suuria poliittisia ristiriitoja toimikunnan perustamisesta olisi syntynyt.

Lehdistökin näyttää olleen melko hiljaa Avustustoimikunnasta. *Helsingin Sanomat* uutisoi ARA:n lastenavun alkamisesta¹³⁰ ja julkaisi myös artikkelin Hooverin toimista elintarvikekysymyksen hoidosta Euroopassa¹³¹. Avustustoimikunnan perustamisestakin ilmoitettiin pienessä uutisessa¹³², mutta sen jälkeen ei aiheeseen kevään 1919 aikana palattu. Elintarviketilannetta seurattiin lehdistössä muuten kyllä tiivistä, mutta näkökulma oli laajempi: se tarkasteli koko maan tilannetta, eikä juuri puuttunut yksittäisiin toimijoihin.

Suomen Sosialidemokraatti ja *Uusi Suomi* nokittelivat kuitenkin vähäisesti toisiaan Suomen Lasten Avustustoimikunnalla. Mitään suurta keskustelua ei tästäkään syntynyt, mutta kun *Sosialidemokraatti* julkaisi 16.5.1919 väitteen, jonka mukaan amerikkalainen elintarvikeviranomaisen oli vaatinut Avustustoimikunnan uudelleen järjestämistä, kumosi Uusi Suomi sen seuraavana päivänä täysin. Jutun oikaisuun vaadittiin lopulta Robert Tigerstedtin selvitys tilanteesta *Suomen Sosialidemokraatissa* 19.5.1919, jossa hän selitti lehden väitteen olleen lähtöisin väärinkäsityksestä.¹³³

Sosialidemokraatti oli myös ainoa tutkituista lehdistä, joka otti mitään kantaa Avustustoimikunnan kokoonpanoon. Sen mukaan työväestö ei voinut olla tyytyväinen jäsenistöön, koska siinä oli edustettuna ainoastaan yksi työläisiin kuulunut henkilö. Avustustoimikunnan kokoonpano oli siis lehden mielestä liian yksipuolinen toimiakseen niillä ehdoilla, jotka amerikkalaiset olivat asettaneet.

¹³⁰ ”Elintarpeiden ja raaka-aineiden tuonti”, *Helsingin Sanomat*, 21.3.1919.

¹³¹ ”Jalomielinen lahjoitus puutettakärsiville lapsille Suomessa”, *Helsingin Sanomat*, 25.3.1919.

¹³² ”Köyhien lasten avustaminen”, *Helsingin Sanomat*, 12.4.1919.

¹³³ ”Amerikkalaisten avustus Suomen lapsille”, *Suomen Sosialidemokraatti*, 16.5.1919, ”Amerikkalaisten avustus Suomen lapsille”, *Suomen Sosialidemokraatti*, 19.5.1919, ”Amerikkalaisen avustuksen jakaminen Suomen lapsille”, *Uusi Suomi*, 17.5.1919.

Lehti vaatikin uudelleen järjestäytymistä ja lähempää yhteistyötä Suomen Työläisten Avustuskomitean kanssa.¹³⁴

Robert Tigerstedt vastasi kirjoituksessaan myös näihin vaatimuksiin selittämällä Avustustoimikunnan toiminnan perustuvan juuri yhteistyöhön muiden avustusjärjestöjen kanssa ja ARA:n antamiin ohjeisiin ja ehtoihin. *Sosialidemokraatti* vastasi Tigerstedtille vaatien edelleen enemmän työläisedustajia toimikuntaan, ilmaisten kuitenkin samalla kunnioituksensa tätä kohtaan, koska Tigerstedt oli ollut osaltaan tuomassa julkisuuteen Tammisaaren vankileirin huonoja oloja.¹³⁵

Tätä muutaman päivän pituista aktiivisuutta aiheen parissa edelsi ja seurasi täysi mykkyys Avustustoimikunnasta *Suomen Sosialidemokraatissa*. Elintarvikeasiat olivat lehdessä tosin muutoin esillä. Aktiivisempi Avustustoimikunnasta kirjoittanut lehti oli *Uusi Suomi*, jossa julkaistiin tutkituista lehdistä eniten uutisia aiheesta. Kirjoituksissa ei kuitenkaan otettu, *Sosialidemokraatille* esitettyä vastinetta lukuun ottamatta, kantaa Avustustoimikunnan perustamisen puolesta tai sitä vastaan.

Näyttää siltä, että Avustustoimikuntaa ei julkisessa keskustelussa koettu niin tärkeäksi, että sen toiminnan alku olisi herättänyt suurempaa keskustelua. Toimikunnan jäsenten erilaiset taustat sekä ammattitaito tehtävien hoitamiseen saattoi olla myös tekijä, joka vähensi keskustelua. Toimikunnassahan oli edustettuina poliittiset puolueet oikealta vasemmalta, ainoastaan Maalaisliiton ja Ruotsalaisen puolueen jäädessä edustajitta.

Kun jäsenet olivat kaikki vielä omien alojensa asiantuntijoita koko maan huipulta, ei ollut senkään johdosta aihetta arvosteluun. Lisäksi poliittista keskustelua on voinut hillitä se, että toimikunnan työ koettiin niin tärkeäksi, ettei siihen haluttu vetää politiikkaa mukaan. Yksi todennäköinen vaihtoehto on myös se, että toimikuntaa ei yksinkertaisesti pidetty niin merkittävänä, jotta sen perustamisesta olisi

¹³⁴ ”Amerikkalaisten avustus Suomen lapsille”, *Suomen Sosialidemokraatti*, 16.5.1919.

¹³⁵ ”Amerikkalaisten avustus Suomen lapsille”, *Suomen Sosialidemokraatti*, 19.5.1919.

ollut syytä aloittaa keskustelu. Ehkä sitä pidettiin vain yhtenä uutena avustusjärjestönä, jollaisia tuohon aikaan syntyi useita auttamaan puutteenalaisia ihmisiä.

4.3. Ohjeita ja tarkastusmatkoja – Avustustoimikunta käytännön työssä

4.3.1. Toiminnan organisointi ja rahoitus

Suomen Lasten Avustustoimikunnan rooli taistelussa nälkää vastaan oli toimi ikään kuin esikuntana, jonka tehtävänä oli suunnitella taistelun kulku. Se jakoi avustukset paikallisille komiteoille ja valvoi niiden toimintaa. Sillä ei ollut resursseja toimittaa jakoa koko maassa – eikä se ollut ARA:n tarkoituskaan – joten oli perustettava paikalliskomiteoita. Avustustoimikunta otti yhteyttä kunnanvaltuustojen puheenjohtajiin pyytäen näitä kutsumaan neuvottelukokouksen, jossa perustettaisiin kuntiin omat paikalliskomiteat käymään taistelua paikallisesti. Avustustoimikunnan ohjeen mukaan kokouksiin olisi hyvä kutsua paikkakunnan kansakoulunopettajia, edustajia paikallisista hyväntekeväisyysyhdistyksistä, sairaanhoitajia, lastenkotien johtajattaria sekä edustajia köyhäinhoitohallituksista, työväenyhdistyksistä ja elintarvikelautakunnista. Näillä ryhmillä se katsoi olevan parhaat tiedot kunnan jäsenten taloudellisista oloista.¹³⁶

Koko maan kattava avustustyö vaati rahaa. ARA:n ja ARAECF:n lahjoitusten lisäksi Avustustoimikunta sai valtioneuvostolta määrärahoja niin juoksevia menoja kuin elintarvikeostoksiakin varten. Edellinen määräraha oli noin 300 000 mk ja jälkimmäinen lähes 4 miljoonaa markkaa. Lisäksi Suomessa järjestetty keräys tuotti 142 000 mk ja Yhdysvalloista saatiin lahjoituksina hieman yli 20 000 mk. Lisäksi Avustustoimikunta sai myyntituloja elintarvikeavun mukana tulleen kaakaon myynnistä lähes miljoona markkaa. Suomen Lasten Avustustoimikunnan budjetti oli kaiken kaikkiaan lähes 6 miljoonaa markkaa.

¹³⁶ Suomen Lasten Avustustoimikunnan (SLA) kirje kunnan valtuuston puheenjohtajille 6.6.1919, Saapuneet kirjeet, TKA.

Suomen Lasten Avustustoimikunnan paikalliskomiteoilla oli melko vapaat kädet avustusten jaossa, olihan näillä paras tuntuma paikkakuntiansa oloihin. Avustustoimikunta pyrki kuitenkin asettamaan avustusten jaon raamit, mutta komiteat toimivat käytännön toteutuksessa itsenäisesti. Tärkein ja useimmin toistettu ohje paikalliskomiteoille oli avustusten jaon puolueettomuus. Komiteoihin tuli valita henkilöitä, joilla oli paikallisten olojen tuntemusta ja paikkakuntalaisten luottamus. Komiteoiden piti jakaa avustusta ainoastaan todellisen tarpeen mukaan.¹³⁷ Elintarvikkeiden jaon Avustustoimikunta rajasi alle 14-vuotiaille, imettäville äideille ja raskaana oleville naisille. Apu oli tarkoitettu täydentäväksi avustukseksi eli sen oli laskettu kattavan kolmanneksen päivittäisestä ravinnontarpeesta.¹³⁸

Vaatteita tuli jakaa “yksityisille puutteenalaisille henkilöille ulkopuolella kunnallisten laitosten ja yksityisten lastenkotien, ja tällöin otetaan varsinkin varattomat koululapset huomioon.”¹³⁹ Toisessa kirjeessä Avustustoimikunta totesi yksityiskohtaisten vaatteidenjako-ohjeiden antamisen paikalliskomiteoille mahdottomaksi ja toivoi näiden jakavan vaatteet parhaan harkintansa mukaan.¹⁴⁰ Tässäkin ilmenee paikallistason toiminnan vapaus; kun Avustustoimikunnalla ei ollut mahdollisuutta valvoa tai ohjeistaa riittävän tarkasti, luotettiin paikalliskomiteoiden omaan harkintaan.

Paikalliskomiteoilla oli edellisen perusteella käytännön toiminnassaan jonkin verran pelivaraa. Suomen Lasten Avustustoimikunta vaati kuitenkin tarkat tilastot ja tilitykset jaetuista avustuksista. Se lähetti paikalliskomiteoihin kaavakkeita ja kiertokyselyitä, joista selvisi esimerkiksi avustuksen saajien perhe- ja työllisyystietoja sekä tietoja kunnan taloustilanteesta. Samoin kaavakkeilla seurattiin avustusten jakoa. Suomen Lasten Avustustoimikunta oli tilivelvollinen ARA:lle, joten tällainen laajamittainen tietojen keruu oli välttämätöntä. Kaavakkeiden ja kiertokyselyiden lisäksi jokaisen paikalliskomitean oli toiminnan päättyessä tehtävä Suomen Lasten Avustustoimikunnalle selkoa toiminnastaan.¹⁴¹

¹³⁷ SLA:n kirje kunnan valtuuston puheenjohtajille 6.6.1919, saapuneet kirjeet, TKA.

¹³⁸ SLA:n kirje kunnan valtuustojen puheenjohtajille 21.8.1919, saapuneet kirjeet, TKA.

¹³⁹ SLA:n kirje kunnan valtuustojen puheenjohtajille 21.8.1919, saapuneet kirjeet, TKA.

¹⁴⁰ SLA:n vaatejako-ohje B, 3.12.1919, saapuneet kirjeet, TKA.

¹⁴¹ SLA:n vaatejako-ohje C, 27.1.1920, saapuneet kirjeet, TKA, SLA:n kirje paikallisille Lasten avustuskomiteoille 27.1.1920, saapuneet kirjeet, TKA, SLA:n kirje paikallisille avustuskomiteoille 27.3.1920, saapuneet kirjeet, TKA.

4.3.2. Ruokaa ja vaatteita hädänalaisille lapsille

Suomen Lasten Avustustoimikunta ei itse jakanut ruokaa hädänalaisille, vaan sen tekivät paikalliskomiteat. Ruoka oli kuitenkin saatava riittämään, mutta jaetun määrän tuli samalla olla riittävä ravintosisällöltään. Ruoka-avustusta varten Avustustoimikunta laski avustuksen saajien päiväkalorimäärät, joiden mukaan paikalliskomiteoiden odotettiin jaon suorittavan. Avustuksen saajat jaettiin iän mukaan ja lasketut kalorimäärät vaihtelivat myös alueittain. Näin eri aikoina eri paikkakunnilla alle 1-vuotialle lapsille varattu kalorimäärä oli 300 kalorista 383 kaloriin päivässä, 1-2-vuotiaille lapsille 443 kalorista 575 kaloriin päivässä ja 2-14-vuotiaille ja äideille 458 kalorista 875 kaloriin päivässä. Toimikunnassa katsottiin, erityisesti Carl Tigerstedtin tutkimuksiin nojautuen, että alle 2-vuotiaat lapset saivat avustuksina yli kolmanneksen päivittäisestä ravinnontarpeestaan ja 2-14-vuotiaidenkin ryhmässä osuus pääsi monin paikoin lähelle tätä. Erisuuruiset kalorimäärät eri paikkakunnilla ja eri aikoina selittyvät avustukseen käytettävissä olleiden elintarvikkeiden saatavuudella ja koko avustustyön muuttuvasta laajuudesta eri aikoina.¹⁴²

Taistelu nälkää vastaan oli kovin Etelä-Lapin ja Itä-Karjalan kunnissa, johon alkuvaiheessa kiinnitettiin suurin huomio. Näillä seuduilla elintarviketilanne oli huonoin, ja voitiin puhua jo suoranaisesta nälänhädästä. Tämä ruoka-avustus aloitettiin jo huhtikuussa 1919. Avustustoiminta laajeni nopeasti siten, että kesäkuussa 1919 avustusta sai jo 110 kuntaa ja joulukuussa 167 kuntaa. Toiminta alkoi hiipua helmi-maaliskuussa 1920, mutta jatkui aina kesäkuuhun 1920 saakka. Avustustoiminta oli laajimmillaan syyskuusta 1919 maaliskuuhun 1920 saavuttaen huippunsa tammikuussa 1920, jolloin avustusta sai lähes 128 000 lasta ja äitiä. Vielä saman vuoden kesäkuussakin avustusta sai noin 50 000 henkilöä.¹⁴³

Ruoan lisäksi Suomen Lasten Avustustoimikunta sai jaettavakseen Amerikan Punaisen Ristin ja ARAECF:n lahjoittamat sekä presidentti Ståhlbergin lahjoituksella ostetut vaatteet. Vaateapua anoi yhteensä 376 kuntaa, mutta sitä jaettiin vain 317 kuntaan noin 267 000 hengelle. Vaateapu aloitettiin marraskuussa 1919 ja viimeiset vaatteet lähetettiin tammikuussa 1920. Lisäksi presidentin ja

¹⁴² ”Amerikan antama avustus Suomen Lapsille”, *SAik.* 1920.

¹⁴³ LIITE 7.

ARAECF:n lahjoittamista kankaista valmistivat Sosiaalihuollon Naistöiden keskusseuraston johdolla työttömien naisten työtuvat vaatteita, jotka lähetettiin helmikuun loppuun mennessä 267 kuntaan, pääasiassa Pohjois- ja Itä-Suomeen.¹⁴⁴

Valtakunnallisesti voidaan todeta Avustustoimikunnan työn olleen melko merkittävää. Avustettavien suuret määrät kertovat ihmisten hädästä, mutta myös siitä, että Avustustoimikunnan työ oli järjestetty tehokkaasti. Apu näyttää löytäneen sinne, missä sitä tarvittiin. Valtakunnallisia tilastoja avun sosiaalisesta jakautumisesta ei ole, joten arvioita avustuksien jakautumisesta esimerkiksi punaisten ja valkoisten perheiden kesken ei voi tehdä. Erot ovat varmasti alueellisestikin suuret jo pelkästään sisällissodan rintamalinjoista johtuen. Eteläisessä Suomessa on luultavasti ollut punaisten osuus suurempi kuin esimerkiksi Etelä-Lapissa ja Itä-Karjalassa, joissa puute johtui muista tekijöistä.

4.3.3. Maakuntamatkailua autoillen

Avustustoimikunnan tekemä laaja tarkastusmatka syksyllä 1919 Pohjois- ja Itä-Suomeen oli hyvä keino päästä tutustumaan paikallisen tason oloihin. Tarkastusmatkan aikana Avustustoimikunnan edustajat Väinö Juuselan johdolla vierailivat 16 kunnassa kipeimmin apua tarvitsevilla seuduilla. Matkalla toimikunta tutustui paikallisten komiteoiden toimintaan ja paikallisiin oloihin sekä teki korjauspyyntöjä ja ehdotuksia toiminnan parantamiseksi. Lisäksi tarkastettiin paikallisia köyhäintaloja ja muita avustuspaikkoja.¹⁴⁵

Tarkastusmatkan aikana Avustustoimikunta tuli siihen tulokseen, että apua vastaan tulisi avunsaajille asettaa joitakin velvoitteita, jotta ilmaisjaon ”kasvatuksellisesti turmiolliset” vaikutukset saataisiin kitkettyä väestöstä eikä jaosta muodostuisi ”laiskuuden korkeakoulua”. Esimerkiksi Puolangalla oli paikallinen komitea raporttiansa mukaan huomannut ihmisten kieltäytyvän työstä saamansa avustuksen

¹⁴⁴ ”Amerikan antama avustus Suomen Lapsille”, *SAik.* 1920.

¹⁴⁵ Kertomus Suomen Lasten Avustustoimikunnan toimesta tehdystä tarkastusmatkasta alempana mainittuihin kuntiin (Matkakertomus). Sosiaali- ja terveysministeriön huolto- ja väestöosaston köyhäinhuolto- ja avustustoimiston arkisto, Fb:13, KA.

johdosta. Työ- tai taloudellisia velvoitteita pohdittaessa ehdotettiin ratkaisuksi muun muassa kyntämistoimia, muuta maanviljelykseen tai kotitaloustavaroiden valmistukseen liittyvää työsuoritusta avustusta vastaan.¹⁴⁶ Vaikka Avustustoimikunta paikalliskomiteoille asiasta kiertokirjeen lähetti, ei työvelvoitteiden käytännön toteutus kuitenkaan ollut laajemmassa mittakaavassa mahdollista. Niin Avustustoimikunnalla kuin paikalliskomiteoillakaan ei ollut mahdollisuuksia toteuttaa valvontaa, joten asia jäi kuolleeksi kirjaimeksi.¹⁴⁷

Matka ei ollut erityisen dramaattinen. Matkalla Kiihtelysvaaraan auto tosin hajosi, eikä toimikunta päässyt kunnan paikalliskomiteaan tutustumaan. Sotkamo oli ainoa tarkastettu kunta, jossa toimikunta totesi selkeitä väärinkäytöksiä avun jakamisessa. Jotkut avunjakajat olivat siellä jakaneet apua ilman paikalliskomitean valtuutusta ja joitakin taloudellisen hyödyn saamiseen tähtääviä epäkohtiakin paikkakunnalla oli. Toimikunta vaati selvitystä ja korjausta tilanteeseen ja uhkasi avun lopettamisella, jos asiat eivät parantuisi.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Matkakertomus. Sosiaali- ja terveysministeriön huolto- ja väestöosaston köyhäinlaittoimiston arkisto, Fb:13, KA.

¹⁴⁷ ”Amerikan antama avustus Suomen Lapsille”, *SAik.* 1920.

¹⁴⁸ Matkakertomus. Sosiaali- ja terveysministeriön huolto- ja väestöosaston köyhäinlaittoimiston arkisto, Fb:13. KA.

5. KESKUSAPUKOMITEA TUO AVUN TAMPEREELLE

5.1. Komitea vaatteiden ja ruoanjakoa varten

5.1.1 Toiminta pääsee alkuun

Lopulta Tamperekin pääsi osalliseksi Suomen Lasten Avustustoimikunnan avustuksista. Paikalliskomitean perustaminen Tampereelle tuli ajankohtaiseksi kesällä 1919, kun Avustustoimikunnalta saapui kirje Tampereen kaupungin valtuuston puheenjohtajalle. Avustustoimikunta tiedusteli kirjeellä apua tarvitsevien määrää ja avuntarpeen laatua paikkakunnalla. Kirjeessä kehoitettiin myös muodostamaan paikallinen apukomitea ja lähettämään sen tiedot Helsinkiin. Tässä vaiheessa ei Tampereella kuitenkaan ryhdytty paikalliskomiteaa perustamaan, koska avustusta ei Tampereelle tuolloin vielä myönnetty.¹⁴⁹

Tampereen paikalliskomitean toiminta käynnistyi 7. syyskuuta 1919. Kaupungin valtuusto oli saanut uuden kirjeen Avustustoimikunnalta, jossa pyydettiin muodostamaan Tampereelle komitea huolehtimaan Amerikan Punaisen Ristin lahjoittamien vaatteiden jaosta. Komitean perustavassa kokouksessa muodostettiin viisihenkinen komitea, johon kuuluivat Vihtori Kanto, lastenhuoltokeskuksen johtajatar Maria Geitel, L.P. Myöhänen, opettajatar Anna Schreck ja pastori K.H. Seppälä.¹⁵⁰

Tuskin oli tämän komitean työ päässyt alkuun, kun toimintaa piti laajentaa. Komitealta tiedusteltiin voisiko se ottaa hoitaakseen Avustustoimikunnan Tampereelle myöntämän ruoka-avustuksen. Tampereelle oli myönnetty ruokavaroja 2 000 hengelle kolmeksi kuukaudeksi. Komitea, joka oli alun perin perustettu jakamaan vaateapua, katsoi, ettei sillä ollut valtuuksia ja ammattitaitoa ruoka-avun järjestämiseen ja ehdotti uuden komitean perustamista.¹⁵¹

Uuden komitean kohtalo oli nyt kaupungin valtuuston käsissä. Suurta keskustelua uudesta komiteasta

¹⁴⁹ SLA:n kirje kunnan valtuustojen puheenjohtajille 6.6.1919, saapuneet kirjeet, TKA.

¹⁵⁰ SLA:n kirje kunnan valtuustojen puheenjohtajille 21.8.1919, saapuneet kirjeet, TKA. Vaatekomitean kokouksen ptk. 7.9.1919, pöytäkirjat, TKA.

¹⁵¹ Vaatekomitean kokouksen ptk. 18.10.1919, pöytäkirjat, TKA.

ei syntynyt, vaan asia todettiin yksimielisesti hyväksi. Ainoa vähäistä keskustelua herättänyt asia oli komitean tuleva koostumus. Valtuuston puheenjohtaja ehdotti komiteaan valittavaksi Hilda Viljasta, Maria Varalaa, Martta Lehtimäkeä, Laina Westerlundia, kunnan keittiöiden johtajatar Mandi Kaalikkoa, opettaja F.O. Mäntyä, A. Lummetta, K. Ahlqvistia ja K.F. Mattsonia. Valmisteluvaliokunnan puheenjohtaja Koskinen puolestaan ehdotti, että valtuusto valitsisi 6 jäsentä ja erilaisille yhdistyksille annettaisiin valittavaksi 4 jäsentä perustettavaan apukomiteaan. Keskustelua käytiin myös siitä tulisiko apukomitean valinta suorittaa valtuustossa vai valmisteluvaliokunnassa. Lopulta äänestyksen jälkeen päädyttiin puheenjohtajan esitykseen, jossa valtuusto valitsi kaikki kymmenen jäsentä äänin 22–12. Valtuutettu A. Lumme kuitenkin katsoi, ettei voinut ottaa apukomiteaan osaa lukuisten muiden tehtäviensä vuoksi, joten hänen tilalleen valittiin valtuutettu H. Asuntila.¹⁵²

Tampereen kaupungin Keskusapukomitea perustettiin 7. lokakuuta 1919 vaateapua jakamaan perustetun komitean ehdotuksen pohjalta. Tämä aikaisempi komitea päätettiin sulauttaa Keskusapukomiteaan. Lisäksi uuteen komiteaan valittiin siis edellä mainitut Martta Lehtimäki, Maria Varala, Hilda Viljanen, Laina Westerlund, Mandi Kaalikko, Mandi Järvinen, K.F. Mattsson, K. Ahlqvist, H. Asuntila ja F.O. Mänty. Tampereen Keskusapukomitea oli lopulta siis melko suuri käsittäen 20 henkilöä.¹⁵³

5.1.2. ”Tehtävään perehtyneitä henkilöitä” – Keskusapukomitean jäsenet

Tampereen Keskusapukomitean koostumus vastasi melko hyvin Suomen Lasten Avustustoimikunnan toivetta siitä, että paikalliskomiteoihin valittaisiin kuntalaisten luottamusta nauttivia henkilöitä, joilla olisi hyvät edellytykset saada tietoa kuntalaisten taloudellisista oloista. Keskusapukomitean jäsenillä oli paljon kokemusta Tampereen kunnallishallinnosta ja monet jäsenistä toimivat aktiivisesti kaupungin köyhäinhoidossa.

Sosiaalidemokraatit olivat merkittävässä asemassa Keskusapukomiteassa. Sotatapahtumista sivuun

¹⁵² Tampereen kaupungin valtuuston pöytäkirja 7.10.1919.

¹⁵³ Kertomus Tampereen Keskusapukomitean toiminnasta syysk. 7 p:stä 1919 heinäk. 31 päivään 1920 (Toimintakertomus), pöytäkirjat, TKA. Kertomus Tampereen kaupunginvaltuuston toiminnasta, TKK 1919.

jääneet työväenliikkeen edustajat alkoivat järjestää puolueen toimintaa uudelleen melko pian sisällissodan jälkeen. Tampereelle perustettiin SDP:n väliaikainen kunnallistoimikunta 17.11.1918. SDP osallistui Tampereella myös joulukuussa 1918 pidettyihin kunnallisvaaleihin säilyttäen suurimman puolueen aseman kaupunginvaltuustossa 54 % kannatuksella.¹⁵⁴ Työväenliikkeen suosio ei siis Tampereella laskenut sisällissodan seurauksena, kuuluihan kaupungin asukkaista 75 % työväestöön. Sosiaalidemokraatit halusivat tehdä pesäeroa kommunisteihin ja tukeutuivat Tampereella maailmansotien välisenä aikana vahvasti kunnallispolitiikkaan. Vuodesta 1919 lähtien SDP:llä olikin yksinkertainen enemmistö kaupunginvaltuustossa.¹⁵⁵

Tampereen erikoisuuksiin kuului, että heti sodan jälkeen valittuun valtuustoon tuli valituksi lukuisia punaisten siviilihallinnossa toimineita sosiaalidemokraatteja. Siviilihallinto oli kuitenkin tapana erottaa sotilashallinnosta, joten edellä mainittu kehitys on sikäli ymmärrettävää. Keskusapukomitean jäsenistä ainakin Vihtori Kanto ja K.F. Mattsson toimivat punaisten siviilihallinnossa. Myös kaupungin valtuuston puheenjohtaja Emil Viljanen oli hallinnossa mukana.¹⁵⁶

Keskusapukomiteassa toimi kuusi merkittävää tamperelaista sosiaalidemokraattia: Vihtori Kanto, K.F. Mattsson, K. Ahlqvist, Laina Westerlund (os. Johansson), Hilda Viljanen ja L.P. Myöhänen. Kanto oli toiminut Työväenyhdistyksen johtokunnan puheenjohtajana ja nousi Tampereen kaupunginvaltuuston puheenjohtajaksi 1921.¹⁵⁷ Mattsson toimi Keskusapukomitean toiminta-aikana Tampereen rahatoimikamarin puheenjohtajana sekä sosiaalijohtajana. Lisäksi hän istui Köyhäinhuoltohallituksessa.¹⁵⁸ Kaupungin valtuustossa istuivat Keskusapukomitean sosiaalidemokraateista lisäksi Myöhänen ja Ahlqvist.¹⁵⁹ Lisäksi Myöhänen ja Hilda Viljanen kuuluivat, Mattssonin ohella, köyhäinhuoltohallitukseen, edellisen toimiessa kanslian valvontaesimiehenä ja jälkimmäinen hallituksen jäsenenä.¹⁶⁰ Myös keittiönomistaja Heikki Asuntala oli sosiaalidemokraattien kaupunginvaltuutettu. Hän toi mitä ilmeisimmin Keskusapukomiteaan osaamista taloudenhoidon ja

¹⁵⁴ Aatsinki 2007, s. 53–54, Kaarninen 2006, s. 54, Jutikkala 1979, s. 497.

¹⁵⁵ Peltola 2007, s. 17–18.

¹⁵⁶ Klemettilä 1976, s.120–130.

¹⁵⁷ Kaarninen 2006, s. 54, Kanerva 1986, s. 256, Jutikkala 1979, s. 505.

¹⁵⁸ Jutikkala 1979, s. 509–511, Kertomus Tampereen Köyhäinhuoltohallituksen toiminnasta, TTK 1920.

¹⁵⁹ Jutikkala 1979, s. 502, 505.

¹⁶⁰ Köyhäinhuoltolautakunnan vuosikertomukset 1919–1920, TKA.

keittiönpidon saralta.¹⁶¹

Valtakunnallisesti ehkä tunnetuin Keskusapukomiteaan liittynyt henkilö oli sen sihteeriksi syksyllä 1919 valittu Anni Huotari. Hän oli yhdessä miehensä Anton Huotarin kanssa merkittäviä toimijoita työväenliikkeessä, niin Tampereella kuin koko maassakin. Anni Huotari oli kiivas naisasian puolestapuhuja ja hän kiinnitti huomiota myös lasten ja nuorten asioihin. Hänet oli valittu ensimmäiseen eduskuntaan ja kansanedustajana hän toimi lyhyitä taukoja lukuun ottamatta kuolemaansa saakka 1943. Vuonna 1918 hän kuului kansanvaltuuskunnan lainvalmistelukuntaa, jonka vuoksi hänet tuomittiin sodan päätyttyä valtiopetoksesta. Vapauduttuaan Huotari pyrki palaamaan yhteiskunnalliseen toimintaan, jona toiminta Keskusapukomiteassakin voidaan nähdä. Hän toimitti samaan aikaan tamperelaista *Kansan sana* -lehteä. Huotari oli kehittämässä erilaisia äideille ja vanhuksille suunnattuja palveluita, kunnes 1922 palasi eduskuntaan.¹⁶²

Köyhäinhuoltohallituksessa toimi myös tuleva Tampereen tuomiorovasti K.H. Seppälä, joka tuolloin oli Tampereen seurakunnan kappalainen.¹⁶³ Hän oli toiminut vuonna 1918 vankileirin ja yleisen sairaalan pastorina ja nähnyt leirin huonot olot. Vaikka hänen sympatiansa olivatkin olleet valkoisten puolella, oli hän sodan jälkeen arvostellut kirkon puuttumatonta asennetta sodan aikana.¹⁶⁴ Keskusapukomitean opettajajäseniä olivat F.O. Mänty ja Anna Schreck, joista Schreck toimi myös Köyhäinhoidon V piirin kaitsijana.¹⁶⁵ Schreck oli myös käväissyt 1913 opintomatalla Englannissa ja Ruotsissa saadakseen Tampereelle koulukasvitarhan. Hankkeessa häntä tuki hänen veljensä, Tampereen kunnallispuhemies Karl Hjalmar Schreck.¹⁶⁶ Sosiaalityön ammattilaiseksi voi vielä laskea lastenhuoltokeskuksen johtajattaren Maria Geitelin.¹⁶⁷ Neiti Mandi Kaalikko oli puolestaan kunnan keittiöiden johtajatar,

¹⁶¹ Voionmaa 1935, s. 113.

¹⁶² Sainio 1997, Venla Sainio, ”Anni Huotari (1874–1943)”, *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1997. [<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/7425/>]. Luettu 1.4.2010.

¹⁶³ Jutikkala 1979, s. 278, 662, 667, Köyhäinhuoltohallituksen jäsenten, piirimiesten ja kaitsijain matrikkeli 1909–1919, TKA, Köyhäinhuoltohallituksen vuosikertomukset 1919–1920, TKA.

¹⁶⁴ Silfverhuth 2001, Voitto Silfverhuth, ”Seppälä, Kaarle Heikki (1881–1959)”, *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001. [<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/3074/>]. Luettu 1.4.2010.

¹⁶⁵ Köyhäinhuoltohallituksen jäsenten, piirimiesten ja kaitsijain matrikkeli 1909–1919, TKA

¹⁶⁶ Koivisto 2009, s. 45–47.

¹⁶⁷ Vaatekomitean kokouksen ptk. 7.9.1919, pöytäkirjat, TKA.

joten hänen kauttaan Keskusapukomitea sai myöhemmin käyttöönsä Tampereen kunnalliskeittiöt.¹⁶⁸

Koostumuksensa vuoksi Keskusapukomitealla oli Tampereella hyvät toimintaedellytykset. Jäseninä oli johtavia kunnallispoliitikkoja ja Köyhäinhoitohallituksen jäseniä. Rahoituksen saamista helpotti varmasti se, että K.F. Mattsson toimi rahatoimikamarin puheenjohtajana. K.H. Seppälän kautta Keskusapukomitealla oli yhteys Kaupunkilähetykseen ja lukuisien köyhäinhoidossa toimivien jäsenten kautta muihin avustusrjestöihin. Opettajajäsenillä sekä köyhäinhoidossa toimineilla oli varmasti käsitys avuntarvitsijoiden taloudellisista oloista.

5.1.3. Hiljaisuus lehdistössä

Tampereen Keskusapukomitean kohdalla julkinen keskustelu muistutti hyvin paljon Suomen Lasten Avustustoimikunnasta käytyä keskustelua. Edellä on jo käyty läpi kaupungin valtuustossa käyty keskustelu. Seuraavassa tarkastellaan tamperelaisten lehtien kirjoittelua Keskusapukomiteasta.

Mitään suurta uutistulvaa tai mielipidemyrskyä ei lehdissä Keskusapukomitea nostattanut. Perustamisesta kerrottiin muutamalla uutisella ja kansalliskokoukseen kutsunut ilmoitus julkaistiin *Aamulehdessä* 6.9.1919. Yksi pääkirjoituskin Keskusapukomiteaan löyhästi liittyen *Aamulehdessä* julkaistiin. Lokakuussa 1919 *Aamulehti* vetosi kaupunkilaisiin, jotta nämä auttaisivat puutteenaisten lasten vaatettamisessa. Keskusapukomitean toimintaan se otti kantaa vain toteamalla, että ”Amerikasta on saapunut huomattava vaateavustus, mutta todennäköistä on, ettei se lähimainkaan riitä huutavaa puutetta poistamaan”. Muuten koko syksyn 1919 lehdissä ei aihetta oikeastaan, muutamaa pientä uutista lukuun ottamatta, käsitelty lainkaan.¹⁶⁹

Näyttää siis siltä, että Tampereella ei Keskusapukomitea herättänyt suuria tunteita. *Kansan lehtikään* ei nimittäin asiaa juuri käsitellyt. Keskusapukomitean jäsenet olivat kaikki tunnettuja toimijoita

¹⁶⁸ Kaupungin valtuuston pöytäkirja 7.10.1919.

¹⁶⁹ ”Lasten vaateaputarpeesta neuvottelemaan”, Ilmoitus *Aamulehti* 6.9.1919, ”Vähäväkisten puolesta”, *Aamulehti* 29.10.1919.

kaupungin hallinnossa, kunnalliselämässä ja sosiaalihuollossa, joten ammattitaitoinen toimikunta varmasti herätti luottamusta kaupunkilaistenkin keskuudessa. Tampereella ei siten tapahtunut kuin Lappeenrannan apukomitealle, jonka koostumuksesta näyttää olleen kiistaa. *Etelä-Savo*-lehti otti nimittäin kiivaasti kantaa Lappeenrannan komitean kokoonpanoon, johon oli valittu neljä sosialistia, joista osa oli kapinasta tuomittuja. Lehti kyseenalaisti voimakkaasti näiden henkilöiden kyvyn toimia luottamustehtävissä, ja lopulta nämä tuomitut sosialistijäsenet erosivatkin komiteasta.¹⁷⁰ Tampereella ei edes Anni Huotarin sihteerin toimi näytä herättäneen tällaista reaktiota. Täytyy kuitenkin muistaa, ettei Huotarilla ollut komiteassa sananvaltaa ja hän oli työsuhteessa komiteaan. Merkille pantavaa on myös se, ettei esimerkiksi K.H. Seppälä noteerannut Keskusapukomiteaa millään tavalla muistelmissaan.¹⁷¹

5.2. Keskusapukomitean toiminta

5.2.1. Alkuvalmisteluja

Keskusapukomitea aloitti heti valmistautumisensa taisteluun nälkää vastaan Tampereella ja organisoimaan toimintaansa. Sen ensimmäisessä kokouksessa 15. lokakuuta 1919 Keskusapukomitea jaettiin kolmeen jaostoon: tarkkailu-, vaate- sekä ruokajaostoon. Nämä päättivät omissa kokouksissaan erikoisalojensa asioista. Lisäksi komitea pyrki kokoontumaan säännöllisesti kokonaisuudessaan. Keskusapukomitean kokouksissa käytiin pääasiassa läpi jaostojen toimintaa ja päätettiin suurista linjoista. Komitean puheenjohtajaksi valittiin K. Ahlqvist ja varapuheenjohtajaksi K.F. Mattsson.¹⁷²

Keskusapukomitean menoista suurin osa koostui ruoanvalmistuskustannuksista. Muita menoeriä olivat henkilökunnan palkat sekä elintarvikkeiden ja vaatteiden kuljetus- ja jakelukustannukset. Näiden menojen kattamiseen komitea sai avustusta Tampereen kaupungilta. Syyskuun 1919 ja heinäkuun

¹⁷⁰ ”Muuan avustustoimikunta”, lehtileike *Etelä-Savo* -lehdestä 30.9.1919, KA.

¹⁷¹ Kts. Seppälä 1958.

¹⁷² Keskusapukomitean ptk. 15.10.1919, pöytäkirjat, TKA.

puolivälin 1920 välisellä ajanjaksolla Tampereen Keskusapukomitealla oli erilaisia menoja 56 348 mk, joiden kattamiseen se oli saanut valtuustolta 56 950 mk.¹⁷³

Keskusapukomitean raha-avustushakemuksia käsiteltiin kaupunginvaltuustossa marraskuussa 1919 ja maaliskuussa 1920. Näissä käsittelyissä ei juuri kiivaita keskusteluja käyty. Yleisesti näyttää siltä, että Keskusapukomitean toimintaan suhtauduttiin valtuustossa varsin myönteisesti, sillä pyydettyt raha-varat myönnettiin ilman pidempiä keskusteluja. Näissä keskusteluissa erityisesti K.F. Mattson näyttää olleen aktiivinen Keskusapukomitean puolestapuhuja. Hänen johtamansa rahatoimikamari teki myös kaikki varojen myöntämiseen liittyneet ehdotukset valtuustolle.¹⁷⁴

Keskusapukomitean jaostojen vastuulla oli oman erikoisalansa toiminnan järjestäminen. Jaostot saivat toimia melko itsenäisesti, mutta niiden päätökset käsiteltiin Keskusapukomitean kokouksissa. Suuret menoerät ja raha-anomukset jaostojen oli tuotava komitean käsittelyyn. 100 markkaa pienemmistä menoista jaostot saivat huolehtia itse.¹⁷⁵

Tarkkailujaostoa voisi nimittää Keskusapukomitean sydämeksi. Se oli toimeenpaneva elin, eräänlainen Keskusapukomitean hallitus. Tarkkailujaosto hoiti komitean juoksevia asioita ja huolehti työn organisoinnista. Sen tehtävänä oli komitean toimintakertomuksen mukaan komitean ”työn ja kanslian järjestäminen, anomusten tarkkailu ja järjestäminen, sekä kanslian henkilökunnan ottaminen”.¹⁷⁶ Tarkkailujaostoon kuuluivat johtajatar Maria Geitel, rouva Hilda Viljanen, herra K.F. Mattsson, opettaja F.O. Mänty ja Martta Lehtimäki. Jaoston puheenjohtajana toimi K.F. Mattsson.¹⁷⁷

Koska tarkkailujaoston tehtävänä oli komitean kansliasta huolehtiminen, jäi sen tehtäväksi etsiä komitealle sihteeri ja kanslia-apulainen. Komitean sihteeriksi jaosto valitsi Anni Huotarin ja kanslia-apulaiseksi Aada Niskan. Komitean kansliaksi saatiin Elintarviketoimikunnalta pyydetty entinen

¹⁷³ Keskusapukomitean ptk. 13.3.1920, tarkkailujaoston ptk. 9.7.1920, pöytäkirjat TKA.

¹⁷⁴ Kaupungin valtuuston pöytäkirjat 4.11.1919 ja 7.4.1920.

¹⁷⁵ Keskusapukomitean ptk. 25.10.1919, pöytäkirjat, TKA.

¹⁷⁶ Toimintakertomus, pöytäkirjat, TKA.

¹⁷⁷ Tarkkailujaoston kokouksen ptk. 15.10.1919, pöytäkirjat, TKA.

maitokonttori.¹⁷⁸ Myöhemmin tuli ajankohtaiseksi palkata varastonhoitaja huolehtimaan saapuneiden ruoka- ja vaatetavaroiden varastoinnista. Tähän tehtävään jaosto valitsi N.L. Vastamäen.¹⁷⁹ Tarkkailujaosto päätti myös avustusten saajista erillisten anomuskaavakkeiden perusteella.¹⁸⁰

Ruokajaosto otti nimensä mukaisesti hoitaakseen lahjoitettujen ruoka-aineiden vastaanottamisen, säilyttämisen, valmistamisen ja jakamisen. Ruokajaoston puheenjohtajana toimi Vihtori Kanto. Muita jäseniä olivat Mandi Kaalikko, Anna Schreck, H. Asuntila ja K. Ahlqvist.¹⁸¹ Ruokajaosto oli jaostoista työllistetyin, sillä Keskusapukomitealla ei ollut valmiita tiloja ruoanvalmistusta ja jakamista varten.

Vaatejaoston jäseniä olivat L.P. Myöhänen puheenjohtajana, Maria Varala, Laina Westerlund ja K.H. Seppälä. Vaatejaosto huolehti vaatelahjoitusten vastaanottamisesta, säilyttämisestä ja jakamisesta.¹⁸² Vaatejaosto näyttää jatkaneen syyskuun kansalaiskokouksessa valitun komitean työtä vaatteiden jaon osalta. Tämä tarkoitti sitä, että vaatteita jaettiin yhteistyössä Köyhäinhoitohallituksen kanssa.¹⁸³

Keskusapukomitea pyrki toimintakautenaan olemaan yhteistyössä erilaisten paikallisten toimijoiden kanssa. Näin se pyrki tehostamaan toimintaansa ja ulottamaan avustustoiminnan mahdollisimman laajalle. Myös käytännön kysymykset näyttelivät merkittävää osaa Komitean yhteistyöhalukkuudessa. Yhteistyökumppaneita komitea pyrki saamaan niin julkiselta, yksityiseltä kuin järjestösektoriltakin.

Toiminnan alkuvaiheessa Keskusapukomitean oli saatava tietoja avun tarvitsijoista Tampereella. Tietojen saamiseksi käännyttiin Köyhäinhoitohallituksen, Työväenyhdistyksen kunnallistoimikunnan ja Lastensuojelukeskukseen puoleen. Lisäksi Keskusapukomitean ensimmäinen osa, kansalaiskokouksessa perustettu vaatteidenjakokomitea ja tämän toimintaa jatkanut vaatejaosto olivat vaatteidenjakoa koskeneissa kysymyksissä tiiviissä yhteydessä Tampereen Köyhäinhoitohallituksen kanssa. Tämän yhteistyön perusteena oli näkemys, jonka mukaan Köyhäinhoitohallituksen asiantuntemuksella

¹⁷⁸ Tarkkailujaoston kokouksen ptk. 24.10.1919, pöytäkirjat, TKA.

¹⁷⁹ Tarkkailujaoston kokouksen ptk. 1.11.1919, pöytäkirjat, TKA.

¹⁸⁰ Toimintakertomus, pöytäkirjat, TKA.

¹⁸¹ Toimintakertomus, pöytäkirjat, TKA.

¹⁸² Toimintakertomus, pöytäkirjat, TKA.

¹⁸³ Vaatekomitean kokouksen ptk. 16.9.1919, pöytäkirjat, TKA.

avustukset saataisiin jaettua tasapuolisesti. Köyhäinhoitohallitukselta samassa yhteydessä tiedusteltiin halukkuutta yhteistyöhön vaatteiden jakamisessa. Lisäksi vaatteiden jaosta aiheutuneet kulut olisivat pienemmät Köyhäinhoitohallituksen suorittaessa jaon.¹⁸⁴

Keskusapukomitealla oli ruokaa – tai pikemminkin ruoka-aineita – mutta ei keittiöitä, joissa sitä valmistaa. Tämä ongelma oli hyvä syy yhteistyökumppaneiden etsimiseen. Ruokajaoston ensimmäiseksi tehtäväksi tuli etsiä keittiö, jossa ruoka-avustuksena saatavat aineet voitiin valmistaa. Asian ratkaisemiseksi jaosto oli yhteydessä Tampereen kaupungin elintarvelautakuntaan ja erilaisiin järjestöihin, kuten Kaupunkilähetykseen ja Kansakoululasten Ravitsemisyhdistykseen. Yhteistyö eri järjestöjen kanssa oli jaoston mielestä tärkeää, jotta avustuspaikkoja olisi mahdollisimman laajalla alueella.¹⁸⁵

Keittiöongelma sai ratkaisunsa lokakuun lopulla 1919. Elintarvelautakunnan keittiö otti hoitaakseen pääosan ruoanvalmistuksesta Keskusapukomitean huolehtiessa tästä aiheutuvista kuluista. Kuluihin sisältyi kuljetus- ja jakokustannukset sekä 1 800 markkaa viikossa elintarvelautakunnalle. Keittiön oli määrä valmistaa 1 200 litraa ruokaa päivässä, josta puolet kuljetettaisiin jaettavaksi toisiin jakopaikkoihin.¹⁸⁶ Näin vuonna 1917 perustetut kunnalliskeittiöt tulivat osallisiksi Keskusapukomitean toimintaan.

Osa ruokalahjoituksista päätettiin jakaa Tampereella toimiville järjestöille. Yhteydenottoja asian tiimoilta tehtiin Kansakoululasten Ravitsemisyhdistykseen, Kaupunkilähetykseen, Lastenhuoltokeskukseen ja Pelastusarmeijaan. Näille Keskusapukomitea päätti lahjoittaa osan ruokavaroistaan, mutta järjestöjen oli itse huolehdittava kustannuksista ja ruoka tuli jakaa Suomen Lasten Avustustoimikunnan periaatteiden mukaisesti.¹⁸⁷ Keskusapukomitea pyrki tällaisella yhteistyöllä laajentamaan avunsaajien määrää. Se sai käyttöönsä järjestöjen asiantuntemuksen ja valmiit toimintamallit. Tämä oli Keskusapukomitealta, joka oli perustettu väliaikaiseksi elimeksi, viisas ratkaisu, jolla se laajensi vaikutusmahdollisuuksiaan Tampereella.

¹⁸⁴ Vaatekomitean ptk. 10.9.1919 ja 16.9.1919, pöytäkirjat, TKA.

¹⁸⁵ Ruokajaoston ptk. 17.10.1919, pöytäkirjat TKA.

¹⁸⁶ Ruokajaoston kokouksen ptk. 25.10.1919, Keskusapukomitean ptk. 25.10.1919, pöytäkirjat, TKA.

¹⁸⁷ Ruokajaoston kokouksen ptk. 25.10.1919 ja 3.12.1919, Keskusapukomitean ptk. 25.10.1919, pöytäkirjat, TKA.

Keskusapukomitea ei tehnyt yhteistyötä ainoastaan Tampereen kaupungin ja erilaisten järjestöjen kanssa. Se pyrki saamaan Avustustoimintaan mukaan myös paikalliset yritykset. Keskusapukomitean pöytäkirjoissa mainitaan neljä tamperelaista yritystä, joiden kanssa Keskusapukomitealla oli yhteistyötä. Finlaysonin tehtaalta, kenkätehtailija Aaltoselta ja Näsi Oy:ltä Keskusapukomitea sai käyttöönsä hevosia ruoan- ja vaatteiden kuljetusta varten.¹⁸⁸ Lapinniemi Oy puolestaan lahjoitti komitealle ruoanjakopaikaksi huoneiston Tammelasta. Juuri Tammelaan tuotiin puolet Elintarvelautakunnan keittiössä valmistetusta ruoasta.¹⁸⁹

5.2.2. Ruokaa Tampereen lapsille

Ruokajaosto aloitti toimet ruoka-avun järjestämistä varten lokakuussa 1919. Edellä mainittujen valmistusongelmien lisäksi sen tuli ratkaista monia kysymyksiä jakoon liittyen. Keskusapukomitea näyttää ruoanjakoa järjestäessään toimineen Suomen Lasten Avustustoimikunnan ohjeiden mukaan avun saajien kohdalla, mutta käytännön toimissa se toimi omien periaatteidensa mukaan.

Ruoanjaon käytänteistä komitean oli ratkaistava annosten suuruus sekä jaon käytännön toteutus ja valvonta. Jaettavien annosten suuruus päätettiin asettaa yhteen litraan henkilöä kohti päivässä. Tampereella ei siis juuri kaloreita laskettu. Tässä päätöksessä tulee ilmi paikallisten komiteoiden toimintavapaus. Tampereella käyttöön otettu annoskoko ja -järjestys olivat poikkeavia Suomen Lasten Avustustoimikunnan vastaaviin nähden. Tampereella kuitenkin katsottiin, että oma järjestelmä on parempi, joten siinä pysyttiin. Eikä Suomen Lasten Avustustoimikunnalla näytä olleen tästä huomautettavaa.¹⁹⁰

Vaikka korttijärjestelmää oltiinkin ajamassa Tampereella alas, tulivat vielä Keskusapukomitean jakama ruoka kortille. Ruoanjaon väärinkäytösten estämiseksi otti komitea käyttöön oman

¹⁸⁸ Ruokajaoston ptk. 10.12.1919 ja 19.3.1920, pöytäkirjat, TKA.

¹⁸⁹ Ruokajaoston ptk. 10.12.1919, toimintakertomus, pöytäkirjat, TKA.

¹⁹⁰ Ruokajaoston ptk. 3.12.1919 ja 10.12.1919, pöytäkirjat, TKA.

ruokakorttijärjestelmänsä.¹⁹¹ Kortteja jaettiin kolme kertaa sen 14 viikon aikana, jonka ruoan jakaminen kesti. Ruoanjaon yhteydessä kortista leikattiin kuponki, joka toimitettiin komitean kansliaan. Näin komitea pysyi perillä jaetun ruoan määrästä ja varmistui, ettei päiväannoksia ylitetty. Samanlainen järjestelmä otettiin käyttöön myös vaatteiden jaossa.¹⁹²

Keskusapukomitealle toimitettu elintarvike-erä oli suuri¹⁹³, ja sen saapuessa lokakuun loppupuolella 1919 tarvitsi komitea varastotilat sen säilytykseen. Komitea vuokrasi tähän tarkoitukseen kaksi makasiinia elintarvetoimikunnalta. Näitä varastoja hoitamaan tarkkailujaosto palkkasi N.L. Vastamäen. Varastot vakuutettiin tulipalon varalta Paloapuyhtiö Turvassa neljäksi kuukaudeksi.¹⁹⁴ Lähetettyjen ruokavarojen oli määrä riittää 2 000 hengelle 14 viikoksi. Koska ruokavarat olivat melko yksipuolisia, suositteli Avustustoimikunta paikalliskomitean hankkivan näiden rinnalle perunoita, lihaa, suolaa ja rasvaa. Keskusapukomitea anoikin Tampereen kaupungin valtuustolta avustusta lisäraaka-aineiden hankintaan. Valtuusto myönsi tätä asiaa varten komitealle ensin 30 000 markkaa ja myöhemmin vielä 4 000 markkaa.¹⁹⁵

Kaupunkilaisille Keskusapukomitea ilmoitti ruoka-avustuksesta marraskuun alussa 1919. Lehti-ilmoituksissa kehoitettiin hädänalaisia kuntalaisia jättämään anomuksensa Keskusapukomitean kansliaan. Nämä ilmoitukset koskivat sekä vaate- että ruoka-apua ja olivat suunnattu lapsiperheille.¹⁹⁶ Ruoka-apua Keskusapukomitean päätöksen mukaan jaettiin ”useampiheikiselle perheelle, jonka tulot ei nouse 100 markkaa korkeammaksi henkeä kohden kuukaudessa.” Yksinasuville, pienemmille perheille sekä raskaana oleville naisille rajat vaihtelivat kuitenkin tästä periaatteesta.¹⁹⁷

¹⁹¹ Ruokajaoston ptk. 17.10.1919 pöytäkirjat, TKA.

¹⁹² Tarkkailujaoston ptk. 1.11.1919 pöytäkirjat, TKA.

¹⁹³ LIITE 8.7.

¹⁹⁴ Ruokajaoston ptk. 25.10.1919, Keskusapukomitean ptk. 25.10.1919, tarkkailujaoston ptk. 1.11.1919 pöytäkirjat, TKA.

¹⁹⁵ Toimintakertomus, pöytäkirjat, TKA.

¹⁹⁶ ”Hädänalaisten avustaminen Tampereella”, *Aamulehti* 4.11.1919.

¹⁹⁷ Tarkkailujaoston ptk. 1.11.1919, pöytäkirjat, TKA.

Jakelun alkamista nälkäiset saivat odottaa joulukuun 11. päivään vuonna 1919, jolloin toimitukset keittiöihin aloitettiin. Jaettuja ruokalajeja olivat: ruisjauhokeitto, kauraryynikeitto, marjakeitto, hernekeitto ja perunakeitto.¹⁹⁸ Jakelu toimitettiin Avustustoimikunnan ohjeiden mukaisesti, eli jokaiseen keittiöön lähti ruoka-aineita sen henkilömäärän mukaan, jonka sen katsottiin ruokkivan viikossa. Kunnankeittiöt, jotka huolehtivat suurimmilta osin ruoan valmistamisesta, saivat ruoka-aineita 1300 henkilölle viideksi viikoksi, Tampereen Kansakoululasten Ravitsemisyhdistykselle jaettiin aineksia 350, Lastensuojelukeskukselle 150, Kaupunkilähetykselle 100 ja Pelastusarmeijalle 50 henkilölle viideksi viikoksi. Toiminnan selkiytyttyä näitä määriä tarkistettiin tarpeen mukaan. Ruoanjakelusta ilmoitettiin sanomalehdissä ja jakelu toimitettiin Tammerkosken itäpuolella kello 10–12 ja länsipuolella kello 15–17.¹⁹⁹

Keskusapukomitean ensimmäisestä ruoanjaosta oli iloa nälkäisille lapsille joulukuusta 1919 huhtikuun alkuun 1920. Ruokajaosto oli jo valmis lopettamaan toimintansa, kun toukokuussa saapui vielä uusi lähetys ruoka-aineita, sisältäen 60 säkkiä vehnä jauhoja, 24 säkkiä papuja, noin 100 säkkiä sokeria ja kolme laatikkoa rasvaa. Saapuneet ruoka-aineet katsottiin liian yksipuolisiksi ruoanvalmistukseen, joten ne päätettiin antaa Tampereen elintarvelautakunnalle vastineeksi tavaroiden arvosta ruokakortteja, joilla saisi kunnankeittiöistä ruokaa. Komitea pyrki jakamaan näitä ruokakortteja vähävaraisimmille perheille.²⁰⁰

Kaiken kaikkiaan Tampereen Keskusapukomitea jakoi ruokaa yli 200 000 annosta joulukuun 1919 ja kesäkuun 1920 välisenä aikana. Se arvioi ruoka-apua saaneiden henkilöiden lukumääräksi noin 2 000. Suomen Lasten Avustustoimikunnalta Tampereelle saapui yhteensä noin 20 000 kiloa ruokatavaraa ja yli 56 000 tölkkiä maitoa. Näiden tavaroiden rahallinen arvo oli melkein 250 000 mk. Lähteissä on eroja Tampereelle saapuneen ruoan määrän ja laadun suhteen. ARA:n ja ARAECF:n omien tilastojen mukaan Tampereelle olisi saapunut vähemmän elintarvikkeita kuin Keskusapukomitea ilmoittaa. Lisäksi ARAECF:n tilastojen mukaan Tampereelle olisi toimitettu riisiäkin, mutta Keskusapukomitean

¹⁹⁸ Keskusapukomitean ptk. 25.10.1919, pöytäkirjat, TKA.

¹⁹⁹ Ruokajaoston ptk. 3.12.1919 ja 10.12.1919, pöytäkirjat, TKA.

²⁰⁰ Ruokajaoston ptk. 12.5.1920, pöytäkirjat, TKA.

mukaan sitä ei tullut. Määrien heitot eivät kuitenkaan ole kuin muutama tuhat kiloa, joten mistään merkittävistä eroista ei ole kysymys. On oletettava, että Keskusapukomitean omat tilastot ovat luotettavampia kuin ainoastaan raporttien varassa olevan ARAECF:n.²⁰¹

5.2.3. Vaateavustukset löytävät perille

Ruoan lisäksi Tampereella jaettiin vaatteita. Keskusapukomitean vaatejaosto jatkoi sitä työtä, jonka oli aloittanut syyskuussa 1919 koolle kutsutun kansalaiskokouksen valitsema komitea. Jaosto toimi siis yhteistyössä Tampereen Köyhäinhoitohallituksen kanssa, mutta vuoden 1919 joulukuun 1. päivän kokouksesta eteenpäin jaoston kokouksissa ei ollut läsnä Köyhäinhoitohallituksen virallista edustajaa.²⁰²

Tampereelle saapui vaatelahjoituksia kahdelta eri taholta. Suurempi erä vaatteita tuli Amerikan Punaisen Ristin kautta, jonka lisäksi myös ARAECF:n lähettämiä vaatteita saapui Tampereelle.²⁰³ Presidentti Ståhlbergin lahjoittamilla varoilla valmistettuja vaatteita ei näytä Tampereelle tulleen. Lahjoitusten yhteinen rahallinen arvo ylitti 300 000 mk.²⁰⁴

Vaatteiden jaon ensimmäinen vaihe osui joulukuun 1919 ja helmikuun 1920 välille. Amerikan Punaiselta ristiltä saadut vaatteet oli jaettu helmikuun puoliväliin mennessä.²⁰⁵ Jakoa suoritettiin kahdesti päivässä, kello 11–14 ja 17–19, ja pyrkimys oli jakaa vaatteita 100 hengen päivävauhtia. Kaikki avustusta saaneet saivat kengät ja sukat ja jakoa pyrittiin tasapuolistamaan siten, että jos sai yhden hyvän vaatekappaleen, muut olivat huonompikuntoisia.²⁰⁶

²⁰¹ Toimintakertomus, pöytäkirjat, TKA, Surface & Bland 1931, s. 597, 599, LIITTEET 8.7 ja 8.8.

²⁰² Vaatejaoston ptk. 1.12.1919 ja 16.2.1920 pöytäkirjat, TKA.

²⁰³ LIITTEET 8.5, 8.6.

²⁰⁴ Toimintakertomus, pöytäkirjat, TKA.

²⁰⁵ Vaatejaoston ptk. 16.2.1920, pöytäkirjat, TKA.

²⁰⁶ Vaatejaoston ptk. 1.12.1919, pöytäkirjat, TKA.

Uusi vaihe vaateavussa alkoi tammikuussa 1920 kun ARAECF:n lähetys, joka koostui pääasiassa kengistä ja sukista, saapui Tampereelle.²⁰⁷ Uusien avustusten jako suoritettiin samojen periaatteiden mukaisesti kuin aikaisemmankin erän jakaminen. Vaatejaosto esitti avustusanomuksia käsitelleelle tarkkailujaostolle, että tässä uudessa jaossa olisi hyvä ottaa huomioon edellisessä jaossa ilman jääneet tai huonoja avustuksia saaneet perheet.²⁰⁸

ARAECF:n omien tilastojen mukaan Tampereelle olisi saapunut vaatteiden lisäksi 341 metriä, eli 2 paalia, villaa. Nämä villat toimitettiin ompelijoille, jotka valmistivat niistä tilastojen mukaan 130 poikien takkia, 37 poikien housut ja 129 tyttöjen pukua.²⁰⁹ Tampereen Keskusapukomitean papereissa villoista ei ole mainintaa, mutta on mahdollista, että villat on toimitettu valmistajille ohi Keskusapukomitean.

Vaatejaosto ei kokoontunut enää helmikuun puolenvälin 1920 jälkeen. Näyttääkin siltä, että vaatteiden jako sujui ilman suurempaa dramatiikkaa kevään 1920 aikana. Tarkkailujaosto tarkasti vielä huhtikuussa uusia anomuksia, jotka se päätti hyväksyä ja näin jakaa vielä viimeiset vaatteet niitä tarvitseville.²¹⁰

Yhteensä Keskusapukomitea jakoi lähes 25 000 kappaletta vaatteita, sukkia ja jalkineita. Komitean kirjanpidon mukaan vaateavustusta oli saanut noin 5 400 henkilöä, mutta koska jako oli tapahtunut osissa, olivat samat henkilöt saaneet avustusta useamman kerran. Komitea arvioikin vaateapua saaneen noin 4 000 henkilöä.²¹¹

²⁰⁷ Tarkkailujaoston ptk. 24.1.1920, pöytäkirjat, TKA, LIITE 8.6.

²⁰⁸ Vaatejaoston ptk. 16.2.1920, pöytäkirjat, TKA.

²⁰⁹ Surface & Bland 1931, s. 607.

²¹⁰ Tarkkailujaoston ptk. 10.4.1920 ja 16.4.1920, pöytäkirjat, TKA.

²¹¹ Toimintakertomus, pöytäkirjat, TKA.

5.3. ”Hätää kärsiville lapsille ja äideille” – Avustusten vaikutukset Tampereella

Suomen Lasten Avustustoimikunnan ohjeen mukaan ruoka-avustuksen pääpainopiste oli alle 14-vuotiaat lapset. Tätä ohjetta näytetään noudatetun myös Tampereella. Marraskuun 1919 noin 5 000 avustusanomuksesta melkein 2 800 oli alle 15-vuotiaiden puolesta jätettyjä. Avustusta myönnettiin lopulta marraskuussa noin 2 700 henkilölle, joista valtaosa, lähes 2 300, oli alle 15-vuotiaita. Avustuksia hakeneet vanhukset saivat avustusta melko suurella todennäköisyydellä. Vaikeinta avustusten saanti Keskusapukomitean kautta näyttää olleen 15–20-vuotiaille ja miehille.²¹² Lapset olivat siis etusijalla myös Tampereella.

Keskusapukomitea piti kirjaa myös avustuksen saajien perhesuhteista.²¹³ Näyttää siltä, että helppoiten avustusta on myönnetty punaorvoille ja isänsä menettäneille lapsille. Suomen Lasten Avustustoimikunnan ohjeiden mukaisestihan avustusta oli jaettava nimenomaan tarpeen mukaan unohtaen poliittiset ja yhteiskunnalliset lähtökohdat. Sosiaalidemokraattien suuri määrä Keskusapukomiteassa on varmasti myös osaltaan vaikuttanut punaorpojen avustusten saantiin.

Ruoka-avustuksen suuntautuminen kuukausittain eri ikäryhmille vahvistaa kuvaa siitä, että Keskusapukomitea toteutti avustustoimintaa Suomen Lasten Avustustoimikunnan ohjeiden mukaan. Alle 15-vuotiaat olivat selvästi suurin ruoka-avustusta saanut ryhmä jokaisena ruoanjaon kuukautena nousten aina yli 90 % osuuteen ruoka-avun saajista.²¹⁴

Köyhäinhoitohallituksen tilastojen mukaan vaateapua tarvitsevia Tampereella oli noin 10 000.²¹⁵ Tähän lukuun on ilmeisesti laskettu mukaan kaikki ikäryhmät. Amerikan Punaisen Ristin lahjoituksilla apua sai melkein 2 700 henkilöä, joista – aivan kuin ruoka-avustuksen yhteydessä – valtaosa oli alle 15-

²¹² LIITE 8.1.

²¹³ LIITE 8.2.

²¹⁴ LIITE 8.3.

²¹⁵ Vaatekomitean kokouksen ptk. 18.10.1919, pöytäkirjat, TKA.

vuotiaita lapsia. Vaateapu kohdistui siis myös pääasiassa lapsiin, ja toteutti näin ollen myös Suomen Lasten Avustustoimikunnan periaatteita.²¹⁶

Kun verrataan Keskusapukomitean avustettavien määrää Köyhäinhoidon kautta avustettavien määrään, huomataan, että Tampereella Keskusapukomitea oli merkittävä toimija nimenomaan lasten avustamisessa. Esimerkiksi vuonna 1920 Köyhäinhoidon kautta sai avustusta noin 5 000 henkeä, jossa on mukana myös laitoshoidon ja kunnalliskotien osuus sekä kaikki ikäryhmät. Suoranaisia kotiavustuksia Köyhäinhoitohallitus jakoi Tampereella vuonna 1920 noin 610 000 markan arvosta.²¹⁷ Kun edellisiä lukuja verrataan Keskusapukomitean noin 2 700 myöntävään vastaukseen avustusanomuksiin ja lahjoitusten yli 500 000 markan rahalliseen arvoon huomataan Keskusapukomitean merkitys tamperelaisten avustajana. Tämän avustuksen Keskusapukomitea jakoi ilman köyhäinhoitoon liittyviä seurauksia.

Avustusten jakoperusteista ei ole säilynyt muuta tietoa kuin Tarkkailujaoston päätös avustukseen oikeutettujen perheiden tulorajoista. Keskusapukomitea antoi käytännön työssä paljon valtaa kansakoulujen opettajille, joiden suositusten mukaan apua kouluikäisille lapsille pääasiassa jaettiin.²¹⁸ Vaikka on syytä olettaa, että valtaosa avustuksista meni oikeisiin osoitteisiin, perustuen todelliseen tarpeeseen, oli tällaisessa menettelyssä omat vaaransakin. Opettajien ja lasten sekä lasten perheiden väliset suhteet ovat saattaneet vaikuttaa avustussuosituksia jaettaessa. Mitään viitteitä Keskusapukomitean papereissa ei tällaisesta kuitenkaan ole, joten ainakaan sen tietoon tapauksia ei ole tullut.

²¹⁶ LIITE 8.4.

²¹⁷ Kertomus Tampereen Köyhäinhoitohallituksen toiminnasta, TKA 1920.

²¹⁸ Tarkkailujaoston ptk. 1.11.1919, pöytäkirjat, TKA.

6. TAISTELUN PÄÄTTYTYÄ

Ilmestyskirjan neljän ratsumiehen, sodan, kuoleman, nälän ja kulkutautien, ilmaantuminen Eurooppaan vuonna 1914 aloitti Herbert Hooverin toiminnan niin elintarvikehuollossa kuin politiikassakin. Tämän insinööriksi kouluttautuneen kveekarin taistelu erityisesti nälkää vastaan Euroopassa kesti lähes kymmenen vuotta, alkaen maailmansodan alkupäivistä kestäen viimeisimmissä Euroopan osissa aina vuoteen 1924 saakka.

Hooverin työn lähtökohtana oli aina perimmäisenä ihmisten puute ja tarve. Hän toimitti elintarvikkeita sotatoimien vasta päätyttyä niin entisiin vihollismaihin kuin Neuvosto-Venäjällekin. Lastenavussa Hooverilla oli ajatus, että työllä estettäisiin sodan jaloissa kasvaneen eurooppalaisen sukupolven katkeroituminen ja lievennettäisiin sitä kautta ihmisten kokemaa vihaa.

Kuinka hyvin Hoover organisaatioineen tässä onnistui? Vaikka ratsumiehet ponnisteluiden myötä heikentyivätkin merkittävästi, ilmaantuivat ne vain kaksi vuosikymmentä myöhemmin takaisin Eurooppaan. Katkeruus ja viha olivat juurtuneet ensimmäisen maailmansodan kauhuissa niin syväälle, ettei niistä kyetty erottautumaan vain ruoka-avun ja huolenpidon avulla.

Ei avustuksia ja Hooverin toimia tule edellisen perusteella kuitenkaan tuomita, sillä silloin sorruttaisiin jälkiviisauteen. Tavoitteet olivat hyvät ja jalot, mutta toisen maailmansodan syttymiseen vaikuttivat lopulta niin monet tekijät, ettei minkäänlainen ruoka-apu olisi sitä voinut estää. Hooverin avustusorganisaatiot tekivät arvokasta työtä ja epäilemättä pelastivat tuhansia ihmishenkiä tarjoamalla näille ruokaa ja vaatteita. Tämä ansio ei ole merkityksetön. Lisäksi avustukset onnistuivat hyvin ehkä tärkeimmässä poliittisessa tavoitteessaan, eli bolshevismien patoamisessa. Hooverin ideahan oli taistella elintarvikkeilla ja vaatteilla kommunismin leviämistä vastaan. Avustusten merkitystä tässä taistelussa on tosin vaikea arvioida, mutta ei varmasti ole väärin päätellä, että ruoka-avustuksella saattoi yksittäisissä tapauksissa olla merkitystä radikalisoitumisen vähenemisessä.

Suomeakin uhkasivat ratsumiehet sisällissodan jälkeen, sodan tilalle oli vain tullut sosiaalinen eriarvoisuus. Suomalaiset elivät kahdessa kastissa, voittajissa ja häviäjissä. Tässä tilanteessa yhteiskuntaa oli kuitenkin ryhdyttävä rakentamaan ja uuden, paremman Suomen rakennustyöt päätettiin aloittaa lapsista. Näin myös Hooverin avustustoimia Suomessa järjestänyt Suomen Lasten Avustustoimikunta toimi aikana, jolloin lasten ja nuorten oloihin kiinnitettiin erityistä huomiota.

Päätös aloittaa uuden yhteiskunnan rakentaminen lapsista vaikuttaa jälkeensä viisaalta. Lasten mielialat vaikuttavat myös vanhempiin. Lisäksi 1920-luvulla aloitetut toimet lasten hyväksi lisäsivät tasa-arvoa kansan keskuudessa.²¹⁹ Yhteiskunnallisesti lasten auttaminen oli siis sijoitus parempaan tulevaisuuteen.

Suomen Lasten Avustustoimikunta toimi noin vuoden. Näin se ei ollut kauaa mukana lasten avustustyössä, mutta silti sen työtä voi pitää merkittävänä. Jo ainoastaan apua saaneiden lukumääriä tarkastellessa voi huomata sen merkityksen. Melkein 128 000 avustettavaa huippukuukausina on Suomen kokoisessa maassa merkittävä luku. Pahiten nälästä kärsivillä seuduilla Avustustoimikunnan apu saattoi olla ainoa lämmin ateria päivässä. Avustustoimikunta muisti myös yhteiskunnallisen vastuunsa, kun se ilmaisi huolensa avustusten vaikutuksista ihmisten työntekoon. Vaikka asialle ei käytännön syistä mitään voitukaan tehdä, oli sen esille nostaminen kuitenkin osoitus siitä, että toimikunta halusi olla mukana kasvattamassa vastuuntuntoisia kansalaisia.

Tampereen Keskusapukomitean työtä tarkastellessa konkretisoituu parhaiten avustustyön merkitys. Tampere toimii myös hyvänä esimerkkinä siitä, kuinka sodan voittajat ja häviäjät toimivat yhteistyössä yhdessä kaupungissa lasten hyväksi, olihan Keskusapukomiteassa lukuisia sosiaalidemokraatteja, joista osa oli ottanut osaa jopa punaisten siviilihallintoon. Tampereenkin osalta avun merkitys selkiytyy parhaiten lukuja tarkastelemalla. Erityisesti vertailu köyhäinhoitoa ja Keskusapukomitean avustuksia

²¹⁹ Kts. esim. Kaarninen 2008, s. 166–171 ja Pulma 1987, s. 123–155.

saaneiden välillä osoittaa, kuinka merkittävää Hooverin avustustyö saattoi paikallisesti olla. Avun jakautuminen sosiaalisesti heikoimmassa asemassa olleille perheille oli osaltaan Tampereellakin auttamassa ihmisiä virkoamaan sisällissodan ja sen vaikutusten painajaisesta.

Euroopan huollon järjestäminen vuotta 1914 seuranneiden 10 vuoden aikana oli todella laaja operaatio. Näyttää kuitenkin siltä, että se oli myös erittäin tehokkaasti organisoitu. Sen järjestelmistä, viestinnästä, logistiikasta ja muista käytännön järjestelyistä olisi varmasti nykyisissä avustusohjelmissa opittavaa. Olisikin mielenkiintoista tulevaisuudessa vertailla Hooverin organisaatioiden työtä nykypäivänä toimiviin avustusjärjestöihin ja niiden operaatioihin.

Voitettiin Ilmestyskirjan ratsastajat? Ainakin ne karkotettiin hetkeksi ja niitä heikennettiin merkittävästi. Tämä saavutus vaati siihen asti laajimman elintarvikeoperaation järjestämistä Euroopassa. Operaatiota voidaan ainakin Suomen ja Tampereen mittakaavassa pitää onnistuneena. Se näyttää tavoittaneen ne ihmiset, joita varten se oli tarkoitettu. Muiden maiden arvioiminen vaatii jatkotutkimusta. Lisäksi avustuksella oli omia vaikutuksiaan, yhdessä Suomen valtionjohdon toimien kanssa, Suomen sisällissodan aiheuttamien haavojen paranemiseen. Sen yhdenmukaiset jakoperusteet eivät katsoneet poliittista väriä, vaan vain tarpeella oli merkitystä.

LÄHTEET

A. Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

Sosiaali- ja terveysministeriön huolto- ja väestöosaston köyhäinhuoitotoimiston arkisto,
Fb:13 Kuntien ja yhdistysten sotaorpojen huollon valtionapua koskeva kirjeistö.

Tampereen kaupunginarkisto (TKA), Tampere

Tampereen kaupungin keskusapukomitean arkisto,

Saapuneet kirjeet 1919–20.

Pöytäkirjat 1919–20.

Kirjekonseptit.

Tampereen köyhäinhuitolautakunnan arkisto

Tampereen köyhäinhuitohallituksen pöytäkirjat 1918–1920.

Köyhäinhuitohallituksen jäsenten, piirimiesten ja kaitsijain matrikkeli 1909–1919.

Vuosikertomukset 1919, 1920.

B. Painetut lähteet

1. Lähdejulkaisut

Valtiopäiväasiakirjat. Pöytäkirjat 1919–1920.

Suomen Asetuskokoelmat:

Vuosi 1879.

Vuosi 1917.

Vuosi 1919.

Tampereen kaupungin valtuuston pöytäkirjat 1919–1920.

Kertomukset Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta 1919–1920.

2. Lehdet

Aamulehti 20.3.1919–24.7.1920.

Helsingin Sanomat 1.3.–2.5.1919.

Kansan Lehti 2.1.1920–11.6.1920.

Suomen Sosialidemokraatti 1.3.1919–31.5.1919

Uusi Suomi 1.3.1919–31.5.1919.

Sosiaalinen Aikakauskirja (SAik.) 1920.

C. Kirjallisuus

Aatsinki 2007, Ulla Aatsinki, Vasemmistolainen työväenliike ja vuosien 1917–1918 perintö.

Teoksessa Aatsinki, Ulla & Lampi, Mika & Peltola, Jarmo, *Hirmuvallan huolena vankilat ja tuonela. Luokka, liike ja yhteiskunta 1918–1944. Vasemmistolainen työväenliike Pirkanmaalla II*. Yliopistopaino, Tampere 2007, s. 28–157.

Autio 2001, Veli-Matti Autio, ”Tigerstedt, Carl (1882–1930),” *Kansallisbiografia-verkkajulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008. [<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/6482/>]. Luettu 1.4.2010.

Bane & Lutz 1943, Suda Lorena Bane & Raloh Haswell Lutz, *Organization of American Relief in Europe 1918–1919*. The Hoover Library on war, revolution, and peace; no. 20. Stanford University Press, California 1943.

Haapala 1995, Pertti Haapala, *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*. Painatuskeskus, Helsinki 1995.

Holsti 1963, K.J. Holsti, *Suomen ulkopolitiikka suuntaansa etsimässä vuosina 1918–1922. Rudolf Holstin osuus*. Tammi, Helsinki 1963.

Hoover 1952, Herbert Hoover, *The Memoirs of Herbert Hoover. Years of Adventure 1874-1920*. The Macmillan Company, New York 1952.

Jalasvaara 1987, Jouni Jalasvaara, *Korvikkeita ja kerjuumatkoja: elintarvikepula Tampereella vuosina 1915–1922*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 1987.

Jussila et.al. 2004, Osmo Jussila, Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi, *Suomen poliittinen historia 1809–2003*. WSOY, Helsinki 2004.

Jutikkala 1979, Eino Jutikkala, *Tampereen historia III. Vuodesta 1905 vuoteen 1945*. Tampereen kaupunki, Tampere 1979.

Kaarninen 2008, Mervi Kaarninen, *Punaorvot 1918*. Minerva Kustannus Oy, Helsinki & Jyväskylä 2008.

Kaarninen 2006, Pekka Kaarninen, *Tampereen voimatekijä. Tampereen Sosiaalidemokraattisen Kunnallisjärjestön historia 1906–2006*. Työväen keskusmuseo Werstaan julkaisuja 2006:1, Tammerpaino, Tampere 2006.

Kanerva 1986, Unto Kanerva, *Työväenliikkeen taivalta 100 vuotta. Tampereen Työväenyhdistys 1886–1986*. Tampereen Keskuspaino, Tampere 1986.

- Klemettilä 1976**, Aimo Klemettilä, *Tampereen punakaarti ja sen jäsenistö*. Acta Universitatis Tamperensis, Tampere 1976.
- Koivisto 2009**, Jussi Koivisto, ”Paljonhan siellä oli nähtävää.” *Tampereen kansakoulun- ja oppikoulunopettajien ulkomaiset opintomatkat 1900–1930*. Historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 2009.
- Lyons 1964**, Eugene Lyons, *Herbert Hoover. A Biography*. Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York 1964.
- Lähteenmäki 2002**, Maria Lähteenmäki, ”Sillanpää, Miina (1866–1952).” *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2002.
[<http://artikkelihaku.kansallisbiografi.fi/artikkeli/788/>]. Luettu 1.4.2010.
- Mullendore 1941**, William Clinton Mullendore, *History of the United States Food Administration 1917–1919*. The Hoover Library on war, revolution and peace; no. 18. Stanford University Press, California 1941.
- Peltola 2007**, Jarmo Peltola, Vasemmiston jäljillä. Teoksessa Aatsinki, Ulla & Lampi, Mika & Peltola, Jarmo, *Hirmuvallan huolena vankilat ja tuonela. Luokka, liike ja yhteiskunta 1918–1944. Vasemmistolainen työväenliike Pirkanmaalla II*. Yliopistopaino, Tampere 2007, s. 12–27.
- Pietiäinen 1986**, Jukka-Pekka Pietiäinen, *Rudolf Holsti. Lehtimies, tiedemies, poliitikko 1881–1919*. Weilin+Göös, Espoo 1986.
- Polvinen 1987(a)**, Tuomo Polvinen, *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920 I. Maaliskuu 1917-toukokuu 1918*. WSOY, Juva 1987.
- Polvinen 1987(b)**, Tuomo Polvinen, *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920 II. Toukokuu 1918-joulukuu 1920*. WSOY, Juva 1987.
- Pulma 1987**, Panu Pulma, Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva, *Suomen Lastensuojelun Historia*. Suomen Lastensuojelun Keskusliitto, Kouvola 1987.
- Rantatupa 1979**, Heikki Rantatupa, *Elintarvikehuolto ja -säännöstely Suomessa vuosina 1914–1921*. Studia Historica Jyväskyläensia, Jyväskylä 1979.
- Rantatupa 2004**, Heikki Rantatupa, Elintarvikehuolto ensimmäisen maailmansodan aikana. Teoksessa *Suomen maatalouden historia 2. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. SKS, Helsinki 2004.

- Rautkallio 1977**, Hannu Rautkallio, *Kaupantekoa Suomen itsenäisyydellä. Saksan sodanpäämäärät Suomessa 1917–1918*. WSOY, Helsinki 1977.
- Rasila 1992**, Viljo Rasila, Tampereen historia IV. Vuodesta 1944 vuoteen 1990. Tampereen kaupunki, Tampere 1992.
- Sainio 1997**, Venla Sainio, ”Anni Huotari (1874–1943)”, *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1997. [<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/7425/>]. Luettu 1.4.2010.
- Sainio 2008**, Venla Sainio, ”Hainari, Tilma (1861–1940)”, *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008. [<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/6035/>]. Luettu 1.4.2010.
- Satka 1994**, Mirja Satka, Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jaakkola, Jouko & Pulma, Panu & Satka, Mirja & Urponen, Kyösti, *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan Keskusliitto, Helsinki 1994, s. 261–340.
- Seppälä 1958**, K.H. Seppälä, *Muistot jäivät. Elämäni varrelta talletettua*. Tampere-seuran julkaisuja N:o 36, Tampere 1958.
- Silfverhuth 2001**, Voitto Silfverhuth, ”Seppälä, Kaarle Heikki (1881–1959)”, *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001. [<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/3074/>]. Luettu 1.4.2010.
- Surface & Bland 1931**, Frank M. Surface & Raymond L. Bland, *American food in the world war and reconstruction period*. Stanford University Press, California 1931.
- Sysiharju 2007**, Anna-Liisa Sysiharju, ”Gebhard, Hedvig (1867–1961)”, *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2007. [<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/4644/>]. Luettu 1.4.2010.
- Tarkiainen 1998**, Kari Tarkiainen, ”Tigerstedt Robert (1853–1923)”, *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008. [<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/3665/>]. Luettu 1.4.2010.
- Uola 2006**, Mikko Uola, ”Sarlin, Bruno (1878–1951)”, *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008. [<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/977/>]. Luettu 1.4.2010.

Urponen 1994, Kyösti Urponen, Huoltoyhdistyksestä hyvinvointivaltioon. Teoksessa Jaakkola, Jouko & Pulma, Panu & Satka, Mirja & Urponen, Kyösti, *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan Keskusliitto, Helsinki 1994, s. 163–260.

Voionmaa 1935, Väinö Voionmaa, *Tampereen kaupungin historia IV*, Tampereen työväen kirjapaino, Tampere 1935

LIITTEET**LIITE 1****Tutkielmassa käytetyt lyhenteet:**

ARA, American Relief Administration

- Yhdysvaltain hallinnon lahjoitusten jakamista valvomaan ja suorittamaan perustettu avustusorganisaatio. Toiminnassa Helmikuusta 1919 elokuuhun 1919.

ARAECF, American Relief Administration European Children's Fund

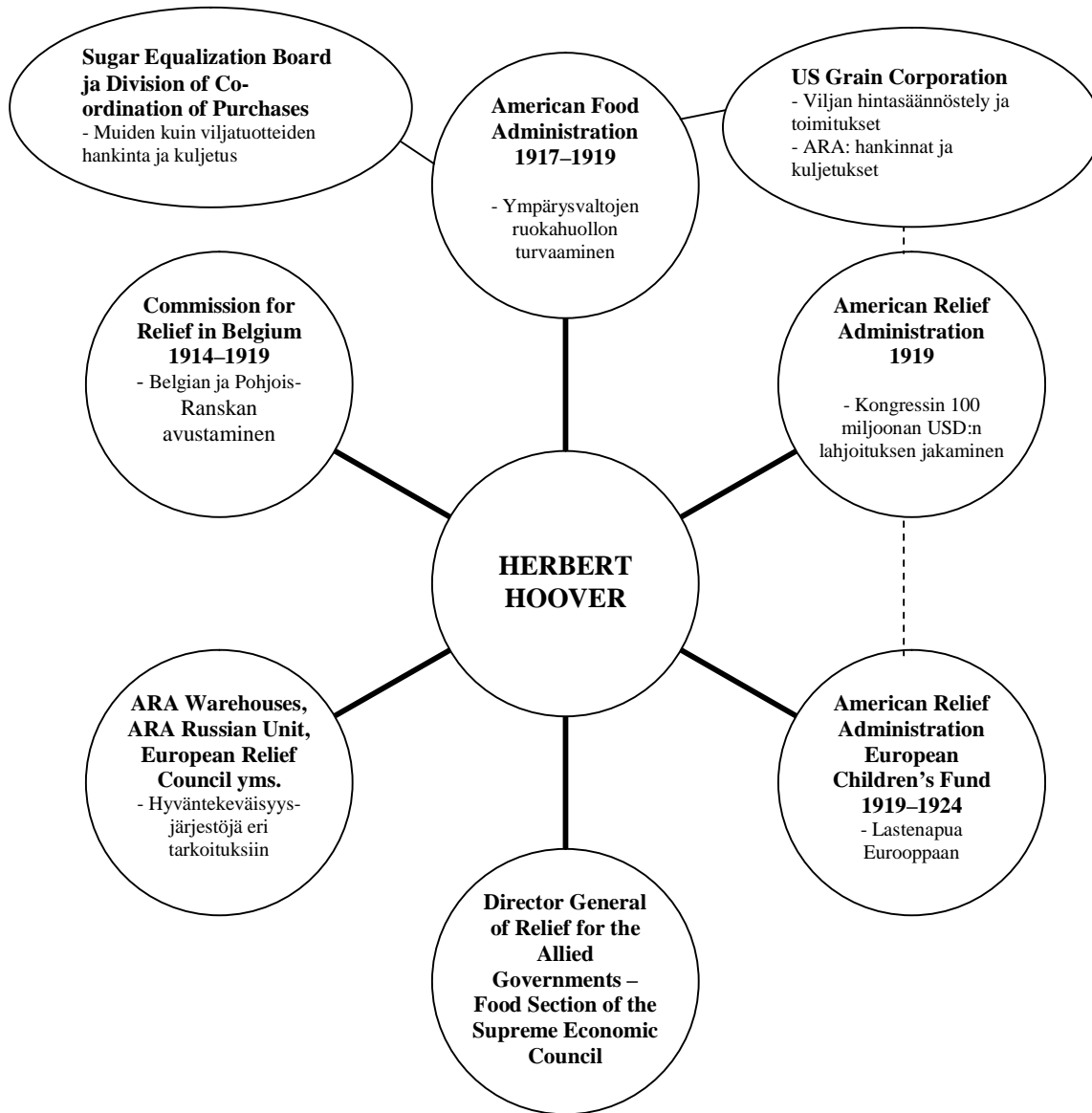
- Yksityinen avustusjärjestö, jonka Herbert Hoover perusti Versailles'n rauhansopimuksen solmimisen jälkeen auttamaan erityisesti puutteenalaisia lapsia.

CRB, Commission for Relief in Belgium

- Herbert Hooverin ensimmäinen avustusorganisaatio, joka toimitti elintarvikkeita Belgiaan ja Pohjois-Ranskaan 1914–1919.

SLA, Suomen Lasten Avustustoimikunta

LIITE 2 Herbert Hooverin avustusorganisaatiot 1914–1923.

Surface & Blandin 1931 ja Hooverin 1952 mukaan.

LIITE 3 ARA:n toimitukset maittain aselepokaudella

MAA	Yhteensä (t)	Rahallinen arvo USD
Armenia	52553,2	11189983,01
Itävalta	8325,3	3293470,93
Bulgaria	22862,4	4856647,53
Tšekkoslovakia	311360,7	58602496,13
Tanska	19912,0	2147059,3
Viro	21991,9	4617625,56
Suomi	166842,7	25876576,1
Ranska	32728,1	5422039,11
Saksa	483155,8	113758637,74
Unkari	319,1	245519,96
Italia	15031,1	2846014,42
Jugoslavia	55077,2	13272387,44
Latvia	13313,7	3323978,51
Liettua	3357,0	1045023,08
Alankomaat	25027,4	4219498,41
Puola	260843,2	63735352,01
Romania	102942,5	23438339,29
Venäjä	19259,9	5868966,85
Turkki	20278,3	4369404,3
Iso-Britannia	47371,9	10618045,72
Sekalaiset tilit	1903,2	464770,08
Yhteensä	1684456,6	363211835,48

Lähde: Surface & Bland 1931, s. 282–283

LIITE 4**Kaikki avustustoimitukset jälleenrakennusaikana 1919–1924**

Maa	Yhteensä (t)	Rahallinen arvo USD
Armenia	51799,8	8563971,48
Itävalta	260494,4	46709626,37
Tšekkoslovakia	41904,6	9892557,58
Danzig	573,2	127700,69
Viro	5847,7	1669451,09
Suomi	3487,2	1109991,8
Saksa	57716,3	11962693,54
Kreikka	20374	1211949,95
Unkari	21074,4	4361619,41
Jugoslavia	6109,2	2302080,74
Latvia	6756,9	1588170,34
Liettua	1200,7	463776,92
Puola	347951,4	65841716,75
Romania	3759,3	1501595,02
Venäjä	741923	63299057,51
Sekalaiset tilit	562	98622,59
Yhteensä	1571534,1	220704581,78

Lähde: Surface & Bland 1931, s. 82.

LIITE 5**ARAECF:n avustustoimitukset maittain 1919–1924**

*Sisältää ARAECF:n hoidettavaksi jääneet ARA:n avustukset

Maa	Yhteensä (t)	Rahallinen arvo USD
Itävalta	46934,5	13193794,30
Tšekkoslovakia	14139,8	5373858,23
Danzig	8061,2	953397,39
Viro	4154,7	1371006,45
Suomi	2550,8	914042,80
Saksa	13400,4	3182991,74
Unkari	5214,9	1820887,77
Jugoslavia	3372,1	1655322,45
Latvia	6280,1	1524257,57
Liettua	1192,3	462850,14
Puola	83887,2	24500251,54
Romania	1432,3	477272,76
Venäjä	230915,9	29110685,67
Sekalaiset tilit	562,0	98622,59
Yhteensä	422098,2	84639241,40

Lähde: Surface & Bland 1931, s. 82.

LIITE 6		Suomen saamat avustukset (t)												
Lähde	Jauhott	Aselepokausi											Rahallinen arvo USI	
		Muut viljatuotteet	Riisi	Pavut, herneet	Sianliha ja rasvat	Maito	Kaakaao	Sokeri	Sekalaiset ruokavarat	Vaatteet yms	Yhteensä			
ARA – Kongressin lahjoitus	20970,7	43880,6	0	121,5	714,1	38,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	65725,7	9849587,73
ARA – Käteiskauppa	38346,8	59158,4	0	1685,5	1926,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	101117,0	16004404,13
ARA – Rahtivastukset	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	22584,24
Amerikan Punainen Risti	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	282,0	56400,00
Amerikkalainen avustus yht.	59317,5	103039,0	0	1807,0	2640,4	38,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	282,0	25932976,10
Iso-Britannia	0,0	0,0	0	1170,0	0,0	40,0	0,0	1415,0	0,0	3467,0	0,0	0,0	920250,00	1141700,00
Tanska	0,0	10000,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	10000,0	1141700,00
Norja	0,0	0,0	0	4442,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4442,0	1177130,00
Muut maat yht.	0,0	10000,0	0	5612,0	0,0	40,0	0,0	1415,0	0,0	842,0	0,0	0,0	17909,0	3239080,00
Aselepokausi yht.	59317,5	113039,0	0	7419,0	2640,4	78,8	0,0	1415,0	0,0	842,0	0,0	282,0	185033,7	29172056,10
Jälle ennakennusaika														
ARA – Kongressin lahjoitus	700,0	0,0	221,9	253,9	95,3	658,3	10,0	169,9	0,0	0,0	0,0	0,0	2109,3	660175,34
ARAEF	350,1	0,0	9,5	2,4	0,0	18,3	0,0	5,2	0,0	0,0	0,0	56,0	441,5	253867,46
Suomen valtion lahjoitus	888,4	0,0	0	0,0	12,0	36,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	936,4	195949,00
Jälle ennakennusaika yht.	1938,5	0,0	231,4	256,3	107,3	712,6	10,0	175,1	0,0	56,0	0,0	56,0	3487,2	1109991,80
Vähennykset myynneistä	0,0	0,0	0	0,0	0,0	54,1	9,6	48,5	0,0	0,0	0,0	0,0	112,2	37662,13
Lastenavun kokonaisuus	1938,5	0,0	231,4	256,3	107,3	658,5	0,4	126,6	0,0	56,0	0,0	56,0	3375,0	1072329,67
Kaikki avustustoimitukset yhteensä	61256,0	113039,0	231,4	7675,3	2747,7	791,4	10,0	1590,1	842,0	338,0	188520,9			30282047,90

*Kysessä kaikki toimitettu avustus, luvussa ei ole siis huomioitu Suomen Lasten Avustustoimikunnan suorittamia myyntejä

LIITE 7**Suomen Lasten Avustustoimikunnan toiminta****7.1. Avustustoimikunnan Suomessa jakamat ruokatavarat**

Tavara	ARAlta saadut (kg)	Suomessa ostetut (kg)	Yhteensä (kg)
Ruisjauhot	94044	776833	870877
Ohrajauhot	45911	0	45911
Vehnäjauhot	555641	0	555641
Grahamjauhot	0	188900	188900
Kauraryynit	0	225000	225000
Herneet	108829	0	108829
Pavut	145397	0	145397
Riisiryynit	219478	0	219478
Sokeri	118811	0	118811
Silava	67011	0	67011
Ihra	24981	14434	39415
Kondensoitu maito	599691	0	599691
Tuore maito	0	33400	33400

Lähde: Amerikkalaisten antama avustus Suomen lapsille, *Sosiaalinen aikakauskirja* 1920.

7.2. Summittaiset luvut avustettavien määrstä Suomessa

Vuosi 1919	toukokuu	19291
	kesäkuu	50945
	heinäkuu	52010
	elokuu	79394
	syyskuu	98260
	lokakuu	94535
	marraskuu	96015
	joulukuu	97315
Vuosi 1920	tammikuu	127770
	helmikuu	127525
	maaliskuu	126220
	huhtikuu	66524
	toukokuu	66420
	kesäkuu	50000

Lähde: ”Amerikkalaisten antama avustus Suomen lapsille,” *Sosiaalinen aikakauskirja* 1920.

7.3. Ruoka-avun saajat suurimmissa kaupungeissa

vuosi	Kuukausi	Helsinki	Turku	Tampere	Viipurin mlk.	Oulu
1919	toukokuu	0	0	0	1635	0
	kesäkuu	0	0	0	1635	0
	heinäkuu	1065	0	0	1494	0
	elokuu	1506	0	0	1310	0
	syyskuu	0	0	0	745	0
	lokakuu	2417	0	0	734	0
	marraskuu	2719	1232	0	1000	0
	joulukuu	2691	1322	1300	1044	0
1920	tammikuu	0	1311	1778	1161	116
	helmikuu	0	1241	1778	1161	623
	maaliskuu	2783	1238	1881	1125	751
	huhtikuu	2783	1241	1881	1000	617
	toukokuu	2783	1191	1881	750	821
	kesäkuu	2783	0	1500	500	0

Lähde: ”Amerikkalaisten antama avustus Suomen lapsille,” *Sosiaalinen aikakauskirja* 4/1920.

LIITE 8**Tampereen Keskusapukomitean avustusten jako****8.1. Marraskuussa 1919 avustusta anoneet**

	Anoneet	Myönnetyt	Hyväksytyjen anomusten suhde
Alle 2-vuotiaat	106	71	66,98 %
2-15 vuotiaat	2696	2205	81,79 %
15-20-vuotiaat	381	20	5,25 %
Vanhukset	201	175	87,06 %
Leskivaimot	458	64	13,97 %
Miehet	526	25	4,75 %
Naiset	505	50	9,90 %
Muut	173	66	38,15 %
Yht.	5046	2676	53,03 %

Lähde: Kertomus Tampereen Keskusapukomitean toiminnasta syysk. 7 p:stä 1919 heinäk. 31 päivään 1920 (Toimintakertomus), pöytäkirjat, TKA.

8.2. Alle 15-vuotiaiden avustusta anoneiden perhesuhteet

	Anoneet	Myönnetyt	Hyväksytyjen anomusten suhde
Isä elossa	1451	937	64,58 %
Isä kuollut	1074	996	92,74 %
Isä kuollut vankilassa	134	125	93,28 %
Isä tapettu	97	92	94,85 %
Isä kateissa	76	65	85,53 %
Isä sairaana	97	32	32,99 %
Äiti elossa	2641	2160	81,79 %
Äiti kuollut	161	116	72,05 %

Lähde: Kertomus Tampereen Keskusapukomitean toiminnasta syysk. 7 p:stä 1919 heinäk. 31 päivään 1920 (Toimintakertomus), pöytäkirjat, TKA.

8.3. Ruoka-avun jakautuminen eri ikäryhmien välillä Tampereella.

joulukuun 15. - joulukuun loppu

Ikä	Määrä
alle 2-vuotiaat	34
2-15-vuotiaat	1223
äidit	45
vanhukset	18
sokeat yms.	5
yht.	1325

tammi-helmikuu

alle 2-vuotiaat	95
2-15-vuotiaat	1612
äidit	71
vanhukset	76
sokeat yms.	13
yht.	1867

maalis-huhtikuun puoliväli

alle 2-vuotiaat	105
2-15-vuotiaat	1680
äidit	96
vanhukset	98
sokeat yms.	21
yht.	2000

Ruokakorttiavustus touko-kesäkuu

alle 2-vuotiaat	21
2-15-vuotiaat	485
äidit	0
vanhukset	17
sokeat yms.	17
yht.	540

Lähde: Kertomus Tampereen Keskusapukomitean toiminnasta syysk. 7 p:stä 1919 heinäk. 31 päivään 1920 (Toimintakertomus), pöytäkirjat, TKA.

8.4. Amerikan Punaisen Ristin vaateapua saaneet Tampereella

Ikä	Määrä
alle 2-vuotiaat	71
2-15 vuotiaat	2205
15-20-vuotiaat	20
vanhukset	175
leskivaimot	64
miehet	25
naiset	50
muut	66
yhteensä	2676

Lähde: Kertomus Tampereen Keskusapukomitean toiminnasta syysk. 7 p:stä 1919 heinäk. 31 päivään 1920 (Toimintakertomus), pöytäkirjat, TKA.

8.5. Tampereelle saapuneet Amerikan Punaisen Ristin lahjoittamat vaatteet

Vaate	Määrä
Miesten, naisten ja lasten jalkineet ja kalossit	3374 paria
Miesten, naisten ja lasten sukat	6223 paria
Miesten, naisten ja lasten lakit ja kaulahuivit	906 kpl
Miesten takit, villatakit ja palttoot	469 kpl
Poikien housut	305 kpl
Poikien liivit	120 kpl
Poikien puvut	334 kpl
Naisten ja lasten puvut, esiliinat	2379 kpl
Naisten ja lasten puserot, villaliivit	2356 kpl
Naisten ja lasten hameet	1206 kpl
Miesten, naisten ja lasten alushousut	761 paria
Miesten, naisten ja lasten päivä- ja yöpaidat	1019 kpl
Miesten, naisten ja lasten liivinsuojustimet	404 kpl
Miesten naisten ja lasten alusvaatteet	489 kpl
yhteensä	20 345

Lähde: Kertomus Tampereen Keskusapukomitean toiminnasta syysk. 7 p:stä 1919 heinäk. 31 päivään 1920 (Toimintakertomus), pöytäkirjat, TKA.

8.6. ARAECF:n vaatelahjoitukset Tampereelle

Vaate	Määrä
Kengät	1675 paria
Kengännauhat	1496 paria
Tyttöjen puvut	639 kpl
Poikien takit	443 kpl
Poikien housut	120 kpl
Lasten sukat	1650 paria
yhteensä	6023

Lähde: Kertomus Tampereen Keskusapukomitean toiminnasta syysk. 7 p:stä 1919 heinäk. 31 päivään 1920 (Toimintakertomus), pöytäkirjat, TKA.

8.7. Tampereelle lokakuussa 1919 saapunut elintarvike-erä

Ruoka-aine	Määrä (kg)
Ruisjauhot	8400
Vehnäjauhot	3769
Pavut	3131
Herneet	2100
Sokeri	1774
Rasva	750
yhteensä	19 924
 Kondensoitu maito	 56 014 tölkkiä

Lähde: Kertomus Tampereen Keskusapukomitean toiminnasta syysk. 7 p:stä 1919 heinäk. 31 päivään 1920 (Toimintakertomus), pöytäkirjat, TKA.

8.8. ARA:n tilastojen mukaan Tampereelle toimitetut elintarvikkeet

Ruoka-aine	10/1919–1/1920 (kg)	2/1920–6/1920 (kg)	Yhteensä
Vehnä	0	0	0
Muu vilja	8400	0	8400
Riisi	3500	0	3500
Pavut, herneet	4200	0	4200
Sianliha ja rasvat	450	0	450
Maito	25409	0	25409
Sokeri	1400	263	1663
Yhteensä	43359	263	43622

Lähde: Surface & Bland 1931, s. 597–599